

ACTA CRIMINALIA II.

Kőhalmi László

A KORRUPCIÓ

Kőhalmi László

A KORRUPCIÓ

Kismonográfia

Pécs, 2015

Kőhalmi László: A KORRUPCIÓ

Monográfia

**Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar
Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet. Pécs, 2015.**

Lektor: Dr.habil.Gál István László egyetemi docens, ügyvéd

Felelős kiadó: Prof.Dr.Tóth Mihály intézetigazgató

A monográfia a BÓLYAI JÁNOS KUTATÁSI ÖSZTÖNDÍJ (2012-2015) támogatásával készült.

© Dr.Kőhalmi László

ISBN: 978-963-642-837-2

A monográfia terjedelme: 7 szerzői ív.

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó illetve a szerző írásbeli engedélye nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

A kötet kiadását a Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara támogatta.

Nyomdai munka:

KÓDEX NYOMDA Kft. (72-213-999)

Felelős vezető. Simon Béla

Előszó

A gazdasági életben, a hivatali ügyintézésben és a politikában egyre nagyobb teret nyerő korrupció visszahúzó tényezőként hat nemzetgazdaságunkra. A korrupció visszaszorítása elengedhetetlen feltétele az ország gazdasági talpra állásának és a közmorál helyreállításának.

A magyar bűnügyi szakirodalomban több, a korrupcióval foglalkozó remekmű látott napvilágot. A klasszikusok közül ANGYAL Pál „Hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek” (1943) és WIENER A.Imre „A hivatali büntettek”(1972) című munkáját emelném ki. A közelmúlt remekműveit gazdagította KRÁNITZ Mariann munkássága: A korrupció (1986), A korrupciós bűnözés (1988). Napjaink bűnügyi témájú monográfiái közül HOLLÁN Miklós értekezése (Korrupciós bűncselekmények, az új büntető kódexben, 2014) érdemel kiemelt figyelmet.

Fontos megemlíteni továbbá a korrupcióval foglalkozó tanulmányköteteket¹ és tudományos dolgozatokat², valamint a TRANSPARENCY INTERNATIONAL kiváló gyakorlatorientált elemzéseit³.

Jelen munkám a BÓLYAI JÁNOS KUTATÁSI ÖSZTÖNDÍJ (2012-2015) támogatásával elvégzett kutatási eredményeimen alapul.

Pécs, 2015.

a szerző

¹ Pl. GOMBÁR Csaba (Szerk.): *Írások a korrupcióról* (1998), CSEFKÓ Ferenc – HORVÁTH Csaba (Szerk.): *Korrupció Magyarországon* (2001), KRÁNITZ Mariann (Szerk.): *Korrupció Magyarországon* (2003), CSEFKÓ Ferenc – HORVÁTH Csaba (Szerk.): *Politika és korrupció* (2009).

² Pl. INZELT Éva: *Korrupció: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái*. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola. Budapest, 2015. (Témavezető: Prof.Dr.Lévay Miklós).

³ Pl. BURAI Petra – HACK Péter: *Korrupciós kockázatok Magyarországon 2011 – Nemzeti Integritás Tanulmány* (2012).

TARTALOM

Előszó	5
1. Epizódok a magyar korrupció-büntetőjog történetéből	6
2. A korrupciós aktusok természetrajza.....	25
3. A jog és az etika hatékonysága a korrupció elleni küzdelemben....	47
4. Az önvédelmi korrupció koncepciója	71
5. A korrupcióprevenció lehetőségei az üzleti szektorban.....	111
6. Adalékok egy korrupciós attitűddel kapcsolatos vizsgálathoz.....	102
Zárógondolatok	237

1. Epizódok a magyar korrupció-büntetőjog történetéből⁴

1.1. A korrupció egyes általános jellemzői

A korrupciós bűncselekmények alapjaiban veszélyeztetik a társadalmak egészséges működését. A korrupció „örökzöld” kategória, hiszen hosszú évtizedek – pontosabban szólva évszázadok – óta nem veszíti aktualitását, s kevés olyan probléma létezik Magyarországon, mely nagyobb *kriminálpolitikai* jelentőséggel rendelkezne.

A korrupciós bűnözés elleni küzdelemben vélhetően hasznos lehet azoknak a szabályozástechnikai megoldásoknak az áttekintése, melyek a magyar korrupció-büntetőjog történetében már előfordultak és bűnüldözési sikert hoztak, ugyanakkor célszerű kerülni mindazokat a törvényi tényállásokat, melyek a gyakorlatban kudarcot vallottak.

A korrupciós bűnözés és a korrupció-büntetőjog legátfogóbb elemezése a magyar bűnügyi szakirodalomban KRÁNITZ Mariann⁵, illetve WIENER A. Imre⁶ munkásságához köthető. KRÁNITZ Mariann kutatásai során megállapította⁷, hogy minden társadalomnak meg kell fizetnie a „*demokrácia árát*” és ebbe az árba mintegy „*bekalkulálódik*” – többek között – a bűnözés terjedelmének növekedése és minőségének megváltozása, továbbá a korrupció sajátos (át)alakulása is.⁸

A különböző társadalmi rendszerek váltakozása – akár a félféudális-kapitalista rendszerből a szocialistának nevezett társadalmi formációba, akár a szocializmusból a polgári társadalomba való átmenet – önmagában nem szüntette – nem is szüntethette meg! – a korrupciót, hanem átformálta, átalakította annak jellegét és irányát.

A korrupció ugyanis rendkívül szorosan kötődik ahhoz a gazdasági, politikai és társadalmi miliőhöz, amelyben megvalósul. S ezen is túlmenően: kevés olyan társadalmi jelenség akad, amely ennyire „*naprakészen*”, ennyire *gyors reakcióidővel* követi a létezési közegében végbemenő változásokat, mint a korrupció. A gyors *akkomodációs készség* a rendszerváltás éveiben és az azt követő időszakban is kimutatható.

⁴ A fejezet a „Jogtörténeti villanások a magyar korrupció-büntetőjog történetéből” c. tanulmányon alapul (JURA 2013/1. 150-157.o.).

⁵ KRÁNITZ Mariann: *A korrupciós bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1988.

⁶ WIENER A. Imre: *A hivatali büntettek*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1972.

⁷ KRÁNITZ, Mariann: *A korrupció utolsó huszonöt éve Magyarországon*. Kiadatlan tanulmány. 2005 1.o.

⁸ KRÁNITZ, Mariann: *A korrupció utolsó huszonöt éve Magyarországon*. Posztumusz tanulmány. Ügyészek Lapja 2006. 5. 26-28.o.

A korruptió jogtörténeti aspektusú tárgyalása során is elvi élel szeretném hangsúlyozni – és véleményem szerint ez az örök „mérgezett alma” problémája e jelenségnek –, hogy rendkívül hatékony probléma-megoldó, érdekérvényesítő-eszköz jelleggel rendelkezik, s így a csábítás diszkrét bája mindig ott lebeg az emberek szeme előtt, illetve „gondolati reflexmozgás” hatású.

Korrupciómentes civilizáció létezésé nem ismert az emberiség néhány évezredes történelmében⁹, de nyilván nem mondhatunk le ezen idillikus állapot elérésének a vágy(álmá)ról. Arról viszont meggyőző ismeretek állnak rendelkezésre, hogy azon közösségek, amelyek a korruptió elleni küzdelmet komolyan vették, ott igenis a korruptió intenzitása jelentősen csökkent. Látni kell azonban azt is, hogy a korruptió rendkívül *szensibilisen* reagál a jogszabályi környezet változására – olyan, mint a víz, vagy a fény –, azonnal utat talál magának és aktivizálódik, s *korrupt aktusok* egész *lavináját* képes elindítani.

A problémákat tovább fokozza, hogy a korruptió különösebben soha nem „tisztelte” az ország- és kontinens-határokat. Ez a jelenség bizonyára az elsők között volt, – ha nem egyenesen a legelső! – amely globalizálódott.¹⁰ Egy nemkívánatos jelenség ellen akkor lehet sikeresen felvenni a harcot, ha ismerjük az adott jelenség jellemzőit. A korruptió kapcsán éppen az a gond, hogy nagy a „sötétben tapogatózás”.¹¹

Minden állam működésében megfigyelhető az a törekvés, hogy a közhatalom gyakorlását garanciákkal bástyázza körül. Az állami impériumot in concreto gyakorló közhivatalnok az állam által vagy az állam nevében rábízott hatalom helytelen (visszaélésszerű) alkalmazása esetén felelősségre vonásra kell, hogy számíton. A felelősség tartalma azonban – az értekezés szempontjából releváns jogterületet vizsgálva – kétféle lehet: fegyelmi és büntetőjogi. A hivatali köteleességek csekélyebb megsértései a munkáltatói jog gyakorlója vagy a felettes hatóság által gyakorolt felügyeleti és fegyelmi jogkör térréuma alá tartozik, ugyanakkor az egyetemes jogrendet veszélyeztető súlyosabb visszaélések már a büntető kódex hatáskörébe kell, hogy tartozzon. Lényegében ezek a jogsértések képezik a hivatali büntettek és vétségek körét – vélekedik minderről WERNER Rezső.¹²

⁹ PÓKECZ Kovács Attila: *A magisztrátusi korruptió (zsarolás) büntetőjogi megítélése a köztársaságkori Rómában. Crimen pecuniarum repetundarum*. Kézirat. Megjelenés alatt (Bodnár Imre emlékkötet. PTE Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs 2015.); BÓDI János: *A korruptió mint társadalmi és büntetőjogi jelenség*. Rendészeti Szemle 1991.1. 27.o.; TÓTH Mihály: *Lehet-e még újat mondani a kriminális korruptióról*. In: Tanulmányok dr.Földvári József professzor 75.születésnapja tiszteletére (Szerk.: Tóth Mihály – Herke Csongor). Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara, Pécs, 2001. 154-172.o.

¹⁰ KRÁNITZ (2005), 5.o.

¹¹ KERTÉSZ Imre: *A korruptió ellen – büntetőjogi eszközökkel*. Magyar Jog 1995.6. 350.o.

¹² WERNER Rezső: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Függelékben az 1878: V.T.-cikk szószerinti szövegével. Hornyák Hitbizománya. Budapest, 1898 756.o.

1.2.A Csemegi-kódex korrupció-büntetőjoga

A hivatali bűncselekmények általában azok, melyeket valamely közhivatalnok hivatali hatáskörében, ezzel visszaélve követ el; azoknak fogalmi köre az államok közjogi berendezkedésével függ össze; közös jellemző vonásukat pedig az képezi, hogy azokat csak közhivatalnokok követhetik el hivatalos funkciójuk körében. Mindezt az 1878.évi V. törvénycikk 461.§-a következőképpen szabályozta: *„Közhivatalnokoknak tekintendők azok, kik az állam közigazgatási vagy igazságszolgáltatási vagy valamely törvényhatóság, vagy község hatósági teendőjének teljesítésére hivataluknál, szolgálatuknál, vagy különös megbízatásuknál fogva kötelezvék; ugyszintén azok is, a kik az állam, törvényhatóság, vagy a község által közvetlenül kezelt közalapítványoknál, kórházaknál, tébolydáknál mint felügyelők, orvosok, hivatalnokok vagy szolgák vannak alkalmazva. A kir. közjegyzők szintén közhivatalnokoknak tekintetnek.”*

A közhivatalnoknak jellemző ismervét¹³ a *közhatósági teendők* végzésére való törvényes hivatottság, jogosultság képezi. E megállapítás egyrészt azt jelenti, hogy: csak közhatósági tevékenység teljesítésére hivatott személy tekinthető közhivatalnoknak, az adott személy megbízatására – akár csak ideiglenesen is – törvényes módon kerüljön sor és a visszaélésszerű magatartás csak a közhivatalnok rábízott közfunkciója körében követhető el.¹⁴

A kor jogirodalmi felfogása – miként FAYER László büntetőjogi tankönyvében is hivatkozott rá – nem volt egységes a közhivatalnok fogalmi körét illetően, mivel egyesek szerint a 461.§-ban leírt definíció csak az 1878.évi V. törvénycikk XLII.fejezetében fogalt bűncselekményekre vonatkozik. FAYER ettől eltérő véleményt képviselt, mivel szerinte a közhivatalnoki bűncselekményeknek csak egy része került szabályozásra „A hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek” fejezetében, a többiek a kódex különböző helyein tárgyalja a törvényhozó.¹⁵

A Csemegi-kódex 164.-166-§-ai tartalmazzák a hatósági közeg (pl. bíró; nyilvánosan felállított katonai és polgári őr; közforgalomban levő vaspályák, és az állami távirdák felügyelő és kezelő-személyzete; csendőr stb.) fogalmi meghatározását, míg hogy

¹³ BALOGH Ágnes: *A vesztegetés megítélésének egyes jogtörténeti vonatkozásai*. In: Korrupció Magyarországon (Szerk.: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba). Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület – Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara, Pécs. 2001 310.o. A szerző a közhivatalnokok két csoportját különbözteti meg: a közhatósági funkciót betöltőket és a közérdekű intézetek alkalmazásában állókat.

¹⁴ WERNER i.m. 757-758.o.

¹⁵ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Harmadik, bővített kiadás. Második kötet. Különös Rész. Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda. Budapest, 1905 527.o.

büntetőjogi szempontból általában kik értendők a „közhivatalnok” elnevezés alatt, azt a már hivatkozott 461.§ határozza meg.

A Curia joggyakorlata közhivatalnoknak tekintette a tőzsdebírói funkciót ellátó személyt is, úgyszintén a postai kézbesítőt¹⁶, sőt a postamestert helyettesítő feleséget is.¹⁷

Az 1904.évi vasúti sztrájk idején nagy vitát keltett az államvasúti hivatalnokok közhivatali minősége. Több alsóbíróság a 461.§ helytelen értelmezése folytán arra az álláspontra helyezkedett, hogy a fenti személyek nem közhivatalnokok. A Curia azonban – a korábbi 58.sz. döntését megerősítve – kifejtette, hogy az államvasúti alkalmazottak közhivatalnokok, miután azok közigazgatási hatósági teendőket (pl. közlekedés, közforgalom vezetése, intézése stb.) végeznek. Találó példát említ erre FINKEY Ferencz, aki szerint furcsa is lenne, hogy a falusi éjjeli őr közhivatalnok, míg az államvasút egy fontos közfunkciót végző tisztviselője – pl. egy állomásfőnök vagy pénztárnok – ellenben ne lenne közhivatalnok.¹⁸

Szigorúan véve nem lát el közhatósági funkciót az orvos vagy a tébolydai felügyelő, de mivel közérdekű működésük közvetlenül az állami vagy közhatósági alkalmazáson alapul, így indokolt ennek a személyi körnek is a közhivatalnokokhoz sorolása.¹⁹

Ugyanakkor nem tekinthető közhivatalnoknak az egyház személy, kivéve ha anyakönyvvezetés vagy egyéb okirat kiállítása során járt el.²⁰

A közhivatalnoki minőség megállapíthatósága egyébként nem függött a hivatalai eskü tényleges letételétől.

MISKOLCZY Ágost és PINCZÉS Zoltán szerint a „közhivatalnok a maga hivatali működése körében az államnak, illetve a közérdeknek a képviselője. E feladatkörében sokszor kell olyan intézkedéseket tennie, vagy végrehajtania, amelyek arra, aki ellen irányulnak, egyénileg kárt, hátrányt, kellemetlenséget jelentenek. (A végrehajtó pl. kárt okoz annak, akinek a vagyonát elárverezi. Hogy tehát a közhivatalnokoknak módjában álljon bármiféle törvényes intézkedést megtenni, végrehajtani, sőt kikényszeríteni, a törvény különleges

¹⁶ Az állami adminisztráció körébe eső postahivatal közhatóságot képez: a közhatóság teendőjét hivatali jogosítvány mellett teljesítő személy ezen hivatásában közhivatalnoknak tekintendő, figyelem nélkül arra is, hogy fizetését az állampénztárból húzza-e vagy sem s tekintet nélkül arra is, hogy az állami közhivatalnokokra nézve fennálló szabályok vagy ezeknek az egyes külön törvényekben vagy rendeletekben megállapított jogai, illetőleg kötelességei reá kiterjednek-e. A postamesterek által saját magánjogi felelősségük alatt felfogadott postakiadók: közhivatalnokok, és a hivatali körükbe tartozó teendőjük körül elkövetett büntetendő visszaélések a BTK. 461. §-a értelmében közhivatalnokok, vagy a BTK: értelmében annak tekintett személy által, hivatali eljárásban elkövetett bűntette, illetőleg vétséget képeznek. (Dtár XII.66.sz.)

¹⁷ (Dtár.III.foly.V.50.)

¹⁸ FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve*. 4-átdolgozott kiadás. Grill. Budapest, 1914 984.o.

¹⁹ WERNER i.m. 759.o.

²⁰ IRK Albert: *Magyar anyagi büntetőjog*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R-T. Pécs, 1928 440.o.

*hatalommal, ú.n. hivatalai hatalommal ruházta fel őket, ami annyit jelent, hogy törvényes intézkedéseiknek mindenki engedelmeskedni tartozik, mert így kívánja a köznek, az államnak az érdeke.*²¹

A hivatali deliktumok szabályozásánál fontos szempont az is, hogy nem csak a közhivatalok működésébe vetett állampolgári bizalmat kell védeni, hanem az állampolgárokat is meg kell védeni az olyan közhivatalnokkal szemben, aki a hivatali hatáskörével vagy hatalmával visszaél.²²

A jogszabályok pontosan rögzítik minden közhivatalnoknak a hatáskörét, előírják, hogy mit szabad és mit nem szabad tennie. *„Hivatalos tennivalót tehát minden közhivatalnoknak csak a maga hatáskörén belül szabad végeznie: ha ezt túllépi, vagy ha a mások sérelmére visszaélést, jogtalanságot vagy éppen bűncselekményt követ el, felelnie kell miatta, mert a törvény nem azért ruházta őt fel különleges jogokkal és hatáskörrel, hogy azokkal a közösség kárára, hanem, hogy a javára éljen.”*²³ Amennyiben ugyanis a közhivatalnokok kényük-kedvük szerint látnák el feladatukat, úgy csak hamar közkáosz alakulna ki és a hivatali önkény mindenütt elburjánozna. Egy alkotmányos jogállamban ugyanis a közhivatalt „kezelő” közhivatalnokok e hatalom kezelésért felelősséggel tartoznak. A közhivatalnoknak ugyanis *törvény őrző* – és nem megsértő – *funkciója* van. Amennyiben a közhivatalnok visszaél az állam által rábízott impériummal, úgy az megrendíti a lakosság általános jogérzetét, *„a lakosság elveszti bizalmát az államhatalom fennsőbbségében és becsületességében.”*²⁴

A közhivatalnok *„bizalmi indexe”* magasabb, mint egy magánembernek. A közhivatalnok törvénytisztelete, pártatlansága, megközelíthetetlensége, mind olyan tényezők, amelyek a lakosságban bizalmat ébresztenek irántuk, az ő személyükön keresztül pedig az egész állami élet jogrendjébe.

A Csemegi-kódexben – IRK Albert tipológiáját alapul véve – az alábbi hivatali deliktumok kerültek szabályozásra: a hivatali sikkasztás, a megvesztegetés, a hivatali visszaélés, a hivatali hatalommal visszaélés, a hivatali titoksértés és az ügyvédi bűncselekmények.²⁵

²¹ MISKOLCZY Ágost – PINCZÉS Zoltán: *A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a m.kir. csendőrség számára. I. Kötet Büntetőtörvénykönyv A büntettekről és vétségekről.* Stádium Sajtóvállalat Rt. Budapest, 1937 855.o.

²² MISKOLCZY – PINCZÉS i.m. 857.o.

²³ MISKOLCZY – PINCZÉS i.m. 857.o.

²⁴ MISKOLCZY – PINCZÉS i.m. 857.o

²⁵ IRK i.m. 440.o.

A korrupciós bűncselekmények közül kétségtelenül a legnagyobb tárgyi súlyú a *megvesztegetés* (465-470.§). A jogalkotó a megvesztegetésnek két alakját ismerte: az aktív és a passzív megvesztegetést.²⁶

A passzív megvesztegetést elköveti azon közhivatalnok, aki a hivatalnál fogva teljesítendő cselekményért vagy annak mulasztásáért ajándékot vagy jutalmat követel, elfogad, vagy az ez iránti ígéretet nem utasítja vissza, ha cselekménye vagy mulasztása nem járna hivatali kötelessége megszegésével (Csemegi-kódex 465.§ 1.bek.). A passzív megvesztegetés alanya csak közhivatalnok lehet, de csak annyiban, amennyiben tevékenysége hivatali cselekményre vonatkozó hatáskörbe tartozó ügyre vonatkozik.²⁷

A passzív megvesztegetés elkövetési magatartása: a kötelességteljesítéssel kapcsolatos ajándék vagy jutalom követelésében, elfogadásában avagy ez iránti ígéret vissza nem utasításában áll; vagy pedig e magatartásnak a kötelesség megszegésével kapcsolatos kifejtésében.²⁸

A megvesztegetés „eszköze” az ajándék vagy jutalom. Ide tartozik bármilyen természetű előny. A törvény rendelkezései szerint az ajándék követelésének, elfogadásának, illetőleg az ígéret vissza nem utasításának a hivatali cselekményt megelőzően kell történnie. Ez a rendelkezés azonban nem vonatkozott a törvényen vagy szabályokon alapuló díjakra és jutalmakra, a közjegyzőknek a díjszabályzaton felül önkényt adott jutalmakra, továbbá a közhivataloknak valamely fél érdekében teljesített rendkívüli munkálatáért a hivatali szabályok által megengedett jutalmazására és a szokásos csekély ajándékokra. Ez utóbbi szabályozási megoldást adaptálhatónak tartom hatályos büntető anyagi kódexünkbe, mivel így számtalan kellemetlen és félreértésre okot adó szituáció megelőzhető. (Például nem arra kellene költeni az adófizetők pénzét, hogy az államháttáron szolgáltatást teljesítő finansz ellen büntetőeljárást folytatunk drága adóforintokon, mert a vámvizsgálat alá vont személytől kapott 1 db cigi rágót.)

Az aktív megvesztegetők alanyi körét – értelemszerűen – csak negatív körülírással, kizárásos alapon határozza meg a törvény. Aktív megvesztegető bárki lehet, akivel szemben

²⁶ WIENER A.Imre: *A korrupciós bűncselekmények szabályozása a Csemegi kódextől napainkig*. In: Györgyi Kálmán ünnepi kötet. (Szerk.: Gellér Balázs). Bibliotheca Iuridica. Az ELTE Állam-és Jogtudományi Karának tudományos kiadványai. Libri Amicorum 11. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004 631.o.: „*A korrupciós bűncselekmények szabályozásának egyik alapvető jellemzője, hogy különbséget tesz az aktív és a passzív vesztegetés között. Az ilyen szabályozás dogmatikai jelentősége, hogy a két oldal önálló tettességként jelenik meg a törvényben, tehát a korrupciós cselekmény két oldalára a részesség szabályai általában nem vonatkoznak. Ez a különbségtétel nem csak dogmatikai szempontból jelentős. A passzív vesztegetés tettesének törvényi definíciója büntetőpolitikai szempontból is meghatározó jelentőségű. E fogalommal írja le ugyanis a törvényhozó azt a társadalmi tevékenységi kört, amelyben a korrupciót büntetni kívánja.*”

²⁷ KRÁNITZ Mariann: *A korrupció*. BM Könyvkiadó. Budapest, 1986 70.o.

²⁸ KRÁNITZ i.m. 70.o.

nem áll fenn büntethetőséget kizáró ok.²⁹ A deliktum passzív alanya az a közhivatalnok, aki hivatali kötelességét megszegi.

Az aktív megvesztegetés elkövetési magatartása abban áll, hogy a megvesztegető a közhivatalnoknak ajándékot vagy jutalmat ad vagy ígér és pedig azért, hogy az hivatali kötelességét megszegje.³⁰

A vesztegetés részségével kapcsolatos kérdéseket illetően HAVAS Károly szerint bármely szemszögből is vizsgáljuk a kérdést, a felelet csak az lehet, hogy az aktív vesztegető csak kötelességszegésre irányuló célzat mellett büntethető. A kor joggyakorlata ugyanakkor – csak úgy mint más esetekben korunk bíróságai – ellentétes ítéleteket hoztak, így a kir. Kúria állásfoglalást tartotta szükségesnek.³¹

Aktív vesztegetésben találta bűnösnek a bíróság azt az elkövetőt, aki a törvényszéki elnöknek ajándékot küldött abból a célból, hogy ezzel kieszközölje egy hivatalnok áthelyezését más helyre, az illető hivatalnok tudta és akarata nélkül (Dtár XXVII. 72.sz.).

A megvesztegetés nem áll fenn olyam esetben, amikor a közhivatalnok csak színleg, mint *agent provocateur*, s olyan célból fogadja el a megvesztegetés iránt tett ajánlatot, hogy ezáltal az ajánlattevő ellen egy más bűncselekményben való bűnösségére nézve szerezhessen bizonyítékot (Dtár XXXIII.107.sz.)

A Curia nem tekintette megállapíthatónak a vesztegetést, ha az pénzt abból a célból adják, hogy a vizsgálati fogságba helyezett személy szabadon bocsátása céljából adják és később kiderült, hogy a letartóztatás teljesen alaptalan volt, mivel az elkövetett cselekmény tulajdon elleni kihágást képez és tettes üldözésére (magán)indítvány előterjesztésére nem kerül sor (Dtár III.foly.II.15.).

A Csemegi-kódexnek a korrupciós bűncselekményeket szabályozó rendelkezései az európai jogfejlődés léptékéhez mérve részben ugyan megkésettnek tekinthető³², de mindenképpen haladónak kell értékelni, továbbá meg kell említeni a Curia magas színvonalú jogalkalmazói tevékenységet is, mely az elmúlt évek honi joggyakorlatára sajnos nem minden esetben igaz.

²⁹ KRÁNITZ i.m. 70.o.

³⁰ KOVÁCS Lajos: *A hivatali visszaélés*. Belügyi Szemle 1987.4.19.o.: „A jogszabály az elkövetési magatartást kötelesség megszegésben jelölte meg. A kötelesség megszegésének hivatali eljárásban vagy intézkedésben kellett megtörténnie. Ezt az ítélkezési gyakorlat – bár olykor ettől eltérő határozatok születtek – magáévá tette, s így foglalt állást az elmélet is. A kötelességszegés fogalmát ugyanis a jogalkalmazói gyakorlat hol szűken, hol tágan értelmezte.”

³¹ HAVAS Károly: *Részség a vesztegetésnél*. Jogtudományi Közlöny Hatvannyolcadik évfolyam. 29. szám. 1933. augusztus 12. 149.o.

³² KRÁNITZ i.m. 71.o.

Az 1940.évi XVIII. törvény módosította a közhivatalnok fogalmát. A kódex Btk. 461. §-hoz fűzött miniszteri indokolás szerint a közhivatalnokról adott fogalmi meghatározása szűk és nem felel meg a kor követelményeinek. A bíróságok ugyanis az állam közigazgatási, a törvényhatóság vagy község hatósági teendője alatt természetesen csak azokat a szűkebb értelemben vett közigazgatási tennivalókat értették, amelyeket egy szabadelvű államban közfeladatoknak tekintettek és ebbe a körbe – a törvényi rendelkezésnek megfelelően – csak a közalapítványok ügykezelését és a közegészségügyi szolgálatot vonták. Ezeken túlmenően a közérdekű üzemeket és általában az állam gazdálkodási tevékenységét az állam (törvényhatóság, község) közigazgatási tennivalóján kívülesőnek vélték és a közhivatalnok fogalmi körét még a közüzemek alkalmazottaira sem terjesztették ki.

Figyelemmel arra, hogy az állam és az önkormányzati szervezetek hivatásáról a közfelfogás átalakult: *„Ma már nem tartják azt, hogy ha a közhatalom a lakosságnak az elsőrendű életszükségletekkel ellátása, az arra rászoruló néprétegek támogatása, a gazdasági élet egészséges fejlődése érdekében vagy más közérdekből maga is gazdálkodási tevékenységet folytat, avagy általában ügynevezett népgondozó tevékenységet fejt ki, igazi hivatásán kívül eső területre tévedt, s ezért csupán magánjogi alanynak kell tekinteni. A mai jogi felfogás szerint mindaz a tevékenység, amit az állam, a törvényhozás vagy a község mindenkor szükséghez képest a maga működési körébe von egyaránt közcélokat szolgáló, egyformán közérdekű tevékenység.”*³³

A megváltozott közfelfogás folytán tehát időszerűvé tartotta a jogalkotó a közhivatalnok fogalmi körének nagymértékű kiterjesztése. A 461.§ szabályozás ennek megfelelően a következők szerint alakult:

„A büntetendő törvények alkalmazása szempontjából az állam, a törvényhatóság vagy a község közigazgatási, igazságszolgáltatási, közoktatási, honvédelmi vagy gazdálkodási tennivalóinak teljesítésére, úgyszintén az állam, a törvényhatóság vagy a község intézeteiben, közintézményeiben, közműveiben vagy üzemeiben való működésre hivatalánál, szolgálatánál vagy különös megbízatásánál fogva köteles minden személyt – ideértve a m. kir. honvédségnek tényleges szolgálatot teljesítő minden tagját is – közhivatalnokoknak kell tekinteni. Közhivatalnokok a kir. közjegyzők is.

A hatóság tagját, illetőleg a hatóság közegét megillető büntetőjogi védelem minden közhivatalnokra kiterjed.”

³³ A magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről szóló 1940. évi XVIII. törvénycikk 3.§-ához fűzött miniszteri indokolás.

A törvényhozó – a félreértés elkerülése végett – külön kiemelte az 1930.XVIII. tc. szóhasználatának megfelelően az állam (törvényhatóság, község) intézeteiben, közintézményeiben, közműveiben és üzemeiben való működésre köteles személyeket. A közhivatalnok fogalmi körének kiterjesztésénél indokoltnak mutatkozott az állam (törvényhatóság, község) közoktatási tennivalóinak ellátására hivatott személyeket külön kiemelni, hogy ezáltal az oktató személyzet minden tagja közhivatalnoknak minősüljön.

Novuma továbbá az 1940.évi XVIII. tc.3-§ában megfogalmazott módosításnak, hogy a honvédelmi tennivalók ellátására hivatott személyeket és különösképpen a magyar királyi honvédség tényleges szolgálatában álló személyeket is kifejezetten közhivatalnokká nyilvánítani, mert a bírósági gyakorlat csak a tényleges szolgálatban álló katonatisztek tekintetét a Btk. 461. §-a értelmében közhivatalnoknak.

Az egyes közéleti visszaéléseket büntető rendelkezésekről szóló 1942. évi X. törvénycikk a vesztegetés mellett büntetendővé nyilvánította a tiltott ajándék adását vagy elfogadását. A bűncselekményt az a közhivatalnok követte el, aki hivatali vagy szolgálati működésével kapcsolatban meg nem engedett személyes vagy vagyoni előnyt követelt vagy fogadott el, amely a hivatali vagy szolgálati működését a közérdek kárára befolyásolhatja, vagy egyetértett az ilyen előny elfogadójával.³⁴

1.3.Az 1961.évi V. törvény

A magyar korrupció-büntetőjog szempontjából a soron következő releváns jogi matéria a 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről, mivel az 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről – vagy a szakmai zsargonban használatos nevén: a Btá. – ugyanis nem tartalmazott rendelkezéseket a különös részre vonatkozóan.³⁵

Az 1961.évi V. törvény által tárgyalta, korunknak jogfelfogásával egyező korrupciós deliktumok a következők:

- kötelességszegésért jogtalan előny követelése (elfogadása) [149.§]
- jogtalan előny követelése, elfogadása [150.§]

³⁴ SINKU Pál: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. A 2012.évi C.törvény alapján (Szerkesztő-lektor: Busch Béla). HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012 425.o.

³⁵ Az 1952-ben az Igazságügyi Minisztérium által közzétett Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása (BHÖ) című jogszabálygyűjtemény tartalmazott rendelkezéseket a korrupció bűncselekményekről, de ezek bővebb ismertetésére külön tanulmányban kerül sor.

- hivatali vesztegetés [151.§]
- befolyással üzérkedés [153.§]
- vesztegetés [235.§].

A jogalkotó a „klasszikus” korrupciós deliktumok mellett két speciális – szakmai indokokkal nehezen alátámasztható – törvényi tényállást is tartalmazott: a sajtóbüntettekkel kapcsolatos korrupciós bűncselekmények jogi szabályozását [210.§], valamint a bitorlással kapcsolatos korrupt cselekményeket [306.§ b. pontja].³⁶

A 149-153.§-okban szabályozott korrupciós bűncselekmények társadalomra veszélyességéről a kódex miniszteri indokolása az alábbiakat írta: *„A korrupciós büntettek aláássák a hatóságokba vetett bizalmat, megzavarják az ügyek részrehajlatlan és tárgyilagos elintézését, a bizonytalanság érzését keltik az állampolgároknál ügyeik megfelelő elintézése tekintetében; mindezek folytán politikai hatásuk is nagymértékben káros, veszélyességük a társadalomban jelentős.”*

Az indokolás kapcsán Földvári József szükségesnek tartja hangsúlyozni, hogy a korrupciós bűncselekményeknek rendkívül nagy a *politikai demoralizáló* hatása. A lakosságnak ilyen bűnelkövetésekről szerzett tudomása olyan általánosítások és közhangulat elterjedésnek lehet az indítófaktora, amely az állam és hatóságainak jogszerű működését megkérdőjelezi. A korrupciós deliktumok tárgyi súlyát mutatja az a tény is, hogy a jogalkotó több törvényi tényállást alkotott a közéleti tisztaság büntetőjogi védelme érdekében.³⁷

A magam részéről nem tartom túlzottan szerencsésnek azt a jogtechnikai megoldást, hogy a korrupciós jellegű bűncselekmények nem egységesen, hanem *szétszórtan*, a kódex négy különálló fejezetében kerültek szabályozásra.

A korrupciós deliktumok közül a legveszélyesebbnek a kódex XI. Fejezetének II. Címe: „A hivatali büntettek” címszó alatt nyertek pőnalizálást [149-153.§-ok]. Kriminális szempontból a Btk. XIII. „A népgazdaság elleni büntettek” című fejezetében szankcionált vesztegetés bűncselekménye [235.§] is jelentős tárgyú súlyi elkövetést jelent. A kriminális korrupció legcsekélyebb tárgyi súlyú deliktumai „A közbiztonság és a közrend elleni büntettek” című XII. fejezetben büntetni rendelt sajtóbüntettek [210.§], valamint „A

³⁶ KRÁNITZ Mariann: *A korrupciós jellegű bűncselekmények néhány kodifikációs problémája*. Magyar Jog 1978.8. 717.o. Kránitz Mariann szerint a bitorlást önálló korrupciós deliktumként nem indokolt szabályozni.

³⁷ FÖLDVÁRI József: *Büntetőjog – Különös Rész*. Kézirat. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Tankönyvkiadó. Budapest, 1972 107.o.

társadalmi tulajdon és személyek javai elleni bűntettek” XVI. fejezetében kodifikált bitorlás [306.§ b/pont] korrupciós megvalósulási formái.³⁸

A jogalkotó ugyan négy külön fejezetben szabályozta a korrupciós bűncselekményeket, de valójában – bár ezt az elnevezést a törvényhozó még nem használta – a közélet tisztasága, mint védett jogtárgy ellen irányulnak ezek a deliktumok.³⁹

A törvényi szabályozás egyik újdonsága az, hogy a „közhivatalnok” terminológiát felváltja a „hivatalos személy” megnevezés, akiknek a köre taxative felsorolt. Ennek azért van jelentősége, mert a hivatali korrupciós deliktumok passzív megvalósulási formái az ún. *sajátképi hivatali bűntettek*⁴⁰, amelyeknek elkövetői csakis hivatalos személyek lehetnek, s így világos helyzetet teremt a jogalkalmazás számára.

A kor mértékadó jogtudósa, WIENER A.Imre helyes jogalkotói döntésnek értékelte azt, hogy a korrupciós deliktumokat külön kiemelésre kerültek a hivatali bűncselekmények közül.⁴¹

A korrupciós bűncselekményeknél a *kötelességszegés* és a *kötelességteljesítés* elhatárolása⁴² a büntetési tételkeretben megjelenő különbségen felül azért is jelentőségteljes, mivel a hivatalos személy a korrupción felül magatartásában még a kötelességszegésben vagy annak lehetőségében rejlő társadalomra veszélyesség is jelentkezik-e.⁴³

RUFF Győző szerint a hivatali kötelességszegés fogalmához a hivatali kötelesség fogalma vezet el. A hivatali kötelesség: „*annak a magatartásnak a szükségessége, amelynek tanúsítására jogszabály szorítja a hivatalos személy. A hivatali kötelesség tehát jogi kötelesség.*”⁴⁴ A jogszabály közfeladat ellátását írja elő a hivatalos személynek, de arról, hogy

³⁸ KRÁNITZ (1986), 76-77.o.

³⁹ RUFF Győző: *Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni bűntettek*. In: A büntető törvény kommentárja (Szerk.: Halász Sándor). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968 677.o. A szerző ettől eltérő álláspontot képvisel, mivel véleménye szerint a tárgyalt deliktumok jogi tárgya nem mást, mint az állami feladatokat ellátó szervek működésének törvényes rendje és e működésükbe vetett bizalom.

⁴⁰ A delictum propriumról bővebben: FÖLDVÁRI József: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*. Osiris Kiadó. Budapest, 2000 199.o.; NAGY Zoltán: *A bűncselekmény elkövetői*. In: Balogh Ágnes – Gál István László – Hornyák Szabolcs – Köhalmi László – Nagy Zoltán – Tóth Mihály: *Magyar Büntetőjog Általános Rész* (Szerk.: Balogh Ágnes – Tóth Mihály). Osiris Kiadó. Budapest, 2010 193-194.o.

⁴¹ WIENER A. Imre: *A hivatali bűntettek tárgyról*. Jogtudományi Közlöny 1963.4. 212.o.

⁴² RUFF i.m. 693.o. A kommentár szerzője is elismeri, hogy a korrupciós bűncselekmények törvényi tényállásai közül az egyik legtöbb fejtevést okozó fogalmi elem a kötelességszegés. Maga a kódex és az indoklás is tartózkodik a fogalom részletes elemzésétől illetve iránymutatás adásától. „*A magyarázat a bírói gyakorlat és az elméleti kutatások számára van fenntartva. De számításba kell itt venni, hogy a hivatali kötelességszegés célzatként épül be a törvényi tényállásba. Ezért tulajdonképpen az is megválaszolásra vár, hogy milyen külső tényekből lehet a hivatali kötelességszegés célzatára mint tudati (belső) jelenségre következtetni.*”

⁴³ WIENER A. Imre: *A kötelességszegés és a kötelességteljesítés elhatárolása a korrupciós bűncselekményeknél*. Magyar Jog 1962.12. 537.o.

⁴⁴ RUFF i.m. 693.o.; FÖLDVÁRI (1972), 110.o.: „*...a hivatali kötelesség jogi kötelesség. Jelenti azoknak a magatartásoknak a hivatalos személynek jogszabály vagy jogszabály alapján kiadott utasítás miatt tanúsítania kell. Kötelességszegésként értékelendők a mondottak szerint a hivatalos személy azon magatartásai, amelyek*

konkrétan miként kell ezt kifejezni már ír. Ilyen esetben kötelességszerű minden olyan magtartás, amely a hatáskörbe utalt feladat elvégzéséhez szükséges. A jogszabályok gyakran annyira általánosítók, hogy a napi gyakorlatban „sorvezetőként” nem használható pl. a munkaidőben munkakezdésre megjelenni stb. Fontos szerepet játszhatnak ugyanakkor a különféle hivatali protokollok és szokások. A szó általános értelmében ez (is) hivatali kötelesség, azonban ezek a hivatali kötelezettségek kívül esnek a Btk. 149.§-ában tárgyalt büntett tényállásán. A jogalkotó ugyanis a hivatalos személy közhatalmi jellegű feladatához kapcsolódó hivatali kötelezettséget szabályozta, illetve azokra a tennivalókra korlátozódik, amelyek a hivatalos személy hatáskörébe esnek.

A fentiek alapján tehát hivatali kötelességszegés akkor valósul meg, ha „*a hivatalos személy nem teszi meg, amit hatásköréből folyóan tennie kell, úgyszintén, ha a hatáskörén belül maradó cselekvésének módja tilalmazott.*”⁴⁵ A mondottakon túl hivatali kötelességszegés az is, ha a hivatalos személy olyat tesz, ami kívül esik hatáskörén, vagy ha a közfeladat ellátásából adódó „privilegizált” helyzetét kihasználja, anélkül, hogy elmulasztaná megtenni, amit tennie kell, vagy olyat tenne, ami hatáskörén kívül esik.⁴⁶ (A hivatalos személynek látszólag szabad döntési mozgástere van az ún. mérlegelési jogkörbe tartozó ügyek esetében, mindez azonban csak a látszat, mert ilyenkor is be kell tartani a jogszabályi előírásokat.)

Egyetértőleg csatlakozom WIENER A.Imre azon véleményéhez, miszerint a korrupciós deliktumok bizonyítékai⁴⁷ alapvetően az eljárás alá vont vagy abban részt vevő személyek vallomásának függvénye, de a kötelességszegés, illetve a kötelességteljesítés megállapítása nem lehet pusztán a beszerzett vallomások tartalmának függvénye, illetve a büntetőjogi felelősséget rendszerint csökkenteni igyekvő vallomások szubjektív megítélésétől.⁴⁸

A gyakorlatban komoly nehézséget jelentett a „*folyamatban levő ügy*” objektív elhatárolási alapjának meghatározása. BODROGI Károly szerint ennek a kritériumnak az olyan ügy felel meg, amelyben még nem hoztak érdemi döntést, amiben még a bűncselekmény

ellentétben állnak a jogszabály által előírt magatartással, illetőleg az eljárás megkívánt módjával. Kötelességszegés tehát nemcsak abban az esetben állapítható meg, ha valaki nem tanúsítja a törvényhozó által kívánt magatartást, illetőleg ha a szükséges magatartással meg nem egyező vagy azzal ellentétes magatartást tanúsít a hivatalos személy, hanem akkor is, ha magatartása nem felel meg a jogszabályban előírt módnak.”

⁴⁵ RUFF i.m. 694.o.

⁴⁶ RUFF i.m. 694.o.

⁴⁷ WIENER i.m. 543.o. Wiener erről a következőket írja: „A társadalom érdekének pedig az felel meg, ha a hivatalos személy elhatárolásának kialakulásában csak olyan tényezők vesznek részt, amelyek után nem kétséges a társadalomra hasznos eredmény. Mit jelent ez a kötelességszegés és teljesítés elhatárolása szempontjából? Azt, hogy a jogalkalmazónak a korrupció esetén vizsgálnia kell a hivatalos személy tevékenységét megelőző lelki folyamatot és értékelnie kell ebben az előny szerepét. Meg kel állapítania, hogy az előny zavarta-e a társadalomra hasznos tényezők maradéktalan érvényre juttatását. A társadalomra hasznos tényezők érvényesülését az előny akkor zavarta meg, ha befolyásolta a hivatalos személyt elhatárolásának kialakulásában.”

⁴⁸ WIENER i.m. 541.o.

alanyának valamilyen intézkedés megtételére lehetősége van. Abban az esetben, ha az ügy „gazdája” már nem tehet semmit – függetlenül attól, hogy más személy intézkedése miatt mi lesz az ügy kimenetele – a kérdéses hivatalos személy szempontjából az ügy befejeződött.⁴⁹ Ebből a szempontból – és nem az esetleges fegyelmi felelősség szempontjából – teljesen irreleváns, hogy az adott belső rendelkezései, ügyviteli szabályzatai szerint mikor tekintendő befejezettnek az ügy.⁵⁰

Az „előny” fogalmát a törvényhozó nem határozta meg, így ennek értelmezése kapcsán is adódhatnak félreértések. Az előny nemcsak vagyoni jellegű lehet, hanem bármilyen, akár szolgáltatás is. Az előny közvetlen élvezője vagy „várományosa” nem feltétlenül az elkövető, azaz a hivatalos személy. Olyan kötelezettség teljesítése azonban, amelyre a hivatalos személynek jogos igénye van, nem lehet előny.⁵¹

Fontos jelentősége van a gyakorlat szempontjából a halmazati kérdéseknek, mivel a korrupciós deliktumok nagyon gyakran más bűncselekménnyel együtt valósulnak meg⁵², továbbá az is, hogy a korrupciós kapcsolatban álló személyek felelőssége eltérően alakul, mivel bűnösségük más-más deliktum elkövetéséhez tapad.⁵³

Az 1961.évi V. törvény rendelkezései reálisan tükrözték az adott korszak gazdasági és társadalmi fejlettségi szintjét⁵⁴, de a gazdaságirányi reformfolyamatok – köztük az 1968-ban bevezetett ún. új gazdasági mechanizmus – előrevetítették a korrupció-büntetőjog átalakítását is, hiszen a gazdálkodó szervek gazdasági önállóságának szélesedése óhatatlanul korrupciogén helyzetek sokaságát teremtette.

HOLLÁN Miklós szerint a hivatali befolyással üzérkedés tényállása ráadásul a korábbiakhoz képest jelentősen leszűkült, hiszen az „1961. évi [Btk.](#) a hivatalos személy fogalmát lényegében azokra korlátozta, akik államhatalmi vagy államigazgatási szerveknél olyan szolgálatot teljesítenek, ami azok rendeltetészerű működéséhez tartozik, illetve más szerveknél államhatalmi vagy államigazgatási feladatot látnak el... A jogirodalom ennek kapcsán utalt arra, hogy a tényállások nem közélet teljességét, hanem csak annak egy részét

⁴⁹ BODROGI Károly: *Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények*. In: Blaskó Lajos – Bagi Dénes – Szalma László – Bogdál Zoltán – Bodrogi Károly – Halász Sándor (Szerk.: Horváth Tibor): *Magyar Büntetőjog II. Különös Rész*. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség. Budapest, 1973 124.o.

⁵⁰ RUFF i.m. 698.o.

⁵¹ RUFF i.m., 694.o.; FÖLDVÁRI (1972), 109.o.: „A hivatalos személy – vagy tudtával más – az előnyhöz csak valaminek az ellenszolgáltatásaként juthat. Az előnyért a hivatalos személynek valamit nyújtani kell, vagy nyújtani kellene. Ismételjük: az előnyért a hivatalos személynek kell valamit nyújtani. Ha az előny fejében, annak ellenszolgáltatásaként nem a hivatalos személynek, hanem rajta kívül álló személyeknek kellene valamilyen magatartást tanusítania, sor kerülhet egyéb bűncselekmény megállapítására – pl. a befolyással üzérkedés megállapítására – de jogtalan előny követelése vagy elfogadása ilyen esetekben nem valósul meg.”

⁵² WIENER A. Imre: *A bűnhalmazat kérdései a hivatali büntettek körében*. Magyar Jog 1963.4. 146.o.

⁵³ WIENER A. Imre: *A tettesség és a részesség néhány problémája a hivatali büntettek körében*. Magyar Jog 1968.10. 586.o.

⁵⁴ KRÁNITZ (1986), 83.o.

(a hivatali élet tisztaságát) részesítik védelemben... Ez utóbbi fogalmat részben (nem túl szerencsésen) azonosították "a hivatalos személy működéséhez fűződő" bizalommal,... másrészt azonban - igaz csak más tényállások esetén - használták az ennél pontosabb a "hivatali élet tisztaságába vetett bizalom"... kategóriáját is...A tényállás hatóköre a korábbi konstrukcióhoz képest abban a tekintetben kibővült, hogy a jogalkotó nemcsak a vagyoni, hanem a nem vagyoni előny vonatkozásában tanúsított elkövetési magatartásokat is büntetni rendelte... Az 1961. évi [Btk.](#) a korábbi szabályozással szemben nem emelte ki, hogy az előnynek magánérdek előmozdítására kell irányulnia, hiszen "aligha adódhat a gyakorlatban, hogy valaki ellenszolgáltatásért közérdekből vállalkozzék befolyásának érvényesítésére"... A jogirodalom szerint amennyiben ilyen nem gyakorlati eset mégis előfordul, akkor a közérdek érvényesítése védelmében kért vagy elfogadott előny nem minősült bűncselekménynek. A csoportérdek azonban e szabály alkalmazásában nem tekinthető közérdeknek..."⁵⁵

Erre figyelemmel a jogalkotó az 1971.évi 28. sz. törvényerejű rendeletben⁵⁶ némi szabályozási korrekciót hajtott végre egyes korrupciós törvényi tényállásokban. Így a gazdasági vesztegetés passzív alanyainak a körét a büntetőnovella kiterjesztette, mégpedig akként, hogy nemcsak az állami vállalatoknál, vagy egyéb gazdálkodó szerveknél és szövetkezeteknél betöltött munkakörben, hanem valamennyi állami szervnél, továbbá egyesületnél betöltött munkakörben vagy tisztségben foglalkoztatottak egyaránt elkövethetik a bűncselekményt (feltéve, ha nem tekintendők hivatalos személyeknek). Az alanyi kör ilyen irányú szélesítése a passzív hivatali és gazdasági vesztegetők alanyainak, illetve potenciális alanyainak a közelítését jelenti.⁵⁷

Mind a joggyakorlat, mind az elméleti jogászok részéről azonban folyamatos kritikák is érték a korrupciós-büntetőjog törvényi tényállásait. Ilyen jogos bírálat volt az, hogy a korrupciós bűncselekmények egységes, a büntető kódex egyetlen fejezetébe foglalt szabályozási materiaként jelenjenek meg, valamint az, hogy összhangba kell hozni a hivatali és a gazdasági korrupciós magatartások pönalizálását.⁵⁸

1.4.Az 1978.évi IV. törvény korrupció-büntetőjoga

Az 1961.évi V. törvény büntető jogalkalmazása során is bebizonyosodott, hogy a korrupciós bűncselekmények *bizonyítása* rendkívül nehéz.⁵⁹

⁵⁵ HOLLÁN Miklós: *A befolyással üzérkedés büntethetősége a közszférán túl.* Állam-és Jogtudomány 2012.1. 70-71.o.

⁵⁶ 1971.évi 28.sz. törvényerejű rendelet a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről (nov. 4.)

⁵⁷ KRÁNITZ i.m. 84.o.

⁵⁸ KRÁNITZ i.m. 85.o.

⁵⁹ LÖRINCZI György: *A korrupciós bűncselekmények bizonyítása.* Belügyi Szemle 1987.2. 93.o.

A korrupciós deliktumoknál az eljárások gyakran névtelen bejelentések (feljelentések) után indulnak meg, amiből az a tanulság szűrhető le, hogy többségben vannak azok, akik szeretnék, ha a közélet valóban tiszta lenne és nem a személyes kapcsolatok dominanciája, nem a „kéz kezet mos” barátságok mindent tisztára mosó ereje diadalmaskodna.⁶⁰

A hatályos büntető anyagi kódexünk megalkotásával megszűnt a jogalkalmazónak számos gondot okozó szabályozási szétszórtság, gazdasági és a hivatali korrupció merev szétválasztása. A Btk. „Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények”-et pönalizáló XV.fejezet VII.címében „A közélet tisztasága elleni bűncselekmények” címszó alatt szankcionálja a korrupciós deliktumok valamennyi változatát.

A kódexben szabályozott korrupciós bűncselekmények fejezetrészének konstrukciója – KRÁNITZ Mariann szerint – világos, áttekinthető és egységes jogi alapelveken nyugszik, „a büntetőjogi koncepció az egyes törvényi tényállások és azok elemei meghatározásában tömören, egzaktan, a realitásoknak – s a klasszikus korrupciós séma különböző veszélyeztetett területeken történő megvalósulásának, ezek társadalomra veszélyességének, sőt még a közmegközelítés különbözőségeinek is – figyelembe vételével jut érvényre.”⁶¹

A hazai kodifikált korrupció-büntetőjog több mint egy évszázados jogfejlődését az alábbi ismérvek jellemezték:

- a védett jogi tárgy fogalmi-tartalmi körének folyamatos és töretlen bővülése
- a védett jogtárgy bővülésének következtében a passzív alanyok körének tágulása
- folyamatos szélesedése, precízebb megfogalmazása, s ugyanakkor egymástól jobban elhatárolttá válása az elkövetési magatartások variációinak
- az „előny” fogalmának generalizálódása
- a korrupciós magatartások egyre kiszélesedő kriminalizációs tendenciája.⁶²

A GYÖRGYI Kálmán miniszteri biztos vezetésével dolgozó változó személyi összetételű kodifikációs munkabizottságokban témánkat érintően is rendkívül értékes javaslatok születtek. BÓCZ Endre szerint az „[1961. évi V. törvény](#) a vesztegetés - mint a gazdaság rendjét sértő új bűncselekmény - fogalmkörét kiszélesítette, s bevezette a gazdasági vesztegetés büntetendőségét, az [1978. évi IV. törvény](#), a [Btk.](#) pedig a vesztegetések morfológiai hasonlóságára tekintettel "közélet tisztasága elleni bűncselekmények" gyűjtőnévvel a vesztegetés és befolyással üzérkedés különféle változatait egy tagolási egységben szabályozta. Azóta sok víz lefolyt a Dunán. Megváltozott hazánkban a gazdasági, a politikai és a társadalmi rendszer. Kiszélesedtek a nemzetközi együttműködés keretei, bővültek a nemzetközi gazdasági kapcsolatok. Mindezek eredményeként a köznapi értelemben vett "vesztegetés" büntetőjogi tilalma alá vonható cselekvési formák köre is kibővült. Hatályos

⁶⁰ ZALAI Péter: *Korrupció vagy az apparátus működési zavara?* Belügyi Szemle 1988.9. 89.o.

⁶¹ KRÁNITZ i.m. 86.o.

⁶² KRÁNITZ (1988), 128-134.o.

*büntetőjogunk új szabályai értelmében büntetendővé vált a külföldi hivatalos személy megvesztegetése mind "aktív", mind "passzív" formájában; a külföldi gazdálkodó szervezettel kapcsolatban elkövetett vesztegetés és a hatósági eljárás résztvevőjéhez kötődő "aktív" és "passzív" vesztegetés is, sőt, megjelentek bizonyos "státusz-felelősségi" formák, továbbá a feljelentési kötelezettség megszegésének büntetőjogilag szankcionált változatai; végül helyt kaptak a büntetőjogban sajátos, csak e körben érvényes büntethetőségi akadályok is. Ezek a szabályok több összefüggésben nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott követelményekhez illeszkednek; a gazdasági, üzleti életben jelentkező (és korábban szinte csak az ún. szocialista tervgazdaságban kriminalizált) "korrupciós" jelenségeket ugyanis az utóbbi időben európai integrációs szervezetek - sőt, az ENSZ is - kriminalizálni kívánják."*⁶³

1.5.A korrupció-büntetőjog új irányai (a 2012.évi C.törvény)

Az új büntető kódex elfogadására hosszú, girbe-gurba kodifikációs utat bejáró jogalkotás után került sor. A büntetőjogban és a kriminológiában használt *eltérő terminológia* problémáját oldott fel azzal a jogalkotó, hogy az új anyagi büntető törvénykönyvünkben már a tételesjog is „korrupciós bűncselekménynek” (XXVII.Fejezet) nevezi azokat a deliktumokat, melyek korábban a „közélet tisztasága elleni bűncselekmények” terminus technicus alá voltak besorolva.

A 2012.évi C. törvény 290-300.§-aiban szabályozott deliktumokról elmondható, hogy a tényállások szerkezetileg *egyszerűsödtek*, így egy fejezetben szabályozza a hatályos Btk. XV. fejezetében két önálló cím alatt szereplő a közélet tisztasága elleni és a nemzetközi közélet tisztasága elleni bűncselekményeket.

A szerkezeti egyszerűsítést segíti az is, hogy a hatályos Btk.-ban önálló szakaszban meghatározott, de lényegében az adott bűncselekmény minősített esetét jelentő tényállásokat megszünteti az új kódex, és azokat a vonatkozó bűncselekmény minősített eseteként szabályozza.

A törvény következetes logika mentén határozza meg a védett jogtárgyon belüli specialitásra (gazdasági szféra, hivatali szféra, hatósági eljárás) és a kiszabható szankció mértéke szerint a bűncselekmény súlyára tekintettel az egyes tényállások sorrendjét – állapítja meg az indokolás.

E fejezet alá az alábbi bűncselekmények tartoznak: vesztegetés, vesztegetés elfogadása, hivatali vesztegetés, hivatali vesztegetés elfogadása, vesztegetés bírósági vagy

⁶³ BÓCZ Endre: *A közélet tisztasága elleni bűncselekmények újrakodifikálása*. Büntetőjogi Kodifikáció 2004/4. 34.o.

hatósági eljárásban, vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban, vesztegetés feljelentésének elmulasztása, befolyás vásárlása, befolyással üzérkedés.

A hatályos szabályozáshoz képest a törvény egyik leglényegesebb változtatása, hogy a büntethetőséget megszüntető ok helyett a törvény a büntetés korlátlan enyhítésére vagy mellőzésére ad lehetőséget, a vesztegetési cselekmények felderítésében a hatóságokkal érdemben együttműködő elkövetőkkel szemben.

A GRECO Magyarország harmadik körös *országértékelésében* – a gyakorlata által kialakított sztenderdnek megfelelően – a következő ajánlással élt: *„elemezni, és következőképpen felül kell vizsgálni az automatikus, kötelező erővel bíró és teljes büntetés alóli mentességet, amelyet a törvény a hazai köz- és magánszektorban elkövetett aktív és passzív vesztegetés elkövetőjének biztosít „tevékeny megbánás” esetén”*. A GRECO ezen ajánlás kapcsán a magyar szabályozás problémájának tartotta, hogy:

- a bűncselekmény bejelentésének nincs időbeli korlátja, elegendő, ha arra azelőtt kerül sor, hogy a hatóságok tudomást szereznek a bűncselekményről; a „tevékeny megbánás” alkalmazása a büntetés alóli automatikus és teljes mentességet jelenti, vagyis nincs lehetőség az egyedi körülmények mérlegelésére;

- nem lehet figyelembe venni például azt, hogy az elkövető milyen okból hozza a bűncselekményt a hatóságok tudomására;

- nincsen lehetőség bírósági felülvizsgálatra, azaz nem bíró dönt arról, hogy alkalmazható-e ez a „kedvezmény” vagy sem.⁶⁴

HOLLÁN Miklós a GRECO jelentéssel kapcsolatosan az alábbi megállapításokat teszi: *„A nemzetközi kötelezettség nem megfelelő teljesítésére fény derült azon vizsgálat során, amelyet az Európa Tanács Korruptió Elleni Államok Csoportjának (GRECO, Group of States Against Corruption) megbízásából az ET-egyezmény implementációja kapcsán hazánkat illetően végeztek. A vizsgálati csoport "esetjog hiányában nem tudta megítélni, hogy a [Btk. 251-252. §-ának](#) tényállása miképpen érvényesül határon átnyúló elkövetések esetén”. Arra azonban rámutatott, hogy "amennyiben nem érvényesül, akkor ez ahhoz vezet, hogy a magyar büntetőjog olyan esetekre sem lesz alkalmazható, amelyek nem esnek a fenntartás hatókörébe". Erre tekintettel javasolták, hogy hazánk rendelje büntetni a nemzetközi kapcsolatban a magánszektorban elkövetett passzív vesztegetést, illetve fontolja meg az ET-egyezmény [8. cikkéhez](#) fűzött magyar fenntartás visszavonását....Az értékelő jelentés megfogalmazása a tényleges helyzethez képest két okból is visszafogott volt. A nemzetközi kötelezettségtől (annak fenntartásra tekintettel értelmezett tartalmától) való elmaradás ugyanis közvetlenül a törvényi rendelkezések alapján is szembeszökő volt. A hiányosság ráadásul nemcsak a határon átnyúló elkövetések büntetőjogi*

⁶⁴ 2012.évi C.törvény a Büntető Törvénykönyvről – indokolás

*értékelése kapcsán mutatkozott meg, hanem olyan esetekben is, amikor például a külföldi gazdálkodó szervezet vezetője az előnyt hazánkban kéri (fogadja el) egy hazai beszállító cég vele együtt ebédelő vezetőjétől.”*⁶⁵

E nemzetközi ajánlásra (kritikára) tekintettel változtat a törvény a hatályos Btk. rendelkezésén, amely így nem lesz *automatikus*, alkalmazásának „mértéke” a bíróság döntésétől függ, és így megfelelő mozgásteret biztosít a bíróság számára az egyedi körülmények mérlegelésére. A törvény értelmében változatlanul nincs konkrét időbeli korlátja a bűncselekmény bejelentésének, mivel ez a kedvezmény a vesztegetés sikeres felderítéséhez fűződő érdekre tekintettel mindaddig indokolható, amíg az adott bűncselekmény más forrásból a hatóságok tudomására nem jut.⁶⁶

A törvény e megoldása ugyan megfelel a GRECO ajánlásainak, de megítélésem szerint nem biztos, hogy krimiálpolitikailag helyeselhető. A GRECO szakértői ugyanis nem értik meg azt a nagyon is *pragmatikus* szempontot, hogy a nemzetközi szabályozási standardokat szükség esetén *országspecifikusan* kell alkalmazni.

AZ újszülött állapotban lévő korrupció-büntetőjogunkat HOLLÁN Miklós rendkívül alaposan elemzi és korrekt módon mutatja be a kódex hibáit, előnyeit, valamint saját de lege ferenda javaslatait.⁶⁷

Összegzés: a magyar korrupció-büntetőjogról megállapítható, hogy folyamatos változáson ment keresztül az elmúlt száz esztendőben és próbálta megtalálni a korrupciós-bűnözés aktuális formái elleni leghatékonyabb szabályozási megoldást. A korrupciós bűncselekményekben meghozott jogerős bűnösítő ítéletek alacsony számának oka nem feltétlenül a jogalkotás⁶⁸, sokkal inkább a bűnüldözés hiányosságaiban keresendő.

Felhasznált és ajánlott irodalom:

BALOGH Ágnes: *A vesztegetés megítélésének egyes jogtörténeti vonatkozásai*. In: Korrupció Magyarországon (Szerk.: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba). Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület – Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Pécs. 2001. 303-314.o.

⁶⁵ HOLLÁN Miklós: *Nemzetközi kapcsolatban elkövetett vesztegetés a közszférán túl*. Állam-és Jogtudomány 2013.1-2. szám 82-83.o.

⁶⁶ 2012.évi C.törvény a Büntető Törvénykönyvről – indokolás

⁶⁷ HOLLÁN Miklós: *A hatósági eljárással kapcsolatos vesztegetés az új büntető kódexben*. Miskolci Jogi Szemle 2014.1. 46-47.o.

⁶⁸ LÖRINCZY György: *Gondolatok a korrupciós bűncselekmények reformjának szükségességéről*. Magyar Jog 1994.11. 671.o. A szerző tölem eltérő álláspontra helyezkedik ebben a kérdésben: „*Megítélésem szerint a hatályos szabályok rendkívüli módon megnehezítik a bűnüldözők munkáját, ily módon a korrupciós bűnözés egyik kiváltó okának bátran tekinthetjük a Büntetőtörvénykönyvet.*”

BODROGI Károly: *Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények.* In: Blaskó Lajos – Bagi Dénes – Szalma László – Bogdál Zoltán – Bodrogi Károly – Halász Sándor (Szerk.: Horváth Tibor): *Magyar Büntetőjog II. Különös Rész.* BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség. Budapest, 1973. 97-231.o.

BÓCZ Endre: *A közélet tisztasága elleni bűncselekmények újrakodifikálása.* BÜNTETŐJOGI KODIFIKÁCIÓ 2004/4. 34-42.o.

Fayer László: *A magyar büntetőjog kézikönyve.* Harmadik, bővített kiadás. Második kötet. Különös Rész. Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda. Budapest, 1905.

FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve.* 4-átdolgozott kiadás. Grill. Budapest, 1914.

FÖLVÁRI József: *Büntetőjog – Különös Rész.* Kézirat. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Tankönyvkiadó. Budapest, 1972.

FÖLDEVÁRI József: *Magyar Büntetőjog Általános Rész.* Osiris Kiadó. Budapest, 2000.

HAVAS Károly: *Részesség a vesztegetésnél.* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY Hatvannyolcadik évfolyam. 29. szám. 1933. augusztus 12. 147-149.o.

HOLLÁN Miklós: *A befolyással üzérkedés büntethetősége a közsférán túl.* ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNY 2012.1. 63-99.o.

HOLLÁN Miklós: *Nemzetközi kapcsolatban elkövetett vesztegetés a közsférán túl.* ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNY 2013.1-2. szám 55-90.o.

HOLLÁN Miklós: *A hatósági eljárással kapcsolatos vesztegetés az új büntető kódexben.* MISKOLCI JOGI SZEMLE 2014.1. 33-47.o.

IRK Albert: *Magyar anyagi büntetőjog.* Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R-T. Pécs, 1928.

KOVÁCS Lajos: *A hivatali visszaélés.* Belügyi Szemle 1987.4.19-24.o.

KRÁNITZ Mariann: *A korruptió.* BM Könyvkiadó. Budapest, 1986.

KRÁNITZ Mariann: *A korruptió bűnözés.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1988.

LŐRINCZY György: *Gondolatok a korruptió bűncselekmények reformjának szükségességéről.* MAGYAR JOG 1994.11. 671.o.

MISKOLCZY Ágost – PINCZÉS Zoltán: *A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a m.kir. csendőrség számára. I. Kötet Büntetőtörvénykönyv A büntettekéről és vétségekről.* Stádium Sajtóvállalat Rt. Budapest, 1937.

NAGY Zoltán: *A bűncselekmény elkövetői.* In: Balogh Ágnes – Gál István László – Hornyák Szabolcs – Köhalmi László – Nagy Zoltán – Tóth Mihály: *Magyar Büntetőjog Általános Rész* (Szerk.: Balogh Ágnes – Tóth Mihály). Osiris Kiadó. Budapest, 2010. 192-218.o.

PÓKECZ Kovács Attila: *A magisztrátusi korruptió (zsarolás) büntetőjogi megítélése a köztársaságkori Rómában. Crimen pecuniarum repetundarum.* Kézirat. Megjelenés alatt (Bodnár Imre emlékkötet. PTE Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs)

RUFF Győző (1968): *Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni büntettek.* In: A büntető törvény kommentárja (Szerk.: Halász Sándor). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968. 677-722.o.

Werner Rezső: *A magyar büntetőjog kézikönyve.* Függelékben az 1878: V.T.-cikk szövegeivel. Hornyák Hitbizománya. Budapest, 1898.

WIENER A. Imre: *A bűnhalmazat kérdései a hivatali büntettek körében.* MAGYAR JOG 1963.4 145.150.o.

WIENER A. Imre: *A kötelességsegítés és a kötelességteljesítés elhatárolása a korruptió bűncselekményeknél.* MAGYAR JOG 1962.12. 537-544.o.

WIENER A.Imre: *A hivatali büntettek tárgyáról.* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1963.4. 205-213.o.

WIENER A. Imre: *A tettesség és a részesség néhány problémája a hivatali büntettek körében.* MAGYAR JOG 1968.10. 584-588.o.

WIENER A.Imre: *A korrupciós bűncselekmények szabályozása a Csemegi kódextől napainkig.* In: Györgyi Kálmán ünnepi kötet. (Szerk.: Gellér Balázs). Bibliotheca Iuridica. Az ELTE Állam-és Jogtudományi Karának tudományos kiadványai. Libri Amicorum 11. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004. 631-639.o.

ZALAI Péter: *Korrupció vagy az apparátus működési zavara?* BELÜGYI SZEMLE 1988.9. 80-89.o.

2.A korrupciós aktusok természetrajza⁶⁹

2.1.A korrupció fogalomalkotásának nehézségei

Világszerte jelentős problémának tartják a korrupciót, ami már régóta nem csak a politikát és a közigazgatást, hanem a privátszektor is érinti.⁷⁰ Különösen a nemzetközi üzleti kapcsolatokban van nagy szerepe a korrupciónak.⁷¹ Ez alól nem jelentenek kivételt a gazdasági értelemben fejlettnak tekinthető nyugati demokráciák⁷² sem.⁷³

Mint minden jelenség – így a korrupció – megértésénél is az alapoknál kell kezdeni. Mit is értünk általában korrupció alatt? Nehéz tömören és velősen megfogalmazni.⁷⁴ Nincs egységes értelmezés.⁷⁵ Azok a tudományok- illetve tudományágak, melyek a korrupcióval

⁶⁹ A fejezet az alábbi tanulmány alapján készült: „Adalékok a korrupciós aktusok természetrajzához” (In: Gólyapadból laboratóriumot – Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére. Szerk.: Hack Péter – Király Eszter – Korinek László – Patyi András, Budapest, 2015, 355-368.o.).

⁷⁰ LIGETI Miklós – ROMHÁNYI Balázs – SZLOBODA Alíz: *Mit választunk? Az intézményrendszer és a költségvetés átláthatósága Magyarországon*. Transparency International Magyarország – Költségvetési Felelősségi Intézet. Budapest, 2014. 9.o.: „Magyarországon egyes üzleti csoportok és a politikai rendszer korrupciós összefonódása tényként kezelhető. A közhatalom a – fékek által nem ellensúlyozott mértékű politikai hatalmat összpontosító – kormány foglyává vált, a kormány pedig gyakran önkényesen dönti el, mely üzleti szereplőkkel hajlandó együttműködni. A kivételezett üzleti csoportokat akár közhatalmi eszközökkel, jogszabályokkal és/vagy közpénzek transferálásával is előnyhöz juttatja. Ez a gazdasági szereplők részéről járadékvadászathoz vezet, aminek az a következménye, hogy a vállalatok nem a profitszerzésben, hanem az állam kegyeinek keresésében lesznek érdekelték. Ez makroszinten torzítja az erőforrások optimális allokációját, a közjó helyett a „közrosszhoz” vezet, végső soron pedig csökkenti a gazdaság teljesítményét és a versenyképességet.”

⁷¹ Az elmúlt években számtalan tisztes multinacionális cég neve besározódott korrupciós botrányok miatt pl. Siemens-ügy, Enron ügy. Lásd.: KECSKÉS András: *Az Enron botrány és az üzleti jog rohadt almái*. Magyar Jog 2008.6. 429-433.o.

⁷² ÁDÁM Antal: *Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás*. Osiris Kiadó. Budapest, 1998. 32.o.

⁷³ RABL, Tanja: *Der korrupte Akteur*. Aus Politik und Zeitgeschichte 3-4/2009. 12. Januar 2009. 26.o. A szerző példaként említi, hogy Németországban a korrupció olyan aktuális kérdés, mint még soha. A német sajtó egyre sűrűbben számol be látványos korrupciós ügyekről. Olyan – korábban elképzelhetetlen – vezércímekkel találkozhat az olvasó mint pl. „Isten hozott a baksisköztársaságban”, „A korrupció tízből kilenc vállalkozásnál jelen van”, és „Önkiszolgálás a DAX-konzernnél – a korrupció a főnökök dolga”. Rendkívül találóan jellemzi Florian Klenk osztrák zsurnaliszta a korrupciós karakterisztikáját a következő mondattal: „Egyik kéz tartja a másikat.” Lásd.: SOYER, Richard: *Private Korruption im Wirtschaftsleben*. Juristische Blätter 2012, Heft 5. 332.o.

⁷⁴ GOUDIE, A.W. – STASAVAGE, David: *A framework for the analysis of corruption*. Crime, Law & Social Change 29. 1998. 115.o.: “There have been a number of different attempts at defining corruption. Some seek to provide a formal comprehensive definition, while others are not strictly designed to define corrupt activity per se but are deployed to isolate those activities that are the subject of the author’s concern. A further complication is that corruption is most commonly referred to as a public-sector phenomenon, but it is also an important fact of life in the private sectors of both developed and developing countries.”

⁷⁵ Természetesen nem vitatom, hogy egyes nemzetközi szervezetek komoly lépéseket tettek az egységes korrupció-definíciók irányában, azonban ezek a kísérletek globális eredményre nem vezettek. Így az Egyesült Nemzetek Szervezete Meridában, 2003. december 10-én kelt Korrupció elleni Egyezménye több korrupciós deliktum esetében lényegében büntető-tényállásszerű normaszövegeket fogalmaz meg pl. a befolyással üzérkedés esetén: „A részes államok elfogadják az ahhoz szükséges jogalkotási és egyéb intézkedéseket, hogy a

foglalkoznak (pl. gazdaságtudomány, jogtudomány, szociológia, kriminológia, politikai tudományok, gazdasági etika) sokrétű definíciókat alkottak.⁷⁶

HANKISS Elemér szerint a korrupció megfoghatatlan jelenség. Titkolódzó, ezerarcú, a társadalmi kölcsönhatások szürke övezetében létezik társadalmi felháborodás és hallgatólagos beleegyezés között, és tisztességes állampolgárokat csábíthat, kényszeríthet arra, hogy belekeveredjenek.⁷⁷

GOMBÁR Csaba a korrupció politikai jelentőségét emeli ki, hiszen az mindig a politikailag formált társadalom közeledési formáiban vagy romlottságában jelenik meg.⁷⁸

LENGYEL László értelmezésében a korrupció az állam romlottságán, romlásán túl, a társadalmi közcél és közérdek rontását jelenti.⁷⁹

MÁRKI Zoltán a korrupció genezisének eszközzellegében látja, mely lehetővé teszi, hogy a társadalom, az állam életét rendező elveket, szabályokat félretelve történjen az ügyintézés.⁸⁰

Olyan társadalmi lénynek tekinti MERTH László a korrupciót, mely az egyének, intézmények, szervezetek stb. szándékától függetlenül része, ezért alkotója is a társadalmi folyamatoknak, minden irányú fejlődésnek, a hétköznapiaknak.⁸¹

VÁSÁRHELYI Mária kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy a korrupciót az emberek többsége alapvetően gazdasági, morális okokra vezeti vissza; egyrészt a gazdasági

következőket – szándékos elkövetés esetében – bűncselekménnyé nyilvánítsák: a) Hivatalos személynek vagy más személynek jogtalan előny közvetve vagy közvetlenül történő ígérese, felajánlása vagy adása annak érdekében, hogy a hivatalos személy vagy a személy visszaéljen valódi vagy vélt befolyásával, hogy a részes állam közigazgatási vagy állami hatóságától jogtalan előnyre tegyen szert a cselekmény eredeti felbujtója vagy más személy javára; b) Jogtalan előnynek a hivatalos személy vagy más személy általi közvetve vagy közvetlenül történő kérése vagy elfogadása maga a hivatalos személy vagy más személy javára annak érdekében, hogy a hivatalos személy vagy a személy visszaéljen valódi vagy vélt befolyásával, hogy a részes állam közigazgatási vagy állami hatóságától jogtalan előnyre tegyen szert.”

⁷⁶TAKÁCS István – CSAPODI Pál – TAKÁCS-GYÖRGY Katalin: *A korrupció, mint deviáns társadalmi attitűd*. Pénzügyi Szemle 2011.1. 27.o.: „A korrupció egy lehetséges definíciója: az elfogadott szabályoktól való eltérő viselkedés egyéni haszon elérésére azt sugallja, hogy a korrump cselekmények eltérések az implicit és explicit viselkedési normáktól (jogi és etikai értelemben). Számos társadalomban a korrupció széles körben való elterjedése azt jelzi, hogy a korrump viselkedés maga a norma, annak a ténynek ellenére, hogy az nem hatékony és általánosan helytelenített.”

⁷⁷HANKISS Elemér: *A korrupció játéka Közép-Kelet Európában 1945-1999*. In: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba (Szerk.): *Korrupció Magyarországon*. Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület – Pécs Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Pécs, 2001, 13.o.

⁷⁸GOMBÁR Csaba: *A korrupció mint közrossz*. In: Írások a korrupcióról (Szerk.: Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László – Volosin Hédi). Korridor. Budapest, 1998. 51.o.

⁷⁹LENGYEL László: *Esszé a politikai korrupcióról*. In: Írások a korrupcióról (Szerk.: Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László – Volosin Hédi). Korridor. Budapest, 1998. 105.o.

⁸⁰MÁRKI Zoltán: *Válasz a korrupciós kihívásokra*. In: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba (Szerk.): *Korrupció Magyarországon*. Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület – Pécs Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Pécs, 2001, 33.o.

⁸¹MERTH László: *A korrupció értelmezése – A jelenség korrekciós és konverziós megnyilvánulásai*. In: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba (Szerk.): *Korrupció Magyarországon*. Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület – Pécs Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Pécs, 2001, 196.o.

fejlettség szintjében, másrészt az adott társadalom erkölcsi állapotában jelöli meg a korrupció okát.⁸²

KRÁNTZ Mariann szerint a korrupció gyűjtőfogalom; mégpedig olyan gyűjtőfogalom, amely mögött egymással rokon, olykor egymást átfedő, de mégis különböző minőségű tartalmak húzódnak meg. KRÁNTZ korrupciódefiníciójának fontosabb elemei a következők:

- komplex, sajátosan strukturált társadalmi jelenség, melyre három szinten történő megvalósulás a jellemző
- a különböző jelenségszintek egymástól eltérő, de dialektikus összefüggésben is levő minőségeket képviselnek
- az általános szintjén a korrupció a gazdasági és társadalmi viszonyok determinált történelmi-politikai produktum, társadalmi tömegjelenség, mely a tömegjelenségekre jellemző valamennyi jellegzetesség mellett specifikus ismérvekkel is rendelkezik
- a különös szintjén a korrupció a különböző gazdasági és társadalmi rendszerek meghatározott osztályviszonyain belül egy-egy adott társadalmi csoporthoz, a társadalmi munkamegosztásban egy-egy speciális helyet elfoglaló réteghez kötődő, az adott csoportra szignifikánsan korrupt cselekvések összessége
- individuális szinten a korrupció az aktív és a passzív fél egymástól eltérő, de kielégítésmódját tekintve kölcsönösen feltételezett és párhuzamos tendenciájú szükségletek által motivált társadalmi interakció.⁸³

A Tefik NAS, Albert PRICE és Charles WEBER alkotta szerzőtriász szintén arra hívja fel a figyelmet, hogy a korrupcióra nincsen általánosan elfogadott definíció. Korruptnak tekintik a cselekedetet, ha a közhatalom vagy autoritás illegitim, privát előny céljára kerül felhasználásra.⁸⁴ Rendkívül érdekes gondolati megközelítés részükről az ún. „hasznos korrupció”⁸⁵ fogalma.⁸⁶

⁸² VÁSÁRHELYI Mária: *A korrupció a közgondolkodásban*. In: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba (Szerk.): *Korrupció Magyarországon*. Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület – Pécs Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Pécs, 2001, 190.o.

⁸³ KRÁNTZ Mariann: *A korrupciós bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1988, 67-69.o. A szerző a definíciót még néhány elemmel bővítve fejti ki, de terjedelmi okokból azt lerövidítettem.

⁸⁴ NAS, Tefik F. – PRICE, Albert C. – WEBER, Charles T.: *A policy-oriented theory of corruption*. American Political Science Review Vol. 80.No.1 March 1986.108.o.: „One of the difficulties with this topic stems from the lack of a widely accepted definition of corruption... We define a corrupt act as any illegitimate use of public power or authority for private benefit.”

⁸⁵ Bővebben erről a 4. fejezetben olvasható.

⁸⁶ NAS – PRICE – WEBER i.m. 110-111.o.: „When the production of desired goods and services in society is inhibited by structural inefficiencies (bureaucratic, legal, and political), corruption could serve as a means

A korrupció olyan magatartás, amely a közösségi szabályoktól azért tér el, hogy a privátérdek anyagi vagy státuszelőnnyel járjon, illetve, amely a magánérdek érvényesítése során sérti a fennálló normákat – írja J.S. NYE. A szerző ide sorolja a megvesztegetést, a nepotizmus és a hűtlen kezelést.⁸⁷

Amennyiben megpróbáljuk ezeket közös nevezőre hozni, akkor korrupciót a következőképp definiálhatjuk: a korrupció egy a normától (az előírttól) eltérő viselkedésforma, amely a politikában, a gazdaságban vagy a társadalomban betöltött pozícióval egy másik személy vagy intézmény javára történő visszaélésben nyilvánul meg.⁸⁸ Ez történhet saját elhatározásból, illetve valaki más ösztönzésére, azért, hogy saját vagy egy harmadik fél részére előnyt szerezzen. Ennek eredményeként a politikát, a társadalmat, illetve a gazdaságot kár (hátrány) fenyegeti vagy éri. A korrump cselekmények közös megegyezéssel titokban maradnak.⁸⁹

A korrupciókutatás napjainkig döntően a politika és közszféra területére koncentrált,⁹⁰ míg a *magánszektor korrupciója*,⁹¹ vagyis a vállalkozások működése során⁹² lezajló korrump aktusok⁹³ tudományos szempontú vizsgálata alulkutatottnak tekinthető.⁹⁴ Ebből kifolyólag

of attaining the desired outcome...The idea of beneficial corruption doesnot imply that these activities should be considered legitimate, but rather that they provide a net increase in social welfare. What is implied is that there must be a serious structural flaw for any corrupt act to lead to increased welfare. This is where the policy alternatives that will be described later come into play."

⁸⁷ NYE, Jpseph S.: *Corruption and political development: A cost-benefit analysis*. American Political Science Review Vol.61.No.2 June 1967. 418.o.: "Corruption is behavior which deviates from the formal duties of a public role because of private-regarding (personal, close family, private clique) pecuniary or status gains; or violates rules against the exercise of certain types of private-regarding influence. This includes such behavior as bribery (use of a reward to pervert the judgment of a person in a position of trust); nepotism (bestowal of patronage by reason of ascriptive relationship rather than merit); and misappropriation (illegal appropriation of public resources for private-regarding uses)."

⁸⁸ RABL (2009), 26.o.

⁸⁹ RABL, Tanja – KÜHLMANN, Torsten M.: *Understanding Corruption in Organizations – Development and Empirical Assessment of an Action Model*. Journal of Business Ethics (82). 2008. 478.o.

⁹⁰ BREIT, Eric: *On the Discursive Construction of Corruption – A Critical Analysis of Media Texts*. Economics and Society. Publications of the Hanken School of Economics Nr 227.Hanken School of Economics. Helsinki, 2011. 5-8.o.; BÁGER Gusztáv – PULAY Gyula – KORBULY Andrea: *Korrupciós kockázatok feltérképezése a magyar közszférában*. Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet. Budapest, 2008.; BÁGER Gusztáv: *Korrupciós kockázatok a közigazgatásban – Metodológia és empirikus tapasztalatok*. Pénzügyi Szemle 2011.1. 43-56.o.

⁹¹ HOLLÁN Miklós: *A korrupció hatályos büntetőjogi szabályozásának előzményei az angol jogban*. Állam-és Jogtudomány 2012/4. 573.o.

⁹² KRÉMER Ferenc: *Mit tehetünk a korrupció ellen?* Belügyi Szemle 2003/9. 75-76.o.

⁹³ RĂDUCANU, Ruxandra: *Criminal liability of the legal person in the romanian criminal law*. In: Dny prava. Masarykova Univerzitate. Brno, 2008.

⁹⁴ Természetesen találunk szakirodalmat a privátszektorban megjelenő korrupcióról, de nem ez a terület képezi a kutatási fő irányokat. Érdemes kiemelni a Transparency International éves jelentéseit. Lásd. még: PÁLINKÓ Éva – SZÁNTÓ Zoltán – TÓTH István János: *Üzleti korrupció Magyarországon – vállalatvezetők szemszögéből. Interjúelemzés*. In: Szántó Zoltán – Tóth István János (Szerk.): *Korrupciós kockázatok az üzleti szektorban. Kutatási háttér tanulmányok*. BCE Szociológia és Társadalompolitikai Intézet Korrupciókutató-központ – Transparency International Magyarország Alapítvány. Budapest, 2008. 35-54.o.; HOLLÁN Miklós: *A befolyással üzérkedés büntethetősége a közszférán túl*. Állam-és Jogtudomány 2012/1. 63-65.o.

inkább a privát gazdaságban jelen levő korrupcióra fókuszálók, ahol a vesztegetési cselekményeket a vállalkozások alkalmazottai kínálják fel vagy fogadják el.

A különböző analízisek – főleg az ok-kutatások – számos eredménnyel járultak hozzá a fenomenon jobb megértéséhez, ugyanakkor ritkaságszámba mennek a korrupciós aktus „főszereplőjére”, azaz a korrumpálóra fókuszáló vizsgálatok.

Amennyiben a felderített esetek kapcsán azt vizsgáljuk, hogy ki is volt a korrumpáló és kit korrumpáltak, felmerült a „miért” kérdése. Mi készíti a vállalkozások döntéshozóit arra, hogy korrump módon járjanak el? Mi készíti őket arra, hogy egy korrupciós ajánlatot elfogadjanak (passzív korrupció) vagy, hogy ők maguk tegyenek egy korrupciós ajánlatot (aktív korrupció). A tanulmány megkísérel az eddigi – főleg németországi – kutatásokra alapozva⁹⁵ választ adni ezekre a kérdésekre.

2.2. Az eddigi korrupció-kutatások

Régóta már nem csupán egy provokáló tézis, hanem empirikus kutatások által is igazolt tény: a férfiak hajlamosabbak a korrump magatartásra, mint a nők. Ez nem meglepő, hiszen a férfiak felülreprezentáltak a menedzser pozíciókban

A német korrupciós vizsgálatok⁹⁶ szerint az elkövetők alapvetően nem csaló személyiségtípusok, ellenkezőleg: a tipikus elkövető büntetlen előéletű és értékítélete torzulásmentes. Jellemzően feltörekvő – és már tapasztalattal rendelkező – tisztségviselőkről van szó, akik különféle szakmai képzésben is részesültek. Pont, mivel magas szakkompetenciákkal rendelkeznek, magas a beléjük vetett bizalom. Törekvőek és karrierorientáltak, ezen kívül hatalmi-és döntési helyzetben vannak a munkapozíciójuk révén. Státusztudatosan magas az életszínvonaluk. Akik a korrupcióban érintettek, tettüket valamilyen *neutralizációs indokkal* próbálják racionalizálni.⁹⁷ Tagadják a személyes

⁹⁵RABL, Tanja: *Private Corruption and its Actors – Insights into the Subjective Decision Making Processes*. Pabst Science Publisher. Lengerich, 2008.

⁹⁶HARZ, Andreas: *Ermittlungsverfahren in Fällen der Korruption von Nicht-Amtsträgern in Deutschland – ausgewählte rechtliche und tatsächliche Probleme*. ERA Forum 2011. 12. 412-423.o.

⁹⁷LEVINE, David P.: *The Corrupt Organization*. Human Relations Vol. 58. June 2005. 735.o. A racionalizálási stratégia egészen addig elmegy, hogy a korrupciót magával az ördöggel azonosítják. *”The charge of corruption places the individual or organization in a moral universe. The corrupt have lost their moral standing; they are morally bad. In religious language, the corrupt do the devil’s work, and seek to draw others away from God. In the language of psychic life, the corrupt give up their hope to identify with the good object, and embrace instead their identification with the bad. Since there will be no identification with the good object, there will be no love in their lives, and none of the gratification associated with loving and being loved. Since the gratification afforded by love is desire’s object, the corrupt have given up desire. In place of desire for the object, they have placed the surrogate satisfactions of greed and sadism”*.

felelősségüket, cselekedetük erkölcstelen voltát és a keletkezett kárt is. Ezek az ismérvek⁹⁸ hasonlítanak a gazdasági bűnözők⁹⁹ jellemzőire.¹⁰⁰

A korrupt személyek erősen hasonlítanak a „normális” sikeres menedzserekre¹⁰¹, de felmutatnak olyan tulajdonságokat, melyek nyilvánvalóan nem csak a legális, hanem az illegális ügyletekhez is hasznosak. A korrupt szereplő személyiségjegyeinek vizsgálatát célzó kutatások az alábbi ismérveket mutatják:

- saját cselekedeteiket más személyeknek vagy külső körülményeknek a számlájára írják
- machiavellianizmussal (hajlam arra, hogy a saját előny érdekében másokat megtevésszünk vagy manipuláljunk)
- magas rizikóvállalási hajlandóság¹⁰²
- patológias nárcizmus.

Az indítékuk csak ritka esetben finansziális szükséghelyzet. A szakmai becsvágy, a hatalomkifejtésben rejlő pusztá élvezet, a munkahelyi túlterhelés vagy az elmulasztott karrierlehetőségek miatt érzett csalódottság mellett elsősorban a rizikómentes meggazdagodásra való kilátás az, ami a korrupt személyeket a kriminális cselekedetük felé hajtja. A tettesek szeretnék az egyéni hasznukat maximalizálni, és *költség-haszonelemzéseket* készítenek.¹⁰³

Egy korrupt tranzakció létrejöttének előfeltétele, hogy a belőle fakadó várt haszon a korrumpálók és a korrumpáltak számára egyaránt meghaladja a várt költségeket. Fokozódik a vonzereje egy korrupt szerződés megkötésének, ha nő a szolgáltatás/juttatás értéke, illetve, ha csökken a felderítési- vagy lelepleződési rizikó, valamint a korrupciós tett büntetési mértéke és tranzakciós költségei. Amennyiben kicsi a felfedezés és ebből fakadóan a deliktummá válás

⁹⁸GÁL István László: *A gazdasági bűnözés a bűnügyi statisztika tükrében*. Rendészeti Szemle 2008.3. 31-35.o.

⁹⁹A gazdasági bűnözés ismérveinek részletes elemzését lásd.: KORINEK László: *A gazdasági bűnözés kriminológiai szempontú megközelítése*. Rendészeti Szemle 2009.7-8. 39-57.o.

¹⁰⁰GÁL István László: *Régi és új kísérletek a gazdasági fogalmának meghatározására*. Rendészeti Szemle 2009.7-8. 24-29.o.

¹⁰¹BUSSMANN, Kai-D.: *Kriminalprävention durch Business Ethics: Ursachen von Wirtschaftskriminalität und die besondere Bedeutung von Werten*. Zeitschrift für Wirtschafts- und Unternehmensethik 5. 2004. 40.o.: „Der typische Wirtschaftsstraftäter (gegen Unternehmen) ist somit empirisch gesehen, der „normale“ erfolgreiche Manager. Auch aus diesem Grund sind Wirtschaftsunternehmen besonders von Wirtschaftsdelikten bedroht.“

¹⁰²VOGT, Andreas Oliver: *Korruption im Wirtschaftsleben. Eine betriebswirtschaftliche Schaden-Nutzen-Analyse*. Deutsche Universitäts-Verlag. Wiesbaden, 1997.

¹⁰³KORINEK László: *Kriminológia I-II*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2010. 150.o. A témával kapcsolatosan azonban érdemes megvizsgálni Korinek László professzor gondolatait: „Ha a bűnözés választása csupán egy hedonista költség-haszon elemzés kalkulására lenne visszavezethető, bizonyosan elegendő lenne az ellenőrzés, a költségek oldalán szigorítani, és egészen drákói büntetésekig terjedően növelni a bűnelkövetésért várható hátrányokat. Ez a hagyományosan, leegyszerűsített képlet azonban nem illik a valóságra, igazán nem is illeszkedne a bűnözés általános elméletéhez.”

valószínűsége, akkor a kriminális tett – az egyén vagy vállalkozása által nyerhető haszonhoz viszonyítva – alacsony normaszegési kockázatú magatartásként kerül megítélésre.¹⁰⁴

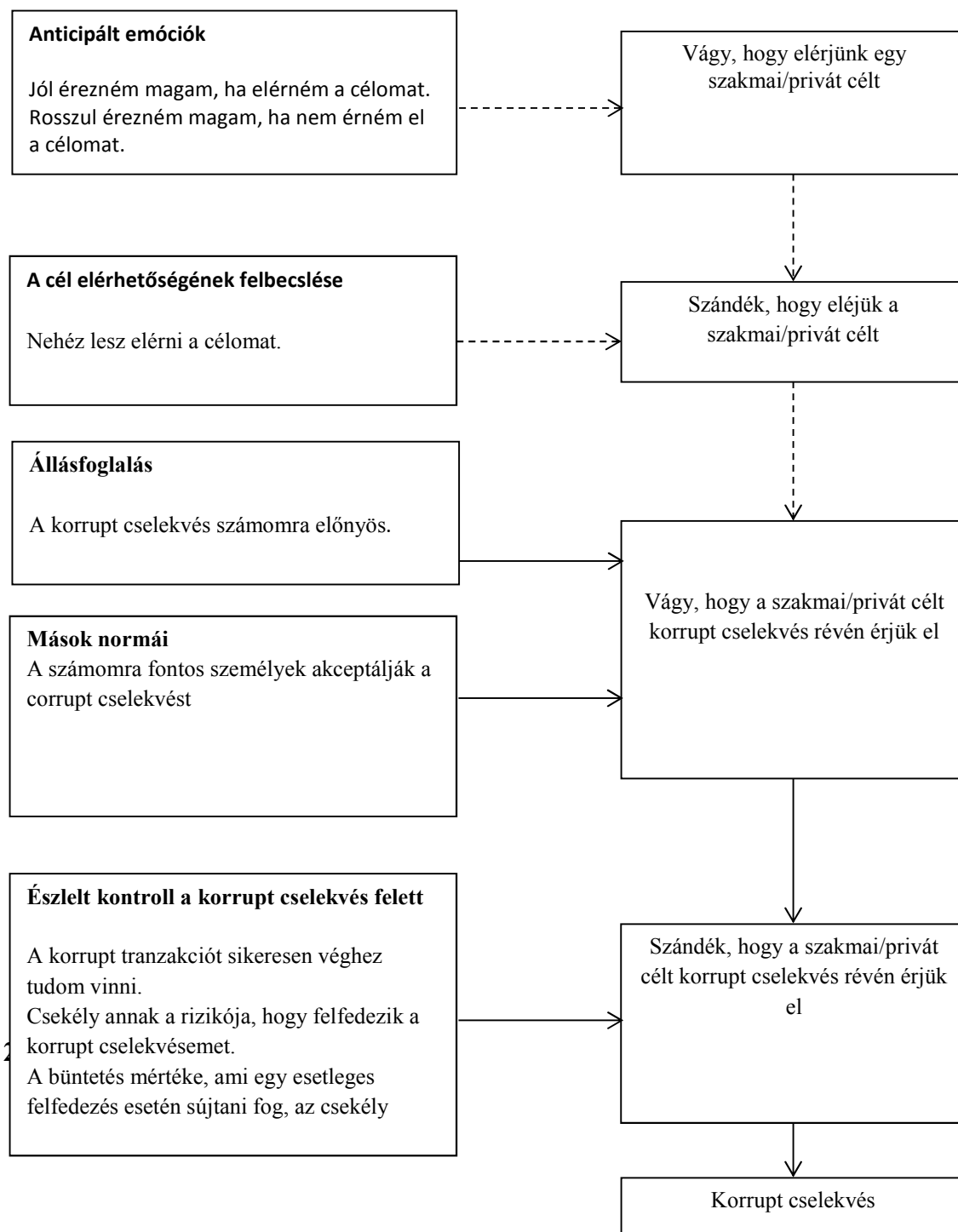
:

¹⁰⁴ GOEL, Rajeev K. – RICH, Daniel P.: *On the economic incentives for taking bribes*. Public Choice 61. 1989. 274.o.

Tanja RABL¹⁰⁵ a korrupt cselekvés döntési folyamatát az alábbi ábrával szemlélteti

A cselekvést előkészítő gondolatok

A döntés folyamata

A korrupt szereplők személyiségjegyeire és indítékaira vonatkozó adatok ugyan rendelkezésre állnak, de a kutatók eddig alaposabban még nem vizsgálták a különböző

¹⁰⁵ RABL (2009), 28.o.

viselkedési komponensek összjátékát, amelyek végül is a korrupt cselekményhez vezetnek. Érdekes kutatást folytatott a témában Tanja RABL,¹⁰⁶ aki a korrupt cselekmény személyre vonatkozó komponenseit egy specifikus szituációs kontextussal, a privát gazdasággal interakcióban vizsgálta. Első sorban arra kereste a választ, hogy milyen motivációs, akarati, emocionális és kognitív komponensek játszanak szerepet és összjátékuk miként vezet végső soron korrupt tethhez.¹⁰⁷

RABL a korrupt aktorok döntési számításainak leképezéséhez a kriminális cselekvés egy modelljét dolgozta ki, amit kísérleti szimuláció keretében empirikusan ellenőrzött egy vállalati terv segítségével hallgatói szűrőpróba kapcsán. Ez a modell két egyedi szereplő közötti korrupciós kapcsolat első kezdeményezésére vonatkozik.

Az adatelemzés után a korrupt cselekvés *redukált modellje* áll elő. A végső modell kiindulópontja a vágy, hogy egy szakmai vagy privát cél elérése érdekében korrupt módon cselekedjünk. Ez a vágy annál erősebb, minél pozitívabban áll a szereplő a korrupcióhoz, és minél több más fontos személy akceptálja a korrupciót a környezetben. Amint megszületik az akarati elhatározás, hogy korrupt módon cselekedjünk, a vágy elhatározássá válik. Ez annál erősebb, minél erősebb a korrupt cselekedet iránti vágy, illetve, a szereplő minél több kontrollal képzei, hogy rendelkezik a korrupt cselekedete felett. A saját cselekedet így észlelt kontrollja annál kifejezettebb, minél csekélyebb pl. a korrupciós kapcsolat előtti, alatti, illetve utáni felfedezési valószínűség, a büntetési mérték és tételek. Itt olyan költségekről lehet szó, mint pl. ami korrupcióra hajlandó partner találásával, korrupciós csere biztosításával vagy a korrupciós kapcsolat titokban tartásával jár. Minél erősebb a korrupt cselekvésre való szándék, annál valószínűbb, hogy a korrupt cselekedet ténylegesen bekövetkezik.

Az eredmények azt mutatják, hogy a teoretikus kiindulási modell minden komponense, melyek egy bizonyos privát vagy szakmai cél elérésével kapcsolatosak (pozitív vagy negatív anticipált emóciók, a célérés nehézségei, egy bizonyos privát vagy szakmai cél elérésének vágya vagy szándéka), nem jelentenek prognózist a korrupt cselekvés vonatkozásában. De miért? A beállítódási-viselkedési kutatás egyik felismerése, hogy az általánosságban megfogalmazott privát és szakmai célok nem alkalmasak olyan specifikus viselkedés, mint a korrupt cselekvés előrejelzésére. Továbbá a korrupció, úgy tűnik, nem illeszthető a „fölrendelt” cselekvési tervbe. Az individuális döntésre csak akkor kerül sor, ha adódik a korrupció lehetősége. Ez, összehasonlítható kiindulási szituáció esetén a

¹⁰⁶RABL (2009) i.m. 29.o.

¹⁰⁷RABL, Tanja: *The Impact of Situational Influences on Corruption in Organization*. Journal of Business Ethics Vol.100. Issue 1, March 2011.86-87.o.

tesztalanyoknál eltérő lehet, rámutatva a korrupt cselekvés személyre szabott komponenseinek jelentőségére. A kognitív komponensek – a korrupciós beállítódás, mások normái a korrupció vonatkozásában, a saját korrupt cselekedettel kapcsolatban vélt kontroll – tehát a korrupt cselekvés előrejelzésében nagy szerepet játszanak. Relevánsnak tűnik a vágy és a szándék/akarat egymástól való megkülönböztetése is. Így a motivációs, akarat és kognitív – de nem az emocionális – tényezők együtt játéka vezet egy szituatív kontextusban, megfelelő alkalom esetén a korrupt cselekményhez. „The person matters!”, „A személyi anyag” – így összegezhető az eredmények kvintesszenciája.

2.4.Racionalizációs stratégiák

Az előzőekben már említésre került, hogy a korrupt szereplők erős önfelmentési- és neutralizációs tendenciákat mutatnak. A szakirodalom¹⁰⁸e *racionalizációs stratégiáknak*¹⁰⁹ jelentős szerepet tulajdonít a vállalkozások korrupciójának normalizálásánál.¹¹⁰ A korruptan cselekvők ezt a stratégiákat használják, hogy morális és etikus egyénekként lássák/láttassák magukat, s így megszabaduljanak a rossz lelkiismeretüktől és megőrizték a pozitív képüket.¹¹¹

¹⁰⁸ASHFORTH, Blake E. – KREINER, Vikas: “How can you do it? “: *Dirty work and the challenge of constructing a positive identity*. Academy of Management Review 24. 1999. 14.o.: “In studying the reason why some delinquents tend to drift in and out of delinquency, Sykes & Matza discovered that, although these delinquents held the same values as beliefs as law-abiding individuals within society, they developed various techniques by which to temporarily “neutralize” those values and drift back and forth between legal and illegal behaviors; these techniques included denial of responsibility, denial of injury, denial of the victim, condemning the condemners, and appealing to higher loyalties. (Curran & Renzetti, 2001) In their discussion of social weighting techniques, Ashforth and Kreiner note that dirty workers also utilize neutralization techniques in their differentiation of outsiders, particularly the technique of condemning the condemners (borrowed directly from Sykes & Matza) and the technique of supporting the supporters (similar to Sykes&Matza’s concept of appealing to higher loyalties). Through the use of these techniques, dirty workers are thus able to neutralize and/or moderate the impact of stigma.”

¹⁰⁹ COLLINS, Jamie D. – UHLENBRUCK, Klaus – RODRIGUEZ, Peter: *Why Firms Engage in Corruption: A Top Management Perspective*. Journal of Business Ethics Vol 87. Issue 1, June 2009. 93.o.: “For managers holding such a view, acquiescing to an official’s demands for bribes or other favors will be perceived as increasing their firm’s chances for survival. Accordingly, we propose that some executives may perceive corruption to be a “taken-for-granted” practice, despite its illegality and social costs. Consequently, corrupt behavior can even become an accepted practice within a given organization, i.e., become part of the organizational culture...”

¹¹⁰ASHFORTH, Blake E. – ANAND, Vikas: *The normalization of corruption in organizations*. Research in Organizational Behavior Vol. 25. 2003. 15.o.: “An intriguing finding is that corrupt individuals tend not to view themselves as corrupt. For example, individuals convicted of white collar crimes tend to acknowledge their errant behavior but nonetheless deny criminal intent and the label of criminal (Benson, 1985; Cressey, 1953); in short, unlike many street criminals (Shover, 1996), they resist incorporating a pejorative identity into their self-definition. Indeed, Conklin (1977) entitled his book “Illegal but not criminal,” quoting a defendant in the infamous heavy electrical equipment price-fixing conspiracy. By denying the label of corrupt, such individuals avoid the adverse effects of an undesirable social identity.”

¹¹¹ANAND, Vikas – ASHFORTH, Blake E. – JOSHI, Mahendra: *Business as usual: The acceptance and perpetuation of corruption in organizations*. Academy of Management Executive Vol.18. 2004. No.2. 41.o.: “Rationalizations can be invoked prospectively (before the act) to forestall guilt and resistance or retrospectively

A korrupt szereplők tehát nem válnak meg a társadalmi értékektől, csak máshogy konstruálják a szituációkat. Nem utasítják el a *konvencionális normákat*, és nincsenek olyan véleményen sem, hogy az általuk megsértett normákat helyettesíteni kellene. Ugyanakkor azt állítják, hogy ezek a normák bizonyos körülmények között nem helytállóak, relatívak, tehát áthághatók. A racionalizációs stratégiák¹¹² elutasítják a korrupt cselekedetek negatív interpretációját, és neutralizálják a korrupció potenciális stigmáját. A legtöbb ilyen technikát kulturálisan tanuljuk és szociálisan erősítjük. Jelentős szerephez jut ebben a vállalkozói kultúra is.

Ha egy bizonyos technika alkalmazása sikerre vezet, az ismételt alkalmazását eredményezi hasonló szituációkban. Ezzel a racionalizációs stratégiák hozzájárulhatnak a korrupció kiterjedéséhez a vállalkozásokban és közöttük. Tanja RABL nyolc különböző felmentést/igazolást különböztet meg, melyek helyességét vizsgálati úton kontrollálta. A racionalizációs stratégiákat RABL az alábbi táblázatban¹¹³ foglalt össze:

Racionalizálási stratégiák	Tipikus kijelentések
legalitás	„De hiszen sehol sincs leírva, hogy ezt nem szabad.”
a felelősség tagadása	„Ez volt az egyetlen lehetőség a nyereségünk növelésére.” „Hisz ezt mindenki így csinálja!”
a kár tagadása	„Ez nem károsított meg senkit. Mindenkinek jó volt.”
az áldozat tagadása	„A konkurenciára gondol? Néha ők is húzhatják a rövidebbet!”

(after the act) to ease misgivings about one's behavior. Once invoked, the rationalizations not only facilitate future wrongdoing but dull awareness that the act is in fact wrong. Indeed, if the rationalizations become a shared resource in the organization's (or industry's) culture, they may pave the way toward defining the practice as "business as usual—the way things work."

¹¹²ANAND – ASHFORTH – MAHENDRA i.m. 47.o.: A korrumpálóra jellemző továbbá a nyelvi eufemizmus is. A bűnelkövető még csak szavak szintjén sem minősíti tettét jogellenesnek. ("One of the most extreme uses of euphemistic language is found in Lifton's description of the Nazi doctors who worked at Auschwitz. The doctors who selected prisoners for the gas chambers never used the word death; rather, "they called it going on a transport back to camp." Similarly, before the gas chambers were installed at Auschwitz, prisoners suffering from illnesses were routinely killed by injecting them with phenol. During this time, the killing process was referred to as euthanasia or as "preventive medicine": if people were sick and unlikely to recover in three weeks or so, they were better off being put out of their misery.") Hasonló neutralizációs technikára hívja fel a figyelmet R.J. Lifton. Lásd. bővebben: LIFTON, Robert Jay: *The Nazi doctors: medical killing and the psychology of genocide*. Basic Books. New York, 1986.

¹¹³RABL (2009) i.m. 30.o.

	„Miért? Mert más pályázók üres kézzel távoznak? Hát... ilyen az üzlet”
szociális súlypontosítás	„Mások még más dolgokra is képesek, hogy megbízásokhoz jussanak”
hivatkozás felsőbb célokra	„Én csak megtettem mindent azért, hogy a vállalkozás helyzetét és nyereségét javítsam”
a kontó metaforája	„Miért ne használnám ki azokat a jó kapcsolatokat, amiket az évek során kiépítettem?”
a figyelem újrafókuszálása	„Végül is én hoztam össze a megbízást a vállalkozásunk számára.”

RABL tervszimulációjában a korrupt szereplők cselekedeteiket leggyakrabban a „kontó” metaforájának használatával igazolják. Feljogosítva érzik magukat a korrupt cselekményre, mivel úgy vélik, a munkájuk során véghezvitt erőfeszítések révén egy „követelést” – egyfajta „letétet” – gyűjtöttek, amiből most költhetnek. Gyakori a felsőbb rendű célokra való hivatkozás is. A korrupt aktorok ilyenkor azzal érvelnek, hogy a korrupt cselekedetükre egy magasabb rendű cél elérése érdekében volt szükség. Mindkét stratégia visszatükrözi az individuumnak a szervezethez és a munkához való viszonyát. Míg a kontó metaforája a munkában eddig elért eredményekre vonatkozik, a felsőbb célokra való hivatkozás olyan vállalkozási célokra, amiket el kellene érni. A felelősség, a károkozás és az áldozat tagadása alárendelt szerepet játszanak. Ez azt mutatja, hogy a racionalizációs stratégiák primeren nem egy a korrupt cselekvés negatív implikációinak tagadását célozzák, sokkal inkább azt a „pozitív” szándékot emelik ki, ami a korrupt cselekvés mögött áll.

2.5.Cselekvési ajánlások

A korrupt cselekvés empirikusan validált modellje támpontot nyújt a vállalkozások számára, hogy a korrupció megelőzésére és leküzdésére alkalmas intézkedéseket fejlesszenek ki. Mivel a modell a pszichológiai faktorokra fókuszál, elsősorban a *személyzeti menedzsment* számára vezethetőek le cselekvési ajánlások. Ezeket a javaslatokat azonban elővigyázatosan kell kezelni, mivel egy hallgatói mintával végzett kísérleti modell eredményei nem konvertálhatók át egy az egyben a vállalkozások menedzsmentpozícióira.

RABL szerint három faktort¹¹⁴ lehet, mint a korrupt szereplők döntési folyamatának jelentős befolyásoló tényezőjét azonosítani:

- az egyén korrupcióhoz való viszonya/beállítódása
- mások normái a korrupcióval kapcsolatban
- a korrupt cselekedet felett érzett kontroll.

A korrupció-averz normák megalkotásához meg kellene mutatni különböző módokon a munkavállalók számára, hogy a vállalkozáson belül semmi esetre sem tolerálják a korrupciót és mindenkinek abszolút módon megkövetelik az integritását. Törekedni kell egy *etikus munkahelyi klíma* létrehozására, ahol szigorúan elutasítják a korrupciót még abban az esetben is, ha a korrupciós cselekmény eredménye elsősorban a vállalkozás számára tűnik előnyösnek.

Tisztázni kell, hogy az etikai értékek magasabb rendűek, mint a rövidtávú gazdasági célok, mivel hosszútávon a korrupció árt a vállalkozásnak. A cél nem szentesíti az – illegális és etikátlan – eszközt. A korrupció intézményes elítélésének egy módja, ha a top-menedzsment egy *etikai kódexet*¹¹⁵ vezet be.¹¹⁶ Az ő feladatuk a példakép szerepe is. A korrupció leküzdése prioritást kell élvezzen minden felett, és félreérthetetlenül kommunikálni kell, hogy minden törvényt be kell tartani. A menedzsment korrupcióval szembeni önelköteleződését dolgozói levelek, newsletter vagy kifüggesztések formájában lehet kommunikálni a vállalkozáson belül, ezzel támogatva az erőfeszítéseket.

¹¹⁴ RABL (2009) i.m. 30.o.

¹¹⁵ BENCSIK András – CSEFKÓ Ferenc – FÁBIÁN Adrián: *Ajánlások a közsféra etikai magatartásszabályainak kimunkálásához*. Transparency International Magyarország. Budapest, 2012. 7.o.: „Az etikai magatartásszabályok irányadó erkölcsi alapot jelentenek, morális elveket fogalmaznak meg; általános vezérfonalat, iránymutatást, elvárásokat, minta-példázatokat adnak a helyes magatartásra, viselkedésre, miközben föl hívják a figyelmet a korrupciós kockázatok kialakulásának veszélyeire, a helytelen magatartásokra, és rámutatnak azok következményeire is.”

¹¹⁶ Magyar Rendvédelmi Kar Rendvédelmi Hivatásetikai Kódex és Etikai Eljárási Szabályzat V.7. A rendvédelmi kar esetében igen lakónikusan fogalmaz az etikai szabályzat: „Vezetőként és beosztottként törekedjenek a korrupció megelőzésére.”

http://www.bvop.hu/download/rendvedelmi_hivatasetikai_kodex.pdf/rendvedelmi_hivatasetikai_kodex.pdf
(2013.01.15.) Ennél jóval részletesebb szabályozást olvashatunk a Magyar Kormánytisztviselői kar Hivatásetikai Kódexében pl. „III/4. Nem fogadunk el ajándékokat III/4.1. Tartózkodunk minden olyan ajándék elfogadásától, amely esetében vélelmezhető az ajándékozó munkavégzésünkkel kapcsolatos befolyásolási szándéka... III/4.2. Szóróajándékok, külföldi állami szerv képviselőjétől kapott figyelmességi ajándékok, valamint a munkánkkal kapcsolatos rendezvényen kapott szokásos vendéglátás elfogadása kivételével nem kérünk és nem fogadunk el olyan ajándékot, előnyt, meghívást, szolgáltatást vagy bármely más, számunkra, családtagjaink, rokonaink, barátaink, vagy velük érzelmi, politikai, gazdasági vagy más érdekszövetségben lévő személyek, vagy az általunk támogatott szervezetek számára ígért előnyt, amely munkánkkal vagy munkahelyünkkel bármely módon is összefüggésbe hozható... III/5. Visszautasítjuk a felkínált jogtalan előnyöket III/5.1. Ha bárki jogtalan előnyt ígér számunkra – tisztességünk kétséget kizáró megőrzése érdekében – a következő magatartási elveket követjük. a) Visszautasítjuk a felkínált előnyt, és – hacsak munkánk nem kifejezetten erre irányul – még bizonyítékszerzés céljából sem fogadunk el semmit, ami jogtalan. b) Igyekszünk azonosítani a jogtalan előnyt ígérő személyt.”

Természetesen a vállalkozás minden résztvevőjét integrálni kell egy korrupció-ellenes vállalkozási kultúra megalkotásába. Túl kevés, ha a kérdést a magasabb menedzsmentre szűkítjük le. Segítségünkre lehetnek etikai- vagy korrupcióellenes bizottságok, melyek különböző vállalkozói területek és hierarchiák munkavállalóiból tevődnek össze és tagjai rotálódnak. Az ilyen bizottságok etikai dilemmákat vitatnak meg, főként a korrupcióval kapcsolatosan. Emellett támogatják a korrupcióellenes intézkedések realizálását. Reményt keltő jel, ami szintén hozzájárulhat a vállalkozás korrupció-ellenes normáihoz, ha az anti-korrupciós harc során együttműködünk más vállalkozásokkal, a kormányzattal, munkavállalói egyesületekkel és nem kormányzati szervezetekkel.

A korrupcióhoz való hozzáállás fontos determinánsa annak a váagnak, hogy korrump módon cselekedjünk. Miként garantálható egyrészt a vállalkozások munkavállalóinak korrupció-ellenes attitűdje, másrészt, hogyan foganatosíthatók olyan intézkedések, melyekkel a személyzet beállítódása módosítható? Reális lehetőségnek tűnik az, hogy már az új munkaerő kiválasztásakor felmérjük a korrupcióhoz való viszonyulást. Ennek során nem szabad általános integritási tesztekre korlátozódni, hanem specifikus korrupció-releváns kérdéseket is fel kell tenni. Emellett a vállalkozások már a munkaerő-toborzási anyagba is beilleszthetik az etikai kódexüket¹¹⁷ és direkt módon rátérhetnek erre a kiválasztási interjú során. Ez lehetővé teszi a jelentkezők számára, hogy összevegyék saját korrupcióhoz való viszonyulásukat a potenciális munkaadó irányultságával. Ezen kívül a cégek kötelezhetik a pályázókat, hogy egy kötelező nyilatkozat aláírásával ismerjék el jövőbeni munkáltatójuk korrupció-ellenes politikáját.

A már alkalmazott személyzetet célzó, a korrupció leküzdésére irányuló intézkedések a tréningek és workshop-ok. Itt is kívánatos a specifikusság. Nem elégségesek az általános *etikai tréningek*. Fokozni kell az alkalmazottak korrupciós problémák iránti szenzibilitását, mégpedig úgy, hogy megértsék: mi is az a korrupció, miért elutasítandó, és milyen következményekkel jár. A szokásos racionalizációs stratégiákkal való szembesítés része kell, hogy legyen egy korrupció-ellenes tréningnek. A beállítódás megváltoztatásának egy másik módja *prémiumok* és *szankciók* kilátásba helyezése. Az etikus viselkedést jutalmazni, a korrump magatartást büntetni kell. Így például a teljesítmény megítélését és az ezzel kapcsolatos jutalmazást össze lehet kapcsolni az etikus magatartással.

¹¹⁷ TÓTH Mihály: *Húsz év mérlege – Gazdasági bűneink és következményeik egy „szép új világ”-ban*. Rendészeti Szemle 2009/7-8. 23.o. : „A gazdaság kívánatos erkölcsi fedezete azonban korántsem valamely jogon kívüli vagy azon felülemelkedő „metajurisztikus” igény, tehát olyasmi, amihez a tiszta és egzakt jogi gondolkodásmódnak vagy imperatív normáknak nem lehet közük.”

A RABL által javasolt vizsgálat azt is mutatja, hogy a korrupt cselekvés szándéka annál erősebb, minél kifejezettebb a saját viselkedésünk feletti vélt kontroll. Ezért fontos, hogy olyan hatékony *kontroll mechanizmusokat* hozzunk létre, melyekkel maximalizálható a korrupt szereplők rizikója.¹¹⁸ Ezt különböző úton-módon lehet realizálni. A munkaalkotás számos lehetőséget kínál a lehető legnagyobb *transzparencia* és magas felfedezési valószínűség megteremtésére: jól definiált felelősségi körök, funkciók szétválasztása, fontos döntéseknél a *több-szem-elv*, a személyzet rotációja, valamint egy hatékony dokumentációs rendszer. Elképzelhető korrupció-ellenes megbízott vagy ombudsman kinevezése, belső auditok vagy revíziók folytathatók le, bevezethető egy effektív *whistleblowing*-rendszer,²³ alkalmazhatók rendszeres teljesítményértékelések és munkavállalói megbeszélések. Utóbbiak segíthetnek abban, hogy felismerésre kerüljenek a korrupt tendenciák és felépüljön a munkavállalók bizalma és jelezzék feletteseiknek a korrupt ajánlatokat.

A felfedezési valószínűség növelését célzó intézkedések mellett, fontos, hogy a vállalkozások teljesen világosan kommunikálják a felfedezés esetén fenyegető szankciókat. Ezzel tudatosítható a munkavállalókban a korrupt cselekedet felfedezésének rizikója. Nem elég magas büntetéseket kilátásba helyezni. A korrupt cselekmény az individuumot érintő számos konzekvenciáját világosan ki kell emelni. Erre sor kerülhet beszédekben, irányelvekben, newsletterek-ben, antikorrupciós kampányokban vagy tréningeken és szemináriumokon.

2.6.Összegzés és javaslatok

A fejezetben bemutatott – Tanja RABL által elvégzett – vizsgálat egyrészt bepillantást ad a korrupt aktorok döntési kalkulusaiba, másrészt világossá teszi, hogy mennyire hiányosak a kutatások a korrupt szereplők vonatkozásában.

Fontos szerepet kaphat a magánszektorban megjelenő korrupcióellenes küzdelemben a *tömegtájékoztatás*. Amennyiben az elektronikus és a nyomtatott sajtó – megfelelő anyagi és szervezeti függetlenség esetén – ellent tud állani a privátszféra és a politika terepéből fakadó nyomásnak, úgy állandó Damoklész-kardként függhet a korrupt aktorok feje fölött. A szerkesztői függetlenséggel azonos rangsorban áll az újságírói függetlenség. Az újságíróknak és a média függetlenségéért küzdő csoportoknak közösen kell fellépniük annak érdekében,

¹¹⁸ ELEK, Balázs: *The role of the stereotypes in the process of verification*. Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria Drept Volumul 1/2010. 59-63.o.

hogy a közérdeklődésre számot tartó korrupciós hírek megjelenhessenek.¹¹⁹ Melyik cég szeretné goodwill-jét korrupciós váddal beszennyezni?

A magyar jogalkotó a 2013.évi CLXV. törvényben szabályozta újra a közérdekű bejelentőnkre vonatkozó előírásokat. Az elmúlt években a multinacionális vállalatok gyakorlatában egyre elterjedtebbé vált a különféle vállalati belső visszaélés-bejelentési rendszerek terjedése.¹²⁰ E rendszerek azt célozzák meg, hogy a munkavállalók a vállalatban belüli információáramlástól eltérő csatornákon belső információkat juttassanak el az erre létrehozott szervezetekhez, jogi-megfelelőségi (compliance) szervezeti egységekhez. Bár e bejelentési rendszerek működését sok esetben jogszabály (pl. az Amerikai Egyesült Államokban a Sarbanes-Oxley törvény¹²¹) írja elő, működésük belső jogi, adatkezelési aggályokat vethet fel.

LIBER Ádám szerint a SOX-törvény a hatálya alá tartozó köztulajdonú és az Egyesült Államok tőzsdéin jegyzett vállalkozások részére éves beszámolóval és belső ellenőrzési rendszerrel kapcsolatos fokozott tőkepiaci nyilvánossági követelményeket fektetett le. *„Ekként e törvény kötelezővé tette, hogy e vállalkozások az éves mérleggel együtt egy nyilatkozatot is letétbe helyezzenek, amelyben a cég vezetése arról nyilatkozik, miszerint a társaság belső ellenőrzési rendszere auditálásra került, ez a vizsgálat milyen eredménnyel járt, továbbá az alkalmazott rendszer és ellenőrzési módszerek hatékonyan működnek. Ezt a nyilatkozatot független külső könyvvizsgáló által szükséges véleményeztetni, aki megvizsgálja annak valóságát, hogy hamis adatot, lényeges mulasztást tartalmaz-e, és a benne foglalt információ nem megtévesztő-e. Végül a független könyvvizsgáló értékeli a belső ellenőrzési rendszer hatékonyságát. (SOX 404. §) A törvény megfelelő büntetőjogi szankciókat ír elő rendelkezéseinek megsértése és pénzügyi csalás esetére. A Sarbanes-Oxley törvény elsődleges célja tehát a számviteli fegyelem megerősítése volt. A belső ellenőrzési rendszerre nézve a törvény egyébként konkrét előírásokat nem tartalmaz, így a társaság kellő rugalmassággal maga döntheti el, hogy milyen kontroll-mechanismusokat alakít ki.”*¹²²

El kell ismerni e mechanizmusok jelentőségét a magánszférában tapasztalható jogszabálysértések és korrupciós cselekmények visszaszorítása, valamint az etikus vállalatirányítás előmozdítása terén, de a kihívásokra – a magyar törvényhozó szerint – nem

¹¹⁹NÉMETH Erzsébet – KÖRMENDI Gábor – KISS Beatrix: *Korrupció és nyilvánosság – A média hatása a korrupcióra és annak társadalmi megítélése*. Pénzügyi Szemle 2011.1. 60.o.

¹²⁰2013.évi CLV. törvény a panaszokról és a közérdekű bejelentésekről – 13-16.§ indokolása: *„E rendszerek azt célozzák meg, hogy a munkavállalók a vállalatban belüli információáramlástól eltérő csatornákon belső információkat juttassanak el az erre létrehozott szervezetekhez, jogi-megfelelőségi (compliance) szervezeti egységekhez. Bár e bejelentési rendszerek működését sok esetben jogszabály (pl. az Amerikai Egyesült Államokban a Sarbanes-Oxley törvény) írja elő, működésük belső jogi, adatkezelési aggályokat vethet fel...”*

¹²¹KECSKÉS András: *Felelős társaságirányítás (Corporate governance)*. HVG-ORAC Kiadó. Budapest, 2008. 119-144.o.

¹²²LIBER Ádám: *A belső visszaélés-jelentési rendszer jogi követelményeiről*. Gazdaság és Jog 2009/2.11.o.

általános tiltásukkal, hanem a megfelelő jogi környezet megteremtésével – nem utolsósorban a minőségi¹²³ és nem ötletszerű jogalkotással – kell reagálni.¹²⁴ Egyet értek DRINÓCZI Tímea megállapításával, miszerint az egyszerűsítésre és az adminisztratív terhek csökkentésére irányuló törekvések az adminisztratív terhek hazai felmérése előtt – a politikai kommunikációt leszámítva – nem különülnek el egymástól.¹²⁵

A magyar jogalkotó tehát a közérdekű bejelentő (whistleblower) intézményének szabályozásával védelembe kívánja részesíteni a közösség számára hasznos információt szolgáltató, ugyanakkor joghátrányt helyez kilátásba a rosszhiszeműen, döntő jelentőségű valótlan információt közlővel szemben.

A Transparency International a közérdekű bejelentőkre vonatkozó törvénytervezettel szemben ugyan több jogos kritikai megállapítást tett, de a jogalkotó sajnos ezeket az észrevételeket figyelmen kívül hagyta. Alapvető hiba, hogy a bejelentések, közérdekű bejelentések, stb. kivizsgálását lényegileg az ilyen természetű korrupciós jelzések kezelésére jelenleg is kötelezett hatóságok feladatává teszi a 2013. évi CLXV törvény. A jogalkotónak nyilvánvalóan abból kellett volna kiindulnia, hogy a bevezetésre kerülő új rendszerben olyan információk, adatok kerülnek napvilágra, amelyek eddig rejtve maradtak, s értelemszerűen a közérdekű bejelentők erre irányuló hajlandóságát erősítő, őket megvédeni képes mechanizmusok jönnek létre. A törvény nem tesz mást, mint a potenciális bejelentőt újabb jogcímmel ruházza fel arra, hogy a most is létező hatóságoktól a jelenleg is rendelkezésre álló eljárások, intézkedések megtételét kérje. Ez azonban önellentmondáshoz vezet, melynek feloldásával a jogszabály adós marad.¹²⁶

A whistleblowing morális, etikai értelemben előremozdítja a közérdekvédelem, átláthatóság és az elszámoltathatóság általános demokratikus értékeinek érvényesülését,¹²⁷ s így a korrupció ellen is hatásos eszköz lehet.

¹²³ DRINÓCZI Tímea: *A minőségi jogalkotás feltételei, elemei és a minőségi jogalkotás megteremtése*. Rendészeti Szemle 2009/11. 4.o.: „A jogalkotás termékének (a jogszabályoknak) a minősége: ez alapvetően a jogalkotási eljárás minőségétől függ – a jogszabályoknak hatékonyak és végrehajthatónak kell lenniük...A minőségi jogalkotás fogalmának fontos eleme, hogy a jogon túli tudományterületek legújabb eredményeit is felhasználja a jogalkotás tudományos megalapozottsága és folyamatának életszerűbbé tétele érdekében.”

¹²⁴ PETRÉTEI József: *A minőségi jogalkotásról*. In: Piacgazdaság – jogállam – jogalkotás. Acta Humana Studiosorum. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány. Budapest, 2005. 12.o.: „A minőségi jogalkotás a jogszabály-előkészítési módszerek interdiszciplináris alapokon álló reformját szorgalmazza a különböző gazdasági-társadalmi céloknak – a versenyképességnek, a fenntarthatóságnak stb. – megfelelő valós szabályozási eredmények elérése érdekében.”

¹²⁵ DRINÓCZI Tímea: *Minőségi jogalkotás és adminisztratív terhek csökkentése Európában*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó kft. Budapest, 2010. 323.o.

¹²⁶ Transparency International: *Észrevételek a közérdekű bejelentésekről szóló törvény tervezetére*. 1.o. (http://www.transparency.hu/uploads/docs/whistleblowing_tv_tervezet.pdf - 2013.01.15.)

¹²⁷ KUN András: *A whistleblowerek védelme – különös tekintettel a munkajogi aspektusokra*. Pécsi Munkajogi Közlemények IV.évfolyam II.szám. 2011. szeptember. 113.o.

A szakirodalom a bennfentes informátorok esetében megkülönbözteti az ún. belső illetve külső whistleblowereket.¹²⁸ Belső whistleblowingről beszélhetünk, ha az információval az adott szervezet saját vezetőit vagy megbízottait keresik. Ezzel szemben minden olyan információátadás külsőnek minősül, amelynek során a bennfentes információt az érintett szervtől független személy vagy szervezet számára szolgáltatják ki.¹²⁹ Külön ki szeretném emelni a korrupciós ügyekben lefolytatott eljárások¹³⁰ időfaktorát.¹³¹ A korrupciós deliktumokban magas látenciája¹³² miatt *titkosszolgálati eszközök* alkalmazása¹³³ is felmerülhet.¹³⁴

A jogirodalomban TAKÁCS Veronika kívánatosnak tartja az informátor inkognitójának megőrzését, mert így a bizalmi személy (és hozzátartozói) megóvható az elkövetői bosszútól és fenntartja a tájékoztatásnyújtás kiapadhatatlanságát, tartósságát.¹³⁵

Álláspontom szerint komoly jogállami aggályok merülhetnek fel a titkosan együttműködő személynek (bizalmi személy) a bírósági tárgyaláson szükségessé váló meghallgatása esetében, s az ennek lehetőségét kizáró tárgyalásvezetési metodika súlyosan sérti a közvetlenség büntetőeljárási elvét és korlátozza a terhelt védekezési lehetőségeit. Megemlítendő továbbá az is, hogy a korrupció ellen küzdelemben egyre előtérbe kerül a tág értelemben vett ún. felelős társaságirányítás megvalósításának kérdése is.¹³⁶

A korrupció elleni küzdelem tekintetében a *döntéshozóknak* elemezni kellene, mi az oka annak, hogy míg egyes intézmények, amelyek külföldön jól működnek, nálunk teljességgel alkalmazhatatlannak bizonyulnak rendeltetésük betöltésére. Ez a megállapítás a

¹²⁸ BURAI, Petra: 'People behind Stories' – Portrayal of Whistleblowers by Hungarian Online Media and its Impact on the Anti-Corruption Policy Process. 1-3.o. (http://www.transparency.hu/uploads/docs/People_behind_stories.pdf - 2013.01.15.)

¹²⁹ SZENTE Zoltán: *A bennfentes informátorok (whistleblower-ek) alkalmazásának lehetőségei a korrupcióellenes küzdelemben.* Közigazgatás-tudományi Közlöny 2010.1. 25-27.o.

¹³⁰ ELEK Balázs: *A nyomozóhatóság jelentése a bizonyítási eljárásban.* In: Az új büntetőeljárási törvény első éve (Szerk.: Szabó Krisztián). Debreceni Konferenciák IV. DELA Könyvkiadó-és Kereskedelmi Kft. Debrecen, 2005. 25.o.

¹³¹ MÉSZÁROS Ádám: *A büntetőeljárás gyorsításnak, hatékonyság-növelésének lehetőségei.* Ügyészek Lapja 2013.1. 5-9.o.

¹³² BÉKÉS Ádám: *Az Európai Ügyészség alapításának problémái és lehetőségei.* Európai Jog 2003/6. 25-27.o.

¹³³ FINSZTER Géza: *A vesztegetés nyomozása.* Magyar Rendészet 2010/3-4. 27.o.: „A gyakorlatban a titkos információgyűjtés maga is feljelentésre indul. Ez a feljelentés azonban a büntetőeljárási feljelentéstől abban különbözik, hogy rögzítése nem az eljárási törvény szabályai szerint történik, és egyelőre nem követi nyomozás elrendelése.”

¹³⁴ MÉSZÁROS Ádám: *Titkos gondolatok.* In: Kriminológiai Tanulmányok 48. (Szerk.: Virág György) Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2011. 22.o.: „A korrupciós ügyek egy részében a nyomozó hatóság különböző tényekről titkos módszerek felhasználásával szerez tudomást. Problémát okoz ugyanakkor a titkos és a nyílt eljárás viszonya akkor, amikor feljelentés érkezik az ügyészséghez egy olyan ügyben, amelynek a sikeres nyomozásához megelőző titkos információgyűjtés lett volna szükséges, erre azonban nem került sor.”

¹³⁵ TAKÁCS Veronika: *A korrupció nyomozása, különös tekintettel a titkosszolgálati eszközökre.* Belügyi Szemle 2012/12. 98.o.

¹³⁶ KECSKÉS András: *Felelős társaságirányítás (Corporate governance).* HVG-ORAC Kiadó. Budapest, 2008. 320.o.

büntetőjogi lépések területére is igaz.¹³⁷ A hazai törvényhozó permanensen szigorítja a korrupciós deliktumok büntetési tételeit, de ennek a jogalkotói alapattitűdnek a sikeressége nem feltétlenül látszik beigazolódni.¹³⁸

Az elméleti kutatóknak és a gyakorlati szakembereknek össze kell adni tudásukat, tapasztalataikat, azért, hogy együttes erővel léphessenek fel a korrupció ellen. Kizárólag így akadályozható meg és küzdhető le a jövőben a vállalkozásokban és közöttük, de más területeken is. „*Navigare necesse est, vivere non est*” – hajózni szükséges, élni nem kell. „*Audire necesse est, corrumpere non est necesse*” – ellenőrizni szükséges, megvesztegetni nem szükséges.¹³⁹

Felhasznált és ajánlott irodalom:

ÁDÁM Antal: *Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás*. Osiris Kiadó. Budapest, 1998.

BÁGER Gusztáv: *Korrupciós kockázatok a közigazgatásban – Metodológia és empirikus tapasztalatok*. PÉNZÜGYI SZEMLE 2011.1. 43-56.o.

BÁGER Gusztáv – PULAY Gyula – KORBULY Andrea: *Korrupciós kockázatok feltérképezése a magyar közszférában*. Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet. Budapest, 2008. 1-64.o.

BÁGER Gusztáv: *Korrupciós kockázatok a közigazgatásban –Metodológia és empirikus tapasztalat*. PÉNZÜGYI SZEMLE 2011.1.43-56.o.

BÉKÉS Ádám: *Az Európai Ügyészség alapításának problémái és lehetőségei*. EURÓPAI JOG 2003/6. 25-32.o.

BENCsik András – CSEFKÓ Ferenc – FÁBIÁN Adrián: *Ajánlások a közszféra etikai magatartásszabályainak kimunkálásához*. Transparency International Magyarország. Budapest, 2012. 1-19.o.

BURAI Petra: *Koncepció a közérdekű bejelentések (whistleblowing) törvényi szabályozásához*. Transparency International Magyarország. Budapest, 2009.október.1-18.o.

BURAI, Petra: 'People behind Stories' – Portrayal of Whistleblowers by Hungarian Online Media and its Impact on the Anti-Corruption Policy Process. 1-16.o.
(http://www.transparency.hu/uploads/docs/People_behind_stories.pdf - 2013.01.15.)

COLLINS, Jamie D. – UHLENBRUCK, Klaus – RODRIGUEZ, Peter: *Why Firms Engage in Corruption: A Top Management Perspective*. JOURNAL OF BUSINESS ETHICS Vol 87. Issue 1, June 2009. 89-108.o.

DRINÓCZI Tímea: *A minőségi jogalkotás feltételei, elemei és a minőségi jogalkotás megteremtése*. RENDÉSZETI SZEMLE 2009/11. 3-23.o.

DRINÓCZI Tímea: *Minőségi jogalkotás és adminisztratív terhek csökkentése Európában*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó kft. Budapest, 2010.

¹³⁷ HACK Péter: *A korrupció elleni fellépés intézményi keretei és a jogalkotási tapasztalatok*. Rendészeti Szemle 2009/11. 30-31.o.

¹³⁸ HACK Péter: *A korrupció elleni fellépés*. Magyar Rendészet 2010/3-4. 13.o.

¹³⁹ TAKÁCS – CSAPODI – TAKÁCS-GYÖRGY i.m. 26.o.

ELEK Balázs: *A nyomozóhatóság jelentése a bizonyítási eljárásban*. In: Az új büntetőeljárási törvény első éve (Szerk.: Szabó Krisztián). Debreceni Konferenciák IV. DELA Könyvkiadó-és Kereskedelmi Kft. Debrecen, 2005. 21-32.o.

ELEK, Balázs: *The role of the stereotypes in the process of verification*. ANALELE UNIVERSITĂȚII DE VEST DIN TIMIȘOARA. Seria Drept Volumul 1/2010. 57-70.o.

FINSZTER Géza: *A vesztegetés nyomozása*. MAGYAR RENDÉSZET 2010/3-4. 16-40.o.

GÁL István László: *A gazdasági bűnözés a büntügyi statisztika tükrében*. RENDÉSZETI SZEMLE 2008.3. 29-44.o.

GÁL István László: *Régi és új kísérletek a gazdasági fogalmának meghatározására*. RENDÉSZETI SZEMLE 2009.7-8. 24-38.o.

GOMBÁR Csaba: *A korrupció mint közrossz*. In: Írások a korrupcióról (Szerk.: Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László – Volosin Hédi). Korridor. Budapest, 1998. 47-87.o.

HACK Péter: *A korrupció elleni fellépés intézményi keretei és a jogalkotási tapasztalatok*. RENDÉSZETI SZEMLE 2009/11. 24-37.o.

HACK Péter: *A korrupció elleni fellépés*. MAGYAR RENDÉSZET 2010/3-4. 6-15.o.

HANKISS Elemér: *A korrupció játéka Közép-Kelet Európában 1945-1999*. In: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba (Szerk.): Korrupció Magyarországon. Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület – Pécs Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Pécs, 2001, 13-32.o.

HOLLÁN Miklós: *A befolyással üzérkedés büntetethetősége a közszférán túl*. ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNY 2012/1. 63-99.o.

HOLLÁN Miklós: *A korrupció hatályos büntetőjogi szabályozásának előzményei az angol jogban*. ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNY 2012/4. 557-574.o.

KECSKÉS András: *Az Enron botrány és az üzleti jog rohadt almái*. MAGYAR JOG 2008.6. 429-440.o.

KECSKÉS András: *Felelős társaságirányítás (Corporate governance)*. HVG-ORAC Kiadó. Budapest, 2008.

KORINEK László: *A gazdasági bűnözés kriminológiai szempontú megközelítése*. RENDÉSZETI SZEMLE 2009.7-8. 39-57.o.

KORINEK László: *Kriminológia I-II*. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó. Budapest, 2010.

KRÁNITZ Mariann: *A korrupciós bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1988.

KUN András: *A whistleblowerek védelme – különös tekintettel a munkajogi aspektusokra*. PÉCSI MUNKAJOGI KÖZLEMÉNYEK IV.évfolyamII.szám. 2011. szeptember. 113-144.o.

LENGYEL László: *Esszé a politikai korrupcióról*. In: Írások a korrupcióról (Szerk.: Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László – Volosin Hédi). Korridor. Budapest, 1998. 105-123.o.

LEVINE, David P.: *The Corrupt Organization*. HUMAN RELATIONS Vol. 58. June 2005. 723-740.o.

LIBER Ádám: *A belső visszaélés-jelentési rendszer jogi követelményeiről*. GAZDASÁG ÉS JOG 2009/2. 11-16.o.

Magyar Rendvédelmi Kar Rendvédelmi Hivatásetikai Kódex és Etikai Eljárási Szabályzat

http://www.bvop.hu/download/rendvedelmi_hivatasetikai_kodex.pdf/rendvedelmi_hivatasetikai_kodex.pdf

(2013.01.15.)

MÁRKI Zoltán: *Válasz a korrupciós kihívásokra*. In: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba (Szerk.): Korrupció Magyarországon. Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület – Pécs Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Pécs, 2001, 33-41.o.

- MERTH** László: *A korrupció értelme(zése) – A jelenség korrekciós és konverziós megnyilvánulásai*. In: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba (Szerk.): *Korrupció Magyarországon*. Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület – Pécs Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Pécs, 2001, 196-202.o.
- MÉSZÁROS** Ádám: *Titkos gondolatok*. In: *Kriminológiai Tanulmányok* 48. (Szerk.: Virág György) Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2011. 213-226.o.
- MÉSZÁROS** Ádám: *A büntetőeljárás gyorsításnak, hatékonyság-növelésének lehetőségei*. ÜGYÉSZEK LAPJA 2013.1. 5-20.o.
- NAS**, Tevfik F. – **PRICE**, Albert C. – **WEBER**, Charles T.: *A policy-oriented theory of corruption*. AMERICAN POLITICAL SCIENCE REVIEW Vol. 80.No.1 March 1986.107-119.o.
- NYE**, Jpseph S.: *Corruption and political development: A cost-benefit analysis*. AMERICAN POLITICAL SCIENCE REVIEW Vol.61.No.2 June 1967.417-427.o.
- NÉMETH** Erzsébet – **KÖRMENDI** Gábor – **KISS** Beatrix: *Korrupció és nyilvánosság – A média hatása a korrupcióra és annak társadalmi megítélése*. PÉNZÜGYI SZEMLE 2011.1. 57-65.o.
- PÁLINKÓ** Éva – **SZÁNTÓ** Zoltán – **TÓTH** István János: *Üzleti korrupció Magyarországon – vállalatvezetők szemszögéből. Interjúelemzés*. In: Szántó Zoltán – Tóth István János (Szerk.): *Korrupciós kockázatok az üzleti szektorban. Kutatási háttér tanulmányok*. BCE Szociológia és Társadalompolitikai Intézet Korrupciókutató-központ – Transparency International Magyarország Alapítvány. Budapest, 2008. 35-54.o.
- PETRÉTEI** József: *A minőségi jogalkotásról*. In: *Piacgazdaság – jogállam – jogalkotás*. ACTA HUMANA STUDIOSORUM. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány. Budapest, 2005. 11-26.o.
- RABL**, Tanja: *Der korrupte Akteur*. AUS POLITIK UND ZEITGESCHICHTE, 3-4/2009. 12. Januar 2009. 26-32.o.
- RABL**, Tanja: *The Impact of Situational Influences on Corruption in Organization*. JOURNAL OF BUSINESS ETHICS Vol.100. Issue 1, March 2011.85-101.o.
- RABL**, Tanja – **KÜHLMANN**, Torsten M.: *Understanding Corruption in Organizations – Development and Empirical Assessment of an Action Model*. JOURNAL OF BUSINESS ETHICS Vol. 82, Issue 2, October 2008. 477-495.o.
- RĂDUCANU**, Ruxandra: *Criminal liability of the legal person in the romanian criminal law*. In: Dny prava. Masarykova Univerzitate. Brno, 2008.
- SZENTE** Zoltán: *A bennfentes informátorok (whistleblower-ek) alkalmazásának lehetőségei a korrupcióellenes küzdelemben*. KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNYI KÖZLÖNY 2010.1.19-40.o.
- TAKÁCS** István – **CSAPODI** Pál – **TAKÁCS-GYÖRGY** Katalin: *A korrupció, mint deviáns társadalmi attitűd*. PÉNZÜGYI SZEMLE 2011.1. 26-42.o.
- TAKÁCS** Veronika: *A korrupció nyomozása, különös tekintettel a titkosszolgálati eszközökre*. BELÜGYI SZEMLE 2012/12. 93-118.o.
- TÓTH** Mihály: *Húsz év mérlege – Gazdasági bűneink és következményeik egy „szép új világ”-*
- TÓTH** Mihály: *Húsz év mérlege – Gazdasági bűneink és következményeik egy „szép új világ”-ban*. RENDÉSZETI SZEMLE 2009/7-8. 5-23.o.
- VÁSÁRHELYI** Mária: *A korrupció a közgondolkodásban*. In: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba (Szerk.): *Korrupció Magyarországon*. Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület – Pécs Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara. Pécs, 2001, 187-195.o.

3.A jog és az etika hatékonysága a korrupció elleni küzdelemben¹⁴⁰

3.1.A jog hatékonysága

Az állam jogrendszerének egyik legfontosabb dimenziója, hogy az állami parancsok perfektuálódnak-e, azaz a jogkövetés¹⁴¹ tényelegetesen¹⁴² megvalósul-e.¹⁴³

VISEGRÁDY professzor szerint a jog hatékonyságát – a jogi feltételek mellett – befolyásolják: a társadalmi, a gazdasági, a normatív, a kulturális, a politikai és a pszichológiai tényezők.¹⁴⁴ A jog hatékonyságát¹⁴⁵ el kell határolni a két, vele rokon jelenségetől, nevezetesen: a jogérvényességtől¹⁴⁶ és a jogérvényesüléstől. A hatékonyság célorientált kategória. A jogszabályok hatékonysága nem más, *„mint érvényesülésük tényleges eredménye és ama társadalmi célok közötti viszony, amely elérésére megalkották őket...A jogszabályok hatékonyságának két szintjét, oldalát különböztetjük meg: egyfelől a jogi, másfelől pedig a társadalmi hatékonyságot.”*¹⁴⁷

A jog hatékonysága nem kizárólag és nem elsősorban meghatározott jogszabály, hanem a jogrendszer hatékonysága, benne a jogágak és a jogintézmények hatékonyságával.¹⁴⁸ KOVÁCSY Zsombor és ORBÁN Krisztián szerint a jog hatékonyságának fogalma nem egyszerűsíthető le az adott jogszabály hatékonyságára. Amennyiben a társadalmi beágyazottság elismerése mellett a „jogi oldalt” szemléljük, *„az egymásra ható jogszabályok rendszere meghatározó sok olyan vonatkozásban, amelyek a jogalkotói szándék érvényesülésére befolyással bírnak.”*¹⁴⁹

KULCSÁR Kálmán szerint a jog hatékonyságával kapcsolatos vizsgálatok egyik eredménye annak megállapítása, hogy ezek a tényezők nem csupán az individuális magatartás jogi

¹⁴⁰ A fejezet „A jog és az etika hatékonysága a korrupció elleni küzdelemben” című tanulmány alapján készült (In: Ius est ars – Ünnepi tanulmányok Visegrády Antal professzor 65. születésnapja tiszteletére. Szerk.: Nochta Tibor – Monori Gábor. Pécs, 2015, 293-306.o.).

¹⁴¹ SOMLÓ Bódog: *Jogbölcselet – A Juristische Grundlehre kivonata*. Bíbor Kiadó. Miskolc, 1995. 109-110.o.

¹⁴² SZIGETI Péter: *Jogtani és államtani alapvonalak*. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2011. 162-165.o.

¹⁴³ SZIGETI Péter: *Jogi alaptan*. Osiris Kiadó. Budapest, 2006. 286.o.

¹⁴⁴ VISEGRÁDY Antal: *Jog-és állambölcselet*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2003. 189.o. Lásd még:

VISEGRÁDY Antal – CSIZMADIA Tamás: A jog hatékonysága és vizsgálata. Magyar Jog 2005.11 663-664.o.

¹⁴⁵ MONORI Gábor: „A jog hatékonysága” Visegrády Antal doktori értekezésének védése az Akadémián. Magyar Jog 1999/9. 572.o.

¹⁴⁶ POKOL Béla: *A jog elmélete*. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2001. 259-263.o.

¹⁴⁷ VISEGRÁDY i.m. 184.o.

¹⁴⁸ VISEGRÁDY Antal: *A jog hatékonyságának problémái*. Magyar Jog 1995/1.8.o.

¹⁴⁹ KOVÁCSY Zsombor – ORBÁN Krisztián: *A jogi szabályozás hatásvizsgálata*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2005. 129.o.

formálására hatnak, hanem befolyásolják a szervezeti magatartás alakítására hivatott jogszabályok hatékonyságát is.¹⁵⁰ Fontosnak tartja továbbá KULCSÁR megemlíteni, hogy a szervezetekre vonatkozó jogszabályok mennyiségének növekedése új megvilágításba helyezi az ember és a jogszabály viszonyának problémáját.¹⁵¹

BALOGH-ROSTA Gergely szerint a jog hatékonyságát rontja, ha a jogalkotó egyáltalán nem készíti a mai jogalkotási rend szerint előírt hatástanulmányt, vagy abban eleve téve megállapításokra jut, aztán azokra építi a megalkotott szabályozást.¹⁵²

A helyzetet tovább rontja, ha a jogalkotó tudatosan olyan hatástanulmányt készít, mely a korrupt jogalkotási célt kívánja igazolni. A mindössze néhány száz fő szurkolót vonzani képes labdarúgó stadionok építése vajon kinek, vagy kiknek állhat az érdekében egy olyan társadalmi helyzetben, amikor az országban több tízezer gyermek éheznek?¹⁵³ Nyilván a korrupciós bizniszben érdekelt érdekcsoportoknak, de semmi esetre sem a többségi, jogkövető társadalomnak.

3.2.A büntetőjog hatékonysága

FARKAS Ákos egyik tanulmányában a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságáról értekezik, de a műben leírt gondolatok – véleményem szerint – mutatis mutandis a büntetőjogra is értelmezhetők. A büntetőjog nem igen tud választ adni a közgazdaságtudományból ismert elosztási-disztribúciós elmélet két kérdésére. Válaszra vár a „mit” és a „kinek” kérdése. Ésszerűen, következetesen és szisztematikusan nem lehet megválaszolni, hogy a jogalkotó miért is helyez büntetőjogi védelem alá egyes életviszonyokat és miért rekeszt ki más, hasonló jellegű életviszonyokat a védett jogtárgyak köréből.¹⁵⁴ (Gondoljunk csak a magyar büntető-jogalkotás racionálisan, észérvekkel megmagyarázhatatlan permanens szabályváltozásaira.)

SZABÓ Imre szerint nem a jog egészének, hanem ágainak vagy intézményeinek a hatékonyságáról lehet csak beszélni. Véleménye szerint bár a büntetőeljárásban

¹⁵⁰KULCSÁR Kálmán: *A jog hatékonysága a társadalomban*. Jogtudományi Közlöny 1977/8. 449.o.

¹⁵¹KULCSÁR Kálmán: *Egyéni jogkövetés – szervezeti jogkövetés*. Jogtudományi Közlöny 1975/8. 436.o.

¹⁵²BALOGH-ROSTA Gergely: *A jogon kívüli szabályrendszerek hatása a jog hatékonyságára – Gondolatok a jog és a jogon kívüli normák egymásra hatásáról*. In: Jogi Tanulmányok (Szerk.: Fazekas Marianna) Eötvös Lóránd Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak III. Konferenciája 2012.április.20. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, 2012. 306.o.

¹⁵³<http://www.origo.hu/itthon/20141128-telen-tobb-tizezer-gyerek-ehezik.html> (2014.11.28.)

¹⁵⁴FARKAS Ákos: *A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága*. In: Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára (Szerk.: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára). Magyar Kriminológiai Társaság. Budapest, 1998. 86.o.

érvényesülnek a büntetőjog (és a büntető eljárási jog) szabályai, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy maga a büntetőjog hatásos. A büntetőjog ugyanis akkor lenne igazán hatékony, ha nem követnének el bűncselekményeket.¹⁵⁵ A látens bűncselekményeket¹⁵⁶ figyelmen kívül hagyva manapság már a 35-40%-os felderítési mutatók relatív jónak számítanak. Ez azt jelenti, hogy a ténylegesen elkövetett deliktumoknak több, mint a fele nem kerül felderítésre, tehát az elkövetők kb. 60%-a megússza a felelősségre vonást. Kimondhatjuk, hogy a büntetőjog háromötöd részben társadalmilag hatástalan.

SZABÓ szerint itt van elrejtve a jog hatékonysága kérdésének a lényege: vajon hatástalannak kell-e mondani azt a büntetőjogot, amelynél az elkövetett deliktumoknak csak egy tört részét nyomozzák ki, vagy pedig abból kell kiindulni, hogy a büntetőjog olyan jelenség, amelynél a felderítési rátája társadalmilag eleve csak tört része lesz a tényleg elkövetett bűncselekményeknek? Azaz bele kell-e törödni a társadalmi hatékonyságnak egy ilyen alacsony szintjébe?¹⁵⁷

A büntetőjog historikumát megvizsgálva az a következtetés vonható le, hogy a mindenkori jogalkotó sem számolt olyan társadalmi hatással, hogy majd minden bűncselekmény elkövetője rendőrkézre kerül, azaz 100%-os a felderítési mutató. Természetesen egy 35-40%-os felderítési ráta emelendő, de egy 90% körül mutató már erősen diktatúragyanús államalakulatot sejtet.

A büntetőjog esetében nem tehetünk mást, mint lemondunk a jog társadalmi hatékonysága teljességének az elvéről, azaz beletörődünk a tökéletlen jogérvényesülésbe.¹⁵⁸ VISEGRÁDY Antal büntetőjog-hatékonysági kutatásából tudjuk, hogy a büntetőjog hatékonyságának mérésére a jogtudomány az alábbi képletet dolgozta ki: a büntetőjog hatékonyságának koefficiense egyenlő:

$$\frac{\text{a büntetőjog hatása}}{\text{állampolgárok gazdasági helyezte, kulturáltsága}} \\ \text{és tudatossága.}^{159}$$

¹⁵⁵SZABÓ Imre: *A jog és elmélete*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1978. 52.o.

¹⁵⁶A látens bűnözésről részletesebben lásd: KORINEK László: *A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől*. In: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévay Miklós: *Kriminológia – Szakkriminológia*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006. 250-257.o.

¹⁵⁷SZABÓ Imre: *A jog és elmélete*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1978. 52.o.

¹⁵⁸SZABÓ i.m. 54.o.

¹⁵⁹VISEGRÁDY Antal: *A jog hatékonyságának mérése*. Magyar Jog 1997.5. 281.o.

VISEGRÁDY a különböző büntetőjog-hatékonyság mérési formulák közül Günter DUX számítási módját tartja a legelfogadhatóbbnak, aki szerint a normák hatékonysága nem más, mint a követésük és a megsértésük közötti viszony. Ezek alapján a hatékonysági koefficiens úgy számítható ki, hogy a normaszituációkból levonjuk a normasértések számát és azt elosztjuk a normaszituációk számával.¹⁶⁰

KULCSÁR Kálmán szerint különbséget lehet tenni a jogszabályok formai és „tartalmi” hatékonysága között. A büntetőjogi szabályozás eseti hatékonysága, vagyis a büntetőbíráskodásban való érvényesülésük és a deliktumok számának csökkenése egymással nem azonosíthatók.¹⁶¹ A büntetőjogban kiemelt szerepe van a jogalkalmazó szervek¹⁶² hatékonyságának. A büntetőjogi szabályok egyedi alkalmazásának, azaz a szankció kiszabásának egyik célja (a generálprevenció mellett) az elkövető visszatartása újabb bűncselekmény elkövetésétől. A bíróság által kiszabott szankció hatását ugyanakkor befolyásolja a terheltet a büntetés-végrehajtás folyamatában ért hatások, tapasztalatok. A bíróságnak elvileg – annak ellenére, hogy sajnos a gyakorlat nem egészen ezt mutatja – igen sok információt¹⁶³ figyelembe véve kellene döntését meghozni és ezáltal válhatna a kiszabott szankció¹⁶⁴ valóban hatékonná.¹⁶⁵ A jog hatékonysága tehát csak történetileg értelmezhető, ennél fogva vizsgálata is csak a társadalom történeti folyamataival, együttes értékelésével hozhat valóságos eredményeket.¹⁶⁶

SAJÓ András szerint fel kell tenni azt a kérdést, hogy a büntetőjog lehet-e a társadalmi változásért folytatott harc eszköze?¹⁶⁷ Úgy tűnik a büntetőjog alapvető feladata nem a társadalmi rendszer megváltoztatása, hanem inkább az adott politikai-hatalmi rendszer stabilizálásnak eszköze, bár a mindenkori politikai hatalom részéről ilyen kísérletek gyakran észlelhetők.

A büntetés várható szigora általános elrettentő hatást látszik gyakorolni, csak hogy a szigor ellentmond az egyéni magatartás befolyásolásának, az egyéni elrettentésnek. A büntetőjog gyakran hangoztatott befolyásmódja, a büntetés hatására beállott nevelés és

¹⁶⁰VISEGRÁDY i.m. 282.o.

¹⁶¹KULCSÁR (1977) 450.o.

¹⁶²A jogalkalmazás fogalmát lásd. bővebben: SZOTÁ CZKY Mihály: *Jogalkalmazás*. In: Samu Mihály (Szerk.): *Állam-és jogelmélet*. Harmadik kiadás. Tankönyvkiadó. Budapest, 1978. 527-529.o.

¹⁶³SAJÓ András: *Jogkövetés és társadalmi magatartás*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1980. 11.o.

¹⁶⁴VISEGRÁDY Antal: *A jog hatékonyságának kérdései az osztrák és a német jogtudományban*. Jogtudomány Közlöny 1997/1. 32-33.o.

¹⁶⁵KULCSÁR (1977) 452.o.

¹⁶⁶KULCSÁR (1977) 453.o.

¹⁶⁷SAJÓ András: *Társadalmi-jogi változás – A társadalmi változás jogszociológiája*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1988. 142.o.

személyiségformáló hatása is meglehetősen kétséges, hiszen a prizonizációs ártalmak éppen ezzel ellentétes irányba hatnak.¹⁶⁸

A büntetőjog önmagában, gazdasági támaszok hiányában könnyen a korrupció útvesztőjében találhatja magát. A büntetőjog diszfunkcionálissá válhat, hiszen a büntetőjogi tilalmak a gazdasági szférában új alkupozíciókat teremtenek és képesek a normális gazdasági kapcsolatokat teljesen felborítani.¹⁶⁹ A 2006-os esztendő LÉNGYEL László például a korrupciós piac újraelosztásának tekintette, mivel a választások megnyerése együtt járt a bejövő európai pénzek feletti diszponálás lehetőségével.¹⁷⁰

A 2014-es ciklusban – JÁVOR István és JANCICS Dávid szerint – a korrupció technicizálódott és az már önműködően, tendenciózusan felüti fejét az állami gépezet működésében.¹⁷¹

FÖLDVÁRI József koncepciójában a büntetőjog hatékonyságával¹⁷² kapcsolatban kétféle irreális elképzelés létezik: az egyik a büntetőjog szerepét túlértékeli, míg a másik lebecsüli azt.¹⁷³ A büntetőjog szerepének túlértékelése azt jelenti, hogy a politika a társadalmi problémák generális megoldójának rangjára emeli a *ius criminale*-t. Ez a fajta koncepció természetesen téves, hiszen a büntetőjogot csak a büntetőjogi jelenségekkel szemben lehet (és szabad) alkalmazni. A büntetőjog hatékonyságát alulértékelő szélsőséges nézet szerint a jogág teljesen felesleges, nyugodtan tegyük a büntetőjogot a fiókba, és majd a nevelés, a különböző pszichológiai kezelések, a kémiai kasztráció és egyéb módszerek segítségével legalább olyan vagy még inkább kedvezőbb hatások indukálódnak, mintha a *ius criminale* szabályait alkalmaznánk. Ez az „ad acta büntetőjog” természetesen nem más, mint a büntetőjog jogtalanítása, s a gyakorlatban ugyan számtalanszor megbukott, mégis e torz teóriának időről-időre akadnak lelkes felelevenítői.

SAMU Mihály szerint a szovjet jogfejlődéshez kapcsolódó államok esetében az állampolgároknak az a tapasztalata, hogy a jogalkotás a politikai döntésekkel azonos kategóriát jelent.¹⁷⁴

¹⁶⁸SAJÓ i.m. 143.o.

¹⁶⁹SAJÓ i.m. 143.o.

¹⁷⁰LÉNGYEL László: *A politikai korrupció kérdései*. In: A korrupció elleni küzdelem jogi és szervezeti eszközei. Acta Humana Studiorum. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány. Budapest, 2007. 16.o.

¹⁷¹István JÁVOR – Dávid JANCICS: *The Role of Power in Organizational Corruption: An Empirical Study*. Administration & Society 201X, Vol XX(X) 2013. 15-19.o.

¹⁷²FÖLDVÁRI József: *A kriminálpolitika fogalmáról*. Jogtudományi Közlöny 1986/6. 256-257.o.

¹⁷³FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1987. 61.o.

¹⁷⁴SAMU Mihály. *Jogpolitika*. Rejtjel Kiadó. Budapest, 1997. 38-39.o.

A jog hatékonyságával kapcsolatosan alapvető kérdés, hogy az adott kultúrában mi a jog helye és szerepe,¹⁷⁵ hiszen, amint Helmut COING fogalmaz: „*a jog nem légtüres térben áll, s nem is a tudósok csendes dolgozószobáiban képződik.*”¹⁷⁶

A jogalkalmazás¹⁷⁷ természetesen nem tesz, nem tehet mást, mint a jogalkotó által elfogadott normákból „gazdálkodik”, az viszont lényegi kérdést, hogy a törvényalkotó milyen minőségű normákat bocsát ki. A minőségi jogalkotás¹⁷⁸ oldaláról nézve meglehetősen deficiteseznek tekinthető a magyar jogi szabályozás.¹⁷⁹

A törvényhozó a korrupció elleni fellépés¹⁸⁰ büntetőjogi eszközeként¹⁸¹ gyakran nyúl a permanens szigorítás eszközéhez.¹⁸² Ez a jogalkotói reakció azonban egy bizonyos szintű büntetési tétel után már elveszíti hatását és kontraprodukívvá válik. KAJTÁR István és VISEGRÁDY Antal kutatásai is kimutatták, hogy a szankció szigoránál¹⁸³ határértéket jelent a társadalom tűrőképessége, és egy pont után a jog hatékonysága nem fokozódik, hanem csökken.¹⁸⁴ A hazai jogalkotó véleményem szerint egyre közelít ehhez a bűvös határponthoz.

SZMODIS Jenő szerint a jog etikai aspektusai elméleti és gyakorlati problémaként mind a jogalkotás, mind pedig a jogalkalmazás¹⁸⁵ vonatkozásában felmerülnek: a jogalkotás felől elsősorban a helyes jog megtalálásának kérdésével összefüggésben, a jogalkalmazás¹⁸⁶ felől pedig hangsúlyosan azzal kapcsolatban, hogy a pozitív jog milyen mértékben köti a címzetteket és a bírót akkor, ha a konkrét esetben a pozitív jog szigorú alkalmazása nem egyeztethető össze a társadalom morális ítéletével.¹⁸⁷

¹⁷⁵SAMU Mihály: *Jogpolitika – A jog humanizálása*. Akadémiai Kiadó. Budapest 2008. 65.o.

¹⁷⁶ Helmut COING: *A jogfilozófia alapjai*. Osiris Kiadó. Budapest, 1996. 144.o.

¹⁷⁷SZILÁGYI Péter: *A jogalkalmazás jogbölcseleti kérdései*. In: Samu Mihály – Szilágyi Péter: *Jogbölcselet* Rejtjel Kiadó. Budapest, 1998. 215.o.

¹⁷⁸DRINÓCZI Tímea: *A minőségi jogalkotás hazai fejlesztési irányairól*. In: Tanulmányok Ádám Antal professor emeritus születésének 80. évfordulójára (Szerk.: Chronowski Nóra – Petréttei József). *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 145. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2010. 56.o.

¹⁷⁹PETRÉTEI József: *A minőségi jogalkotásról*. In: *Piacgazdaság – Jogállam – Jogalkotás*. Acta Humana Studiosorum. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány. Budapest, 2006. 23-24.o.

¹⁸⁰GÁL István László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Polt Péter (Szerk.) Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Budapest: Nemzeti Köszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2013. 183-190.o.

¹⁸¹TÓTH Mihály: *Lehet-e még újat mondani a kriminális korrupcióról*. In: Tanulmányok dr.Földvári József professzor 75.születésnapja tiszteletére (Szerk.: Tóth Mihály – Herke Csongor). Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2001. 159.o.

¹⁸²GÁL István László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Magyar Büntetőjog Különös Rész (Szerk.: Tóth Mihály – nagy Zoltán). Osiris Kiadó. Budapest, 2014. 289.o.

¹⁸³A jog hatékonyságának közigazgatási jog aspektusait lásd: NAGY Marianna: *Meddig növelhető a közigazgatási jogérvényesítés hatékonysága a szankcionálás szigorításával?* *Iustum Aequum Salutare* VII. 2012. 3-4. 123-129.o.

¹⁸⁴KAJTÁR István – VISEGRÁDY Antal: *Jogtörténeti és jogelméleti adalékok a jog hatékonyságához*. Jogtudományi Közlöny 1988/9. 501.o.

¹⁸⁵BOROS László: *Jogi alapismeretek*. Kulturtrade Kiadó. Budapest, 1998. 25.o.

¹⁸⁶SZABÓ Miklós: *A jog alkalmazása*. In: Bevezetés a jog-és államtudományokba (Szerk.: Szabó Miklós). *Prudentia Iuris* 2.Bíbor Kiadó. Miskolc, 2001. 125-126.o.

¹⁸⁷SZMODIS Jenő: *Multidiszciplináris jogi tanulmányok*. Bíbor Kiadó. Budapest, 2012. 78.o.

3.3. Az erkölcs hatékonysága és lehetőségei az antikorrupciós küzdelemben

A korrupció elleni fellépés etikai sanszait illetően különböző felfogások ismertek. Egyesek szerint pusztán etikai eszközökkel¹⁸⁸ is győzelemre vihető a korrupció elleni vívott harc¹⁸⁹, míg mások nem tartják kielégítőnek a csak etikai stratégiára épülő antikorrupciós harcot¹⁹⁰. Véleményem szerint Magyarországon nincsenek kimerítve a korrupció elleni küzdelem etikai lehetőségei, hiszen számos, a nyugati országokban már bevált szervezeti-etikai intézkedést hazánkban igencsak vonakodva vettek tudomásul, nemhogy még konkrétan meg is valósították/ki is próbálták volna a közszolgálatban. Itt elsősorban az alábbiakra gondolok:

- a Corporate-Ethics-mozgalom az USA-ban
- az 1977. 12. 19-i Foreign Corrupt Practices Act-tal meghozott, a külföldi korrupció elleni törvény az Egyesült Államokban és
- az ENSZ korrupcióellenes tevékenységes során megalkotott etikai iránymutatások.¹⁹¹

Ernst-Heinrich AHLF szerint az etika azokat a módszereket elemzi, amelyek a morális érvelés területén a problémamegoldásra irányuló viselkedést jellemzik. Be kell ugyanakkor látni: ahogyan a teológia¹⁹² által senki sem válik vallásossá, ugyanúgy az etika által sem lesz senki erkölcsös! Az etika funkciója ezért nem abban áll, hogy megköveteljen egy bizonyos konkrét cselekedetet, az etika mindig csak a moralitást követeli meg, mint az ember alapvető szabadságát.¹⁹³

Az etikában több olyan különböző módszer fejlődött ki, amelyekkel meg lehet határozni a morál és a moralitás viszonyát. Eszerint különbséget tehetünk normatív és deskriptív¹⁹⁴ módszerek között. Az elmúlt évszázadok során kidolgozott különböző etikai teóriák között szintén megkülönböztethetünk normatív és deskriptív aspektusokat. Az etikai

¹⁸⁸ ÁDÁM Antal: *Az erkölcsi és jogi értékekről*. In: Etikák, identitások, perspektívák : szemelvények az erkölcselmélet és a kortárs hivatásetikák köréből: Tanulmánykötet. (Szerk.: Bertók Rózsa – Barcsi Tamás). Virágmandula Kft. Pécs, 2003. 137-160.o.

¹⁸⁹ RENNSTICH, Karl: *Korruption eine Herausforderung für Gesellschaft und Kirche*. Quell Verlag, Stuttgart, 1990. 51.o.

¹⁹⁰ AHLF, Ernst-Heinrich: *Ethische Aspekte zur Korruptionsbekämpfung*. Kriminalistik 1996/2. 91.o.

¹⁹¹ Pl. Az ENSZ 1995. 4.28-5.8. között Kairóban megrendezett bűnmegelőzési és elkövető kezelési világkongresszusán elfogadott közszolgálati dolgozók etikai kódexe: United Nation Congress on the Prevention on Crime and the Treatment of the Offenders, Cairo, Egypt, 29 April – 8 May 1995. Report on the Ninth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of the Offenders. 57-60.o.

¹⁹² TURGONYI Zoltán: *Etika*. Kairosz Kiadó. Budapest, 2012. 138-147.o.

¹⁹³ AHLF i.m. 91.o.

¹⁹⁴ NYÍRI Tamás: *Alapvető etika*. Szent István Társulat. 1988.53.o.

módszerek és teóriák bőségtára szinte átláthatatlan, hiszen ezek között az etikai módszerek és teóriák között nem lehet éles határt húzni. Tartalmilag – AHLF szerint – három nagy értéktradíció emelhető ki: a vallás, a humanizmus és a munkásmozgalom.¹⁹⁵

A különböző etikai módszerek és teóriák (modellek) tekintetében Annemarie PIEPER¹⁹⁶ az alábbi összefoglaló táblázatot készítette:

kiinduló tétel	Felismerési érdek	Eljárás	Cél	Morális elv
fenomenológiai	elméleti	deskriptív	A morális értéktudat elemzése	Értékérzet
nyelvanalitikus	elméleti	deskriptív	Morális kijelentések jelentésének tisztázása	Semlegesség
transzcendentális	gyakorlati	normatív	A „jó” akarat, cselekvés, diskurzus feltételeinek rekonstrukciója	Autonómia/Transzszubjektivitás/ideális kommunikációs közösség/szabadság
egzisztencialista	gyakorlati	normatív	Az egyén morális elköteleződése	Szabadság/szolidaritás
eudaimonista	gyakorlati	normatív	(az egyén/minden ember) boldogsága	Kedv/Haszon
szerződéselméleti	gyakorlati	normatív	Egy általánosan kötelező érvényű társadalmi forma megindoklása	Igazságosság/fairség
materialista	gyakorlati	normatív	Az emberi természet megvalósítása, minden osztálykerölcs feloldása	amour propre/kommunizmus

3.3.1. Empirikus felismerések

Az empirikus értékutatás középpontjában a Roland INGLEHART által kifejlesztett értékváltozás elméletmegvitatása áll¹⁹⁷. INGLEHART a 70-es évek elején állította fel azt a tézist,

¹⁹⁵AHLF i.m. 91.o.

¹⁹⁶PIEPER, Annemarie: *Ethik und Moral, Eine Einführung in die praktische Philosophie*. Beck Verlag. München, 1985. 173.o.

¹⁹⁷INGLEHART, Ronald: *Kultureller Umbruch: Wertewandel in der westlichen Welt*. Campus Verlag GmbH. Frankfurt am Main, 1989.

miszerint a nyugati democráciákban az „értékváltozás csendes forradalma” zajlik. Az eddigi „materialista értékeket” (a MASLOW-féle szükségletpiramis ¹⁹⁸ szerint a piramis alsó szintjén ¹⁹⁹), azaz az ember pszichológiai és biztonsági szükségleteit felváltják a posztmaterialista értékek, vagyis az odafigyelés, a szociális elismerés, az önmegvalósítás és az intellektuális-esztétikai szükségletek. Ez az értékváltozás pedig csak egy irányba mutat univerzalista vonásokat, a posztmaterializmus irányába.

Az értékváltozásnak²⁰⁰ ezt az igazán egyszerű elméletét²⁰¹ INGELHART ugyan több különböző empirikus kutatással igazolta a nyugati democráciákban, de véleményem szerint joggal is kritizálta.

Napjaink Magyarországon is értékváltozás zajlik, de azt nem lehet egységes, minden társadalmi réteget és korcsoportot egyaránt érintő problémaként leírni. Sokkal inkább az értékek és életstílusok pluralizálásából kell kiindulni, melynek során az úgynevezett „kötelességbeli és elfogadási értékek”, mint: a fegyelem, az alárendelődés, a pontosság és az engedelmesség veszítenek jelentőségükből, az úgynevezett „kibontakozási értékek”, mint: a tekintélyek egyenjogúsága, a részesedés, a spontaneitás és az önmegvalósítás jelentősége pedig megerősödnek.²⁰²

AHLF szerint a manapság sokat emlegetett erkölchanyatlást mindenesetre nem lehet azonosítani az egyes ember morális ítélőképességének elvesztésével, ugyanis éppen az egyes ember morális tudatának erősödése irányába mutatható ki tendencia.

Már Jean PIAGET is megállapított egy morális továbbfejlődést az 1930-as években, mégpedig gyermekek körében végzett empirikus kutatási során. KOHLBERG-ből dolgozta ki az úgynevezett morális ítéletalkotás szintjeinek hierarchiáját. KOHLBERG három fejlődési szintet²⁰³ különböztet meg:

- a prekonvencionális szint

¹⁹⁸MASLOW, Abraham Harold: *Motivation and Personality*. Harper & Row Publisher, Inc. English Edition. New York, 1970. 35-58.o.

¹⁹⁹BECK-BÍRÓ Kata: *A szervezeti keretek között történő egyéni önmegvalósítás, illetve annak támogató és gátló tényezői*. Ph.D disszertáció. Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola. Budapest, 2009. 15-17.o.

²⁰⁰BARCSI Tamás: *Az erkölcsi válság kommunikatív kezelése*. In: Válság és kommunikáció (Szerk.: Karikó Sándor – Szécsi Gábor). Áron Kiadó. Budapest, 2012. 203-205.o.

²⁰¹RÖSSEL, Jörg: *Ronald Inglehart: Daten auf der Suche nach einer Theorie – Analysen des weltweiten Wertewandels*. In: Moebius, Stephan – Quadflieg, Dirk (Hrsg.) *Kultur. Theorien der Gegenwart*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. Wiesbaden, 2006. 545-549.o.

²⁰²AHLF i.m. 92.o.

²⁰³KOHLBERG, Lawrence: *Moral Stages and Moralization: The Cognitive-Developmental Approach*. In: Lickona, Tom (ed.): *Moral Development and Behavior: Theory, Research and Social Issues*. Holt, Rinehart & Winston. New York, 1976. 173-177.o.

- a konvencionális és
- a posztkonvencionális szint.

Ezek egyenként két fejlődési fokozatot foglalnak magukba, így tehát összesen hat fejlődési fokozatról beszélhetünk, amelyeken jelen esetben az egyén élete során áthaladhat. Ehelyütt csak a három leglényegesebb fejlődési szintet említem meg.

Az ún.prekonvencionális szinten az ember a normákat és az értékeket kizárólag egoista indíttatásból követi. Az egyén ezen a szinten csak cselekedete következményeihez igazodik, tehát vagy a büntetésre gondol, vagy olyan normákra/értékekre, amelyek megengedik számára, hogy saját szükségleteit közvetlenül kielégíthesse (pl. ha masszírozod a vállam, akkor és is masszírozom a tiédet).²⁰⁴

Az ún.konvencionális szinten az egyén cselekedete során egy adott vonatkoztatási csoport (család/üzem/egyesület) tipikus, uralkodó normáihoz/értékeihez igazodik, anélkül, hogy cselekedetének konzekvenciái érdekelnék. A döntő dolog egyedül az uralkodó normákkal/értékekkel való konformitás.

Az ún.posztkonvencionális szinten az egyén döntően azon fáradozik, hogy cselekedetét morális értékekhez és elvekhez igazítsa, függetlenül attól, hogy ez számára közvetlen előnyt biztosít-e, és függetlenül attól, hogy cselekedete megfelel-e bizonyos csoportérdekeknek vagy az uralkodó nézeteknek. Tehát ez esetben nem az uralkodó értékek és normák formális és konform elismeréséről van szó, hanem arról, hogy az egyén szerint elismerésre méltó értékekről és normákról van-e szó.²⁰⁵

Wolfgang LEMPERT egyik kutatásában 21 képzett fém szakmunkás morális ítélőképességét vizsgálta²⁰⁶. Interjút készítettek velük először 23, majd 30 éves korukban, és megfigyelték őket munka közben. Morális ítélőképességük fejlődése teljes egészében a Kohlberg féle fokozati hierarchia szerint zajlott. A 21 munkás közül 23 éves korukban öt még a prekonvencionális szinten gondolkodott, 13 a konvencionális szinten és három a posztkonvencionális szinten. 30 éves korára már az összes prekonvencionális irányultságú munkás áttért a konvencionális szintre, és egy, korábban konvencionálisan érvelő munkás, pedig elérte a posztkonvencionális szintet. Pontosan ezek az eredmények voltak várhatóak.

²⁰⁴ KOHLBERG, Lawrence – HERSH, Richard H.: *Moral Development: A Review of the Theory*. Theory into Practice. Vol.16, No.2, Moral Development Apr. 1977. 54-55.o.

²⁰⁵ AHLF i.m. 92.o.

²⁰⁶ LEMPERT, Wolfgang: *Bedingungen sozialen Lernens im Betrieb*. Degen, Ulrich – Seyfried, Brigitte – Wordelmann, Peter (Hrsg.) *Qualitätsverbesserungen in der betrieblichen Ausbildungsgestaltung. Fragen und Antworten*. Berufsbildung. Max-Planck-Institut für Bildungsforschung. Berlin, 1991. 147-151.o.

Empirikus úton azonban az a feltételezés is beigazolódott, hogy a morális ítélőképesség döntő mértékben függ az üzemen belüli, szervezeti keretfeltételektől²⁰⁷. LEMPERT a szervezeti tagok morális fejlődésére hét problémakört dolgozott ki:

(1) A dolgozó nyílt konfrontálódása a szociális problémákkal és üzemen belüli konfliktusokkal etikailag érzékennyé tesz.

(2) Annak a lehetősége, hogy az egyén teljes részvétellel tagja azoknak a kommunikációs folyamatoknak, amelyekben a szervezet minden tagja – a hierarchia minden fokán – szabadon elmondhatja a véleményét, és meg is hallgatják: pozitív hatással van a morális ítélőképességre, mert megkönnyíti az ellentétes irányultságok észlelését és megítélését.

(3) A kooperatív döntésekben való részvétel lehetősége kedvezően befolyásolja az üzem/vállalat/hatóság szervezetetika szabályaival és a közösen meghozott döntések eredményeivel való azonosulást. Az ilyen közösen meghozott döntések aztán a csoporton belüli egyéni viselkedés fontos mércéi.

(4) A formális és informális tekintélyek általi stabil értékbecslés nem csak az egyes ember bizalmát és önbizalmát építi fel, hanem megerősíti a szociális összetartozás érzését is.

(5) A konkrét, individuális hibás magatartás szociális következményeivel kapcsolatos információk az ítéletalkotás szempontjából sokkal hatékonyabbak, mint az általános tilalmak/rendreutasítások vagy parancsok.

(6) Ha dolgozó etikai ellentmondásokba bonyolódik, az irányultsági krízishez vezet, de végsős soron hozzájárul, hogy a szervezetetika elvek megértésre és általános elfogadásra találjanak.

(7) A felelősség átruházása bizalmat, de egyben elszámolási kötelezettséget is jelent a személyek ügyeivel, örömeikkel és bajukkal kapcsolatban. A felelősség átruházását persze nem szabad arra korlátozni, hogy a felelős egy cselekvés kellemetlen következményeiért legyen csupán a felelős.²⁰⁸

Elsősorban James WATERS mutatott rá arra, hogy az etikátlan cselekedetnek²⁰⁹ teljesen specifikus, szervezeti okai lehetnek.²¹⁰ Ezzel alapjában véve revideálta azt a klasszikus

²⁰⁷ LEMPERT, Wolfgang: *Moralische Sozialisation im Beruf: Bedingungsvarianten und -konfigurationen, Prozeßstrukturen, Untersuchungsstrategien*. Zeitschrift für Sozialisationsforschung und Erziehungssoziologie. 1993.1. 2-7.o.

²⁰⁸ AHLF i.m. 92.o.

²⁰⁹ SZABÓ Gábor: *Vállalti visszaélések, avagy az emberi jogok kiiktatása: Esettanulmány két multinacionális cég stratégiájáról*. In: Vállalati kommunikáció a 21. század elején (Szerk.: Borgulya Ágnes – Deák Csaba). Z-Press Kiadó. Miskolc, 2011. 111-119.o.

²¹⁰ WATERS, James A.: *Catch 20.5: Corporate Morality as an Organizational Phenomenon*. Organizational Dynamics 1978, Vol. 6 Issue 4. 5-9.o.

nézetet, miszerint egyedül az egyén a felelős az etikátlan cselekedetért. Ez a még ma is sokszor gyakori felfogás elhamarkodott egyszerűsítésnek bizonyult, ahogy azt WATERS tanulmánya is mutatja.

A vizsgálat az USA Kongresszusának Anti-Trust Vizsgálóbizottsága²¹¹ előtt az amerikai villamosipar tiltott áregyeztetéseivel kapcsolatban tett tanúvallomásokra vonatkozott. A General Electric nevű cég „Policy 20.5” címen kiadott egy egyértelmű Anti-Trust direktívát. A rejtett vállalati célok elérése érdekében azonban ezeket a direktívákat célzottan megkerülték. Az etikai elvekhez való igazodás csak addig volt megkívánt, amíg az nem veszélyeztette a gazdasági célkitűzéseket. Ezáltal a „20.5” szabály a General Electric központi vállalatetikai problémájává vált. WATERS a részletes tanúvallomások alapján hét úgynevezett szervezeti blokkot azonosított be, amelyek az adott szerepvállaló etikátlan, szervezet által meghatározott cselekedete szempontjából mérvadóak: a parancshierarchia akadály, a kvantitatív teljesítmény-előírások akadály, a munkafelosztás akadály, a nem világos prioritások akadály, a csoportkohézió akadály, a szocializációs folyamat akadály és a korlátozott információpolitika akadály.

A vezetőség személyes értékezelése példaértéke révén iránymutató a szervezet összes többi tagja számára. A (gazdasági) vezetők morális beállítottságának empirikus vizsgálata meglehetősen pontos képet ad a jelenleg uralkodó etikai standardokról.²¹²

Waters üzenete egyszerű: aki ma vállalati vagy hatósági korrupció elleni küzdelemmel foglalkozik, az nem hozakodhat egyszerűen mindig elő a „fekete bárány” példájával (miszerint a korrupciós cselekedetek egyes dolgozók individuális hibája), hanem meg kell változtatnia a cégen, vagy a hatóságon belül a szervezeti keretfeltételeket, a megfelelő *anti-korrupciós klíma* megteremtése érdekében.²¹³

A korrupció elleni etikai küzdelem során Ahlf szerint²¹⁴ az alábbi szempontokat kell figyelembe venni:

- a.) A (hatalmi) hierarchia miatt a beosztottak nem emelnek szót a felettesek korrupciós viselkedése miatt.
- b) A hiányzó/nem tisztázott (kvalitatív) etikai (a korrupció leküzdésére irányuló) prioritások miatt kéz alatt valósulnak meg a „hangtalan” kvantitatív teljesítményelőnyök.
- c) A határozott csoportkohézió „*kerékmentalitáshoz*” vezet, és nehezen áttörhető akadályt képez a csoporton belüli korrupciós irányultság megszüntetéséhez.
- d) Az intézményekre/hatóságokra jellemző tipikus *információpolitika*, hogy saját szervezetükön belül nem teszik átláthatóvá a korrupciós eseteket, s ez etikai szempontból kontraproduktív.

²¹¹Lásd bővebben a témához: KECSKÉS András: *Az Enron botrány és az üzleti jog*. Magyar Jog 2008/6. 429-433.o.

²¹²AHLF i.m. 93.o.

²¹³ VISEGRÁDY (2003), 193.o. Visegrády Antal véleményével egyet értve: a gazdaságban (gazdasági jogban) a büntetőjogi szankciók nagymértékben hatástalanok, legfeljebb ultima ratio szerepet tölthetnek be.

²¹⁴AHLF, Ernst-Heinrich: *Klassische und neuere ethische Strategien zur Korruptionsbekämpfung*. Kriminalistik 8-9/2003. 482-483.o.

e) Nem bürokratikus – gyakran polgárbarátnak mondott – döntések és vezetési módszerek (melynek a gyakorlatát gyakran félreértik) félhomályba burkolják a korrupció elleni harchoz elengedhetetlen *ellenőrzést*. A korrupció új, alapjaiban megváltozott feltételei tekintetében (a visszaélés újfajta veszélyei, új hatalmi pozíciók, új szervezeti formák, értékváltozás stb.) kulcsszerepe van a kontrollnak a korrupció leküzdésében, ezért sűrűbb ellenőrzésekre van szükség. A hatékony korrupció elleni küzdelemhez a jövőben azonban kevésbé az *ex post* sokkal inkább az *ex ante*, azaz megelőző jellegű ellenőrzési intézkedésekre van szükség. A proaktív kontrollt ezért már a konkrét terveket megelőző szakaszban meg kell kezdeni, és állandó jelleggel, visszatérően a projekt végéig folytatni.

Az ilyen jellegű ellenőrzési intézkedések feltételezik az igazgatás átláthatóságát és publicitását. Ezzel néha ellentétben áll a hivatali (szolgálati) titok. Ezért lenne szükség új ellenőrző szervekre és ellenőrző eljárásokra.²¹⁵

f) A vezetők által sugallt értékszemléletnek irányadó szerepe van a dolgozók számára, mivel a beosztottak próbálnak a főnökkel konformista módon viselkedni.²¹⁶ Egyes vélemények szerint ez a tendencia újabban erősödik a fiatalabb vezetői generáció körében. A helyzetet tovább rontja, hogy a viszonylag fiatal vezetők szakmai tudáshátrányukat leplezni igyekeznek (pl. a túlzottan magabiztos viselkedéssel), illetve különböző kompenzációs technikák alkalmazására kényszerülnek. Folyamatos etikai továbbképző kurzusok nélkül a vezetők etikai standardjainak további *eróziójától* lehet tartani.

g) A romló gazdasági körülmények esetén mind a magán, mind a közszférában a szervezetek gazdaság-irányultsága fokozódik és még inkább megerősödik az a tendencia, hogy a teljesítményeket nem kvalitatív (etikai), hanem kvantitatív módon súlypontozzák és értékelik.

h) A hibás vezetői döntések előfordulása abból a tényből fakad, hogy az *etikai prioritásszabályzás* (rendszerint) vagy teljesen hiányzik a vállalatoknál/hatóságoknál, vagy túl ködösen van megfogalmazva.

i) Cselekményszabályozó (vállalati) *etikai kódexek*, de bizonyos foglalkozások etikai kódexének bevezetése is, intézményesen lehetőséget teremt legalábbis a korrupt cselekedet célzott megemlézésére, helytelenítésére, és ez által megnehezítésére. Nem szabad azonban túlzott elvárásokat fűzni az etikai kódexekhez.²¹⁷ Ugyan előfordulnak olyan etikai kódexek, melyeknek a tartalma egyértelműen korrupcióellenes, s ezáltal hozzájárulnak a dolgozói etikai szenzibilitáshoz, de érdemi hatásuk csak akkor van, ha a megfogalmazott előírásokat intézményesen is lehet biztosítani. Ezért minden etikai kódexben meg kell nevezni egy ellenőrzési és apellációs fórumot, ahová az egyes esetekben fordulni lehet, s azok funkciója pontosan leírandó. Egy valós – és nem virtuális – jogosítványokkal felruházott korrupcióellenes megbízott vagy etikai bizottság működtetése kifizetődő lenne.

²¹⁵ VALENKAMP, Werner – KNAUSS, Ina: *Zusammenfassung der Untersuchungsergebnisse und konzeptionelle Folgerungen*. In: (Szerk.: Valenkamp, Werner – Knauss) *Korruption - hinnehmen oder handeln?* BKA-Forschungsreihe. Band 34. Bundeskriminalamt, Wiesbaden 1995. 335.o. A szerző még az alábbi javaslatokat említi meg: speciális belső revíziós csoportok létrehozása a hatóságokon belül; független korrupciós bizottságok létrehozása vagy korrupciós parlamenti ombudsman bevonása, aki adott esetben büntetőeljárási intézkedésekhez folyamodhat; a számvevőszék megerősítése; a US-Office of Government Ethics (OGE)-hez hasonló közigazgatási etikai fórum létrehozása ellenőrző intézkedések fejlesztéséhez, értékeléshez/evaluációjához és tanácsadáshoz.

²¹⁶ KAUFMANN, Franz – KERBER, Walter – ZULEHNER, Paul: *Ethos und Religion bei Führungskräften: Eine Studie im Auftrag des Arbeitskreises für Führungskräfte in der Wirtschaft*. Kindt Verlag, München 1986. 76-82.o.

²¹⁷ WALTER, Christian: *Ethik und Technik: Grundfragen – Meinungen – Kontroversen*. Walter de Gruyter & Co., Berlin 1992. 59-67.o.

j) A különösen korrupcióveszélyes szakterületek/szervezeti egységek dolgozóit meg kellene kérni, hogy írják le szervezeti egységük *önképét*, melynek során egyértelműen kerüljön szóba a korrupció problematikája is. Ez a „korrupciós önaudit” segítene feltárni a szervezet korrupciógén pontjait.

k) Az egyértelműen korrupcióveszélyes területeken támogatáshoz, tanácsadáshoz, és megfelelő segítségnyújtáshoz speciális *bizalmi emberek* alkalmazására van szükség. Ennek a javaslatnak az a célja, hogy az érintettek, akik bonyolult konfliktushelyzetben vannak, megfelelő bizalmi emberektől kérhessenek tanácsot, akik tisztában vannak az adott szervezeti egység korrupciós veszélyeivel, és jártasak a témában.

Erősíti a foglalkozás etikát, ha a dolgozók önként kötelezi magukat a korrupció elleni küzdelemre foglalkozásuk körében. Az ilyesfajta vállalás, *kvázi hippokratészi eskü* azonban jogilag nem kötelező, csupán személyes kötelezettség érvénye van. Az *önköteleztetés* explicit megfogalmazásai – pl. a korrupció konkrét megakadályozására, megfelelő feljelentés megtételére és ehhez hasonló – ugyanakkor figyelmeztető jellegűek mások számára és kialakíthat szolidaritást is a hasonlóan gondolkodók között. Napjaink megváltozott vezetői etikai-szocializációja és opportunistá alapbeállítottsága miatt nagy hangsúlyt kell fektetni²¹⁸ a vezetők etikai képzésére és továbbképzésére.²¹⁹

A számos empirikus vizsgálat egyetért abban, hogy a vezetők etikai standardjai az erózió elgondolkodtató folyamatában vannak.

A magyar politikai elit – és itt nem egy magas erkölcsi nivójú politikai garnitúrára, hanem a politikai²²⁰ hatalom birtokosaira utalok – sajnálatosan rendre kapcsolatba hozható korrupciógyanús ügyletekkel. Ennek azért van mérhetetlenül morálromboló hatása, mivel a „kis ember”, az átlagember úgy gondolja: „ha ott fent nekik lehet, akkor nekem itt lent is lehet”. A helyzetet in concreto tovább rontja, hogy manapság egyre inkább egy olyan fiatalodó politikai vezető réteg ragadja magához a hatalmat, melynek: az én-központúság, a gátlástalanság, a jogszabályok és a jogállami tradíciók teljes semmibevétele a differentia specifikája.

ANDRÁSSY György találóan állapítja meg, hogy a korrupt aktusba keveredő vezető (döntéshozó) tartalmilag is sérti a saját tevékenységét definiáló írott és íratlan elveket, normákat, várakozásokat, s ezzel mintegy megrontja a döntéshozatalt, lerontja annak szabályszerűségét.²²¹

²¹⁸ WILKESMANN, Uwe: *Unternehmensethik und organisationales Lernen – Zur theoretischen Fundierung einer pragmatischer Unternehmensethik*. Die Unternehmung 55.Jg., (2001) Heft 1, 8-9.o.

²¹⁹ STEINMANN, Horst – LÖHR, Albert: *Grundlagen der Unternehmensethik*. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage. Schäffer-Poeschl Verlag, Stuttgart 1994. 171.o.

²²⁰ KORINEK László: *A korrupció fontosabb kriminológiai összefüggései*. In: Politika és korrupció – A törvényesség és a törvénytelenesség határai (Szerk.: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba). Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara – PTE ÁJK Politikatudományi és Társadalomelméleti Tanszék – Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület. Pécs, 2010. 267.o.

²²¹ ANDRÁSSY György: *A korrupcióról etikai megközelítésben*. In: Tanulmányok Dr.Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére (Szerk.: Gál István László – Hornyák Szabolcs) Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2006. 15.o.

3.3.2. A korrupció elleni küzdelem néhány etikai tézise

A nem bürokratikus – gyakran polgárbarátnak mondott – döntések és modern vezetési módszerek (amelynek a gyakorlatát gyakran félreértik), elhomályosították a korrupció leküzdéséhez elengedhetetlen ellenőrzést. A vezetés olyan formái, mint a dolgozók bevonása vagy a decentralizáció különösen akkor állnak útjában a konzekvens korrupcióellenőrzésnek, ha a felettesek a dolgozók sokévi támogatásáért és tanácsaiért járó jutalomképpen úgymond elfedik azok helytelen viselkedését, nem lépnek fel, nem elég energikusan lépnek fel korrupció gyanúja esetén, vagy még inkább megpróbálják „eltusolni a dolgokat”. Ezáltal nem csak a dolgozók etika iránti érzékennyé tételét játsszák el, hanem helytelen, kölcsönös függőségi viszonyokat teremtenek meg vagy mélyítenek el.

A hatóságoknál, vagy bizonyos szakmai körökben bevezetésre kerülő cselekvésszabályzó etikai kódexek bevezetése intézményesen megteremti annak a lehetőségét, hogy legalább nehezebben lehessen elkövetni korrupt cselekedeteket.

Természetesen az etikai kódexektől nem lehet túl sokat várni, ahogy azt Hans LENK kutatási igazolták.²²² mutatják. Ezek az etikai kódexek, amelyek tartalma egyértelműen a korrupció ellen emel szót, a törvényi szabályozásokat ismételve ugyan, de megvilágítják a hatóságok által felállított prioritásokat és hozzájárulnak a dolgozók etikai érzékennyé tételéhez is. Ily módon a hivatásetika is erősödik.

Az etikai kódexek mindenesetre csak akkor érik el teljes hatásukat, ha intézményesen is biztosítják őket. Az etikai kódexeknek ezért mindig konkrétan utalni kell az ellenőrző- és fellebbező fórumokra, ahová konfliktus esetén fordulni lehet. Ezeknek az ellenőrző- és fellebbező fórumoknak a funkcióit pontosan le kell írni. Gondolhatunk itt független korrupciós megbízottakra vagy etikai bizottságokra.

A korrupció szempontjából veszélyeztetett szervezeti egységek arculatát konkrétan le kell írni. A szervezeti egység arculatába, valamint az etikai kódexekbe nem csak az általános vezérfonalakat (ideálokat) kell felvenni, hanem konkrét előírásokat is, amelyek a közvetlen munkaszituációra vonatkoznak. Itt különbséget lehet tenni a kell-, ajánlatos-, és lehet-előírások között; továbbá a jogi, morális és műszaki normák között, és ki lehet térni a munkaszituáció speciális jellemzőire is. Egy szervezeti egység ilyen arculatának célja megfelel az etikai kódexek céljának. Ezt az arculatot az adott szervezeti egység dolgozóinak

²²²LENK, Hans: *Ethik-Kodizes für Ingenieure. Beispiele der US-Ingenieurvereinigung*. In: Lenk, Hans – Rudolph (Hrsg.) *Technik und Ethik*. Reclam Verlag, Stuttgart, 1987. 198.o.

kellene kialakítaniuk, és explicit módon meg kellene említeniük a korrupció problematikáját.²²³

Az egyértelműen korrupcióveszélyes területeken támogatás, tanácsadás, megerősítés és megfelelő segítségnyújtás céljából célszerű speciális bizalmi embereket alkalmazni.

Ennek a javaslatnak a célja, hogy az érintett emberek, akik bonyolult konfliktushelyzetben vannak, megfelelő bizalmi emberektől kérhessenek tanácsot, olyanoktól, akik jártasak az adott szervezeti egységek specifikus korrupcióveszélyes helyzeteiben. Ezeknek a bizalmi embereknek lehetőleg maguknak is ugyanahhoz a hierarchiai szinthez kell tartozniuk.

A dolgozók önkéntes elköteleződése a korrupció elleni küzdelem iránt erősíti a hivatáserkölcset. Az ilyen jellegű önkötelezvény, úgymond hippokratészi eskü, jogilag nem kötelez és nem büntethető, csupán személyes elköteleződési jellege van. Az önkötelezvény explicit megfogalmazásainak (pl. a korrupció konkrét megakadályozásának, megfelelő feljelentés megtételének és hasonlóknak) azonban felhívás jellege van.²²⁴

Az ilyen önkötelezvény célja kevésbé annak követésében, sokkal inkább annak elterjesztésében van. Ha ugyanis az ilyen jellegű önkötelezvények szerzői publikációikban óva intenek a korrupciós veszélyektől, lehetőségektől és következményeiktől, akkor ez a lépés hozzájárulhat ahhoz, hogy a többiekben tudatosítsák ezt a jelenséget, bátorítsák azokat, akik a korrupció leküzdésében eddig várakozó álláspontot vettek fel, s végső soron az ilyen önkötelezvény a rokonérzelműek közötti szolidaritás kialakulásához vezethet.

3.3.3. A korrupció elleni küzdelem új etikai stratégiája²²⁵

a) Interakciós gazdaság, mint elméleti kiindulópont

A klasszikus (és a neoliberais) közgazdaságtan a piacelmélet alapján a vállalatok közötti verseny (konkurencia), azaz a *konfliktushelyzetből* indul ki. A gazdaság szereplői alapvetően ezért nem koordinálják tevékenységeiket másokkal együtt, hanem önállóan és függetlenül végzik tevékenységüket. Ilyen verseny(konfliktus)helyzetben a vállalatok számára csak másodrendű, hogy saját reputációjukra ügyeljenek. Nem sürgős és nem szükségszerű a cégek számára az interakciós stratégiák alkalmazása, kifejlesztés pl. szövetség, kooperáció, érdekközösségek stb. létrehozása.

²²³AHLF i.m. 96.o.

²²⁴AHLF i.m. 96.o.

²²⁵ Ezen alfejezet az „Etikai stratégiák a korrupció elleni küzdelemben” című tanulmány alapján készült (JURA 2014/2. 92-98.o.)

A *játékteória* fogalomkategóriáiban a konstans összegű, vagy a nulla összegű játzmákról esik szó. Amennyit nyer az egyik, annyit veszít a másik. A nyereségek és a veszteségek összege mindig konstans, ugyanaz az összeg.

A korrupció elleni küzdelem hasonló eseteiben klasszikus *dilemmahelyzetekkel* állunk szemben. A gazdasági szempontból nyereségnek számító megvesztegetések ugyanis ki vannak téve a büntetőjogi szankciók veszélyének. A vállalat az előtt a dilemma előtt áll, hogy rövidtávú gazdasági sikereket célozzon meg, és ezáltal esetleg bűnös ügyletbe keveredjen.

Az Adam SMITHRE visszanyúló, új, átfogó *interakciós gazdaságelmélet* célja pont az ilyen dilemmás helyzetek sokszínű variációinak vizsgálata.²²⁶ Ennek az alapgondolatnak a lényege a gazdasági élet résztvevői közötti interakció. Az ebben az értelemben vett gazdaságelmélet nem a cselekményelméleti maximalizálási paradigmát, hanem sokkal inkább az interakció-elméleti koordinációs paradigmának részesíti előnyben.²²⁷ Ezek a kooperációs eljárások mindenképpen feltételezik a résztvevők megállapodását, s emiatt van nagyon fontos szerepe a saját reputációnak, és a vállalat mindenki számára felismerhető *szavahihetőségének*. Ha az ilyen jellegű interakciós eljárásokkal *kooperációs nyereségeket* céloznak meg (tágabb értelemben), akkor éppen az állami intézményekkel szemben központi jelentősége lesz a megbeszél, kollektív vállalásnak.

Ez azt jelenti, hogy a társadalmilag nem kívánt eredményeket –, mint jelen esetben a korrupció – nem lehet csupán az értékvesztéssel, a résztvevők jellemgyengeségével stb. magyarázni, és nem fogható a politikusok vagy a jelenlegi jogrendszer alkalmatlanságára sem, hanem – sokkal konkrétabban – az a javaslat, hogy a kívánt eredményt gazdaságilag célozzák meg, azáltal, hogy a korrupció visszaszorításának céljára való tekintettel egészen konkrét, *állami ösztönzéseket* kínálnak a vállalat számára.²²⁸

Az állami szereplők sajnos túl gyakran megfigyelhető *laissez-fairer mentalitása*, vagy akár már az állami semmittevés²²⁹ a korrupció elleni küzdelem területén egyszerűen *kontraproduktív*.²³⁰

²²⁶ HOMANN, Karl – SUCHANEK, Andreas: *Ökonomik – Eine Einführung*. 2.Auflage. Mohr Siebeck. Verlag. Tübingen, 2000. 398-407.o.

²²⁷ HOMANN – SUCHANEK i.m. 150.o.

²²⁸ AHLF, Ernst-Heinrich: *Klassische und neuere ethische Strategien zur Korruptionsbekämpfung*. Kriminalistik 8-9/2003. 484.o.

²²⁹ JÁVOR, István – JANCICS, Dávid: *The Role Of Power in Organizational Corruption: An Empirical Study*. Administration & Society 11 December 2013.15-20.o.

²³⁰ GYÖRFI Anita – GYURKÓ Fanni – FÖLDES Ádám: *Állami szervek korrupcióellenes kapacitása*. In: (Szerk.: Vig Dávid) *A Globalizáció kihívásai – Kriminálpolitikai válaszok*. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest 2010. 232.o.

Az állami intézményeknek és a gazdaság szereplőinek ezért: egyrészt a társadalmilag vagy államilag megkívánt eredményeket lehetőleg „közös célokként/érdekeként” kell definiálnia, és azt széles körben nyilvánosságra kell hozni; másrészt a közös célokat csak akkor lehet elérni, ha az egyes vállalatok számára a keretfeltételeket is konkrétan megváltoztatják, és az „új” individuális cselekedetek a gazdaság alanyai számára is elfogadhatóak. A felkínált állami ösztönző-rendszereket és a korrupció leküzdésére irányuló javaslatokat aszerint érdemes elemezni, hogy a korrupció elleni küzdelemben gazdaságilag is célravezetőek-e.

Röviden: az állam intézményeknek konkrétan meg kell változtatni a gazdasági interakciós feltételeket. A közös cél/érdek tehát azon alapszik, hogy mindkét oldal számára kooperációs nyereségeket teremtsenek. A gazdaság szereplőinek ebből a szemszögéből a hagyományos pusztán (anyagi) *maximálási paradigmát*, amely messze kizárja – legalábbis részben – a képlékeny tényezőket, mint a reputáció és a szavahihetőség, felváltja/kiegészíti egy új *ösztönzési paradigma*. A megfelelő (állami) irányítás elsődlegesen azáltal történik, hogy a gazdaság szereplőinek saját érdekű cselekedetinek feltételeit államilag ösztönözzék.

Az *interakciós gazdaságelmélet* akkor tűnik a korrupciós problematika megoldására alkalmasnak, ha az adott társadalomban *szociáletikai alapkonszenzus* áll fent a korrupció elutasítására.²³¹ Mindez sokkal ésszerűbb és agilisabb aktivitásokat feltételez az állami intézetek részéről, mint ahogy az eddig rendszerint történt.

Röviden: az állami aktivitások, amelyek kimerülnek pusztán a *büntetőjogi normák* létrehozásában, egyedül nem elegendőek és célravezetők. Ennek megvalósítása a korrupciós problematikára nézve az ún. integritás-szigetek létrehozásának a példájával lehet ábrázolni.

b) Integritás-szigetek létrehozása

Ennek a javaslatnak a távoli célja az, hogy egy hosszabb folyamaton belül létrehozzák a „*fair vállalatok közösségét*”, amely (privát)partnerek számára – de akár a hatóságok számára is – szavatolja a korrupciómentes munkavégzést. Ily módon egy *perspektívaváltásról* van szó, amit kiegészítőleg kellene bevezetni a korrupció elleni

²³¹ Ilyen alapkonszenzus azonban hazánkra sajnos nem jellemző. A interakciók politikai dimenzióiról lásd. bővebben: GULYÁS Gyula: *A közpolitika paradoxonai*. PhD-disszertáció. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Doktori Iskola, Budapest 2002. 129-130.o.

küzdelem klasszikus intézkedései mellé, és amely a fent leírt alapkonszenzuson (a korrupció általános elutasítása), valamint az interakciós gazdaságon alapszik.²³²

A gazdasági kiindulópont az a tény, hogy hosszú távon nem éri meg a korrupció. Azok a vállalatok ugyanis, amelyek egymással erősen konkurens kapcsolatban állnak, részben hatalmas *megvesztegetési pénzeket* fordítanak egy megbízás akvizíciójára. Olyan pénzeket, amelyek aztán hiányoznak nekik a szükséges befektetésekhez egy innováció során, vagy saját folyamataik optimalizálásához. Ez azt jelenti, hogy hosszú távon a korrupció ezeknél a korrump vállalatoknál piaci hátrányokhoz és *innovációs deficit*ekhez vezet, a reputációvesztéstől és a vállalat szavahihetőségétől teljesen eltekintve (megfelelő büntetőjogi jogkövetkezmények esetén).

Az új megközelítési mód etikai kiinduló tétele azon alapszik, hogy állami tenderekbe (projektekbe) csak olyan cégek vonhatók be, már a megbízást odaítélést megelőző fázisba is, amelyek rendelkeznek saját etikai kódexszel, vagy pl. saját vállalatukra nézve kötelező érvényűnek vallják a nemzetközi üzleti életben elvárt viselkedési irányelveket.²³³

Emellett a pusztán formai cselekmény mellett azonban fontosabb²³⁴, hogy csak olyan vállalatok vehetnek részt a megbízás odaítélésében, akik értékmenedzsmentjükön belül rendelkeznek tanúsított, *auditált integritási programmal*, és ezt igazolni is tudják.²³⁵ Csak az ily módon tanúsított vállalatok számára megengedhető, hogy részt vegyenek a pályázati eljárásban. Ezt már a kiírási feltételeknél le kellene szögezni, az aszimmetrikus információstruktúra elkerülése érdekében.²³⁶

Az állami projektben/tervben kiválasztott vállalatokat továbbá kötelezik, hogy kössenek egy úgynevezett *integritási paktumot*. Ezt az integritási²³⁷ paktumot mind az állami, mind a privát oldal minden projektrésztvevőjének alá kell írni, és az a célja, hogy a projektben résztvevő intézmények *fair módon* (korrupciómentesen) cselekedjenek.

Ezzel az integritási paktummal párhuzamosan intenzív munkát kellene folytatni a nyilvánosságot illetően. Így például létre lehetne hozni egy nyilvános *pódiumvitatát*, amelyen pl. a város polgármestere és a korrupció ügyben illetékes ügyészszégi vezető mellett részt

²³² AHLF (2003), 484.o.

²³³ AHLF i.m. 485.o.

²³⁴ PULAY Gyula: *A korrupció megelőzése a szervezeti integritás megerősítése által*. Pénzügyi Szemle 2014/2.sz. 156-157.o.

²³⁵ SÁNTHA György – KAKATICS Lili: *Az integritás szerepe a közigazgatási kultúraváltásban és a korrupció visszaszorításában*. Önkormányzati pénzügy 2011.5.sz. 14-15.o.

²³⁶ AHLF i.m. 485.o.

²³⁷ KLOTZ Péter – PULAY Gyula: *Térképen a korrupciós kockázatok – Integritás Felmérés 2011*. Magyar Közigazgatás 2011.2.sz. 66.o.: „Az integritás szó a latin *intangere* kifejezésből ered, amelynek jelentése: érintetlen. Más szóval, a kifejezés olyasvalakit vagy olyasvalamit jelöl, aki vagy ami romlatlan, sértetlen, feddhetetlen, továbbá megvesztegethetetlenségre, az erkölcsi tisztaság állapotára is utal.”

vehetnek a korrupcióellenes civil szervezetek (pl. Transparency International), az összes érintett mérnöki iroda, minden építő cég, a sajtó, a rendőrség, a szakszervezetek, stb., mégpedig azzal a világos üzenettel, hogy ennek a projektnek korrupció nélkül kell megvalósulnia.

Ebben az esetben a döntő lépés a következő: az integritási paktum és a megelőző nyilvánosságot érintő intézkedések alapján kezdettől fogva egy kívülálló harmadik értékeli a projekt konkrét folyamatait. A legjobb Ernst-Heinrich ALHF szerint az lenne, ha mindezt egy a korrupció elleni küzdelemben magas szakmai nivók képviselő intézmény vagy szervezet (pl. TI) tenné meg, az ugyanakkor vitathatatlan, hogy mindennek költségvonzata van.²³⁸

Lehetne továbbá havonta „*kerekasztalt*” rendezni, amelyen részt venne a rendőrség/ügyészség, a vállalatok és az állami funkcionáriusok, valamint egyéb felelősök, azzal a céllal, hogy már elejétől fogva elkerülhető legyen a korrupció, és elmélyítsék az integritási paktumhoz a bizalom alapját.

Ennek az új etikai megközelítési módnak a távoli célja abban áll, hogy létrehozzák a „*fair vállalatok közösségét*”, melynek tagjai olyan vállalatok, amelyek etikai kódexük és auditálásuk alapján mereven elutasítják a korrupciót, és akik egymás között az értékmenedzsment keretén belül is benchmarkingolnak (értékelnek, összemérnek).

Az ilyen magas reputációjú vállalatoknak állami engedményeket is kellene biztosítani – legalábbis a kezdeti fázisban –, amennyiben korrupciómentesen zajlottak le a nagy projektet (pl. adókedvezmények, kb. öt százalék ártámogatás a projekt összköltségére). Természetesen a szerző tisztában van azzal, hogy nem lehet egy csapásra megszüntetni a korrupciót Magyarországon. Mindenesetre olyan folyamatok kerülhetnének bevezetésre, amelyek alkalmasak arra, hogy lehetővé tegyék a korrupcióveszélyes projektek teljes körű, megelőző jellegű figyelemmel kísérését.

3.4. Záró gondolatok

John ADAMS, az Egyesült Államok második elnöke, már a 19. század elején megállapította: Egy demokrácia sohasem tart örökké. Felemésztí magát, kimerítí magát és saját magát öli meg. Ennek az „öngyilkos demokráciának” a következő nevet adta: korrupció. Mert az itt leírt korrupció az államban könnyen az állam korrupciójává válhat.²³⁹ A korrupció, a hatalom

²³⁸ AHLF i.m. 485.o.

²³⁹NOACK, Paul: *Die politische Dimension der Korruption – Oder: Was kann Korruption einem demokratischen System antun?* Kriminalistik 7/1995. 481.o.

árnyoldala gyakran az állam „őszére” utalhat. Amennyiben az állami intézmények ereje bizonyos korrupciós esetek miatt meggyengül, az uralmon lévő és a politikai elit minősége a saját haszonban találja meg legfőbb ideálját, és az általános polgári erények minimumra csökkennek, akkor a demokratikus rendszer veszélybe kerül.

A büntetőjog²⁴⁰, csakúgy, mint az erkölcs önmagukban hatástalan eszközök az antikorrupciós küzdelemben, ugyanakkor a büntetőjog és az erkölcs koalíciója már esélyt adhat a korrupció visszaszorítására.

Felhasznált és ajánlott irodalom:

AHLF, Ernst-Heinrich: *Ethische Aspekte zur Korruptionsbekämpfung*. KRIMINALISTIK 1996/2. 91-98.o.

AHLF, Ernst-Heinrich: *Klassische und neuere ethische Strategien zur Korruptionsbekämpfung*. Kriminalistik 8-9/2003. 481-485.o.

ANDRÁSSY György: *A korrupcióról etikai megközelítésben*. In: Tanulmányok Dr.Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére (Szerk.: Gál István László – Hornyák Szabolcs) Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2006. 9-22.o.

ÁDÁM Antal: *Az erkölcsi és jogi értékekről*. In: Etikák, identitások, perspektívák : szemelvények az erkölcselmélet és a kortárs hivatásetikák köréből: Tanulmánykötet. (Szerk.: Bertók Rózsa – Barcsi Tamás). Virágmandula Kft. Pécs, 2013. 137-160.o.

BALOGH-ROSTA Gergely: *A jogon kívüli szabályrendszerek hatása a jog hatékonyságára – Gondolatok a jog és a jogon kívüli normák egymásra hatásáról*. In: Jogi Tanulmányok (Szerk.: Fazekas Marianna) Eötvös Lóránd Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak III. Konferenciája 2012.április.20. ELTE Állam-és Jogtudományi Kar. Budapest, 2012. 303-311.o.

BARCSI Tamás: *Az erkölcsi válság kommunikatív kezelése*. In: Válság és kommunikáció (Szerk.: Karikó Sándor – Szécsi Gábor). Áron Kiadó. Budapest, 2012. 203-214.o.

BECK-BÍRÓ Kata: *A szervezeti keretek között történő egyéni önmegvalósítás, illetve annak támogató és gátló tényezői*. Ph.D disszertáció. Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola. Budapest, 2009.

BOROS László: *Jogi alapismeretek*. Kulturtrade Kiadó. Budapest, 1998.

Helmüt COING: *A jogfilozófia alapjai*. Osiris Kiadó. Budapest, 1996.

DRINÓCZI Tímea: *A minőségi jogalkotás hazai fejlesztési irányairól*. In: Tanulmányok Ádám Antal professor emeritus születésének 80. évfordulójára (Szerk.: Chronowski Nóra – Petrétei József). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 145. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar. Pécs, 2010. 55-72.o.

FARKAS Ákos: *A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága*. In: Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára (Szerk.: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára). Magyar Kriminológiai Társaság. Budapest, 1998. 80-98.o.

FÖLDVÁRI József: *A kriminálpolitika fogalmáról*. JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1986/6. 253-258.o.

²⁴⁰ Lásd a bűnözés elleni küzdelem deficitességéről: KEREZSI Klára – KÓ József – ANTAL Szilvia: *A bűnözés társadalmi költségei*. In: Kriminológiai Tanulmányom 48. Szerk.: Virág György. Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2011. 194.o.

FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1987.

GÁL István László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Polt Péter (Szerk.) Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Budapest: Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó Zrt., 2013. 183-210.o.

GULYÁS Gyula: *A közpolitika paradoxonai*. PhD-disszertáció. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Politikatudományi Doktori Iskola, Budapest 2002.

GYÖRFI Anita – **GYURKÓ** Fanni – **FÖLDES** Ádám: *Állami szervek korrupcióellenes kapacitása*. In: (Szerk.: Vig Dávid) *A Globalizáció kihívásai – Kriminálpolitikai válaszok*. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest 2010. 213-244.o.

HOMANN, Karl – **SUCHANEK**, Andreas: *Ökonomik – Eine Einführung*. 2.Auflage. Mohr Siebeck. Verlag. Tübingen, 2000.

István **JÁVOR** – Dávid **JANCSICS**: *The Role of Power in Organizational Corruption: An Empirical Study*. Administration & Society 201X, Vol XX(X) 2013. 1-32.o.

INGLEHART, Ronald: *Kultureller Umbruch: Wertewandel in der westlichen Welt*. Campus Verlag GmbH. Frankfurt am Main, 1989.

KAJTÁR István – **VISEGRÁDY** Antal: *Jogtörténeti és jogelméleti adalékok a jog hatékonyságához*. JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1988/9. 497-503.o.

KAUFMANN, Franz – **KERBER**, Walter – **ZULEHNER**, Paul: *Ethos und Religion bei Führungskräften: Eine Studie im Auftrag des Arbeitskreises für Führungskräfte in der Wirtschaft*. Kindt Verlag, München 1986.

KECSKÉS András: *Az Enron botrány és az üzleti jog*. Magyar Jog 2008/6. 429-440.o.

KEREZSI Klára – **KÓ** József – **ANTAL** Szilvia: *A bűnözés társadalmi költségei*. In: Kriminológiai Tanulmányok 48. Szerk.: Virág György. Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2011. 168-195.o.

KLOTZ Péter – **PULAY** Gyula: *Térképen a korrupciós kockázatok – Integritás Felmérés 2011*. MAGYAR KÖZIGAZGATÁS 2011.2.sz. 66-78.o.

KOHLBERG, Lawrence: *Moral Stages and Moralization: The Cognitive-Developmental Approach*. In: Lickona, Tom (ed.): *Moral Development and Behavior: Theory, Research and Social Issues*. Holt, Rinehart & Winston. New York, 1976. 170-205.o.

KOHLBERG, Lawrence – **HERSH**, Richard H.: *Moral Development: A Review of the Theory*. Theory into Practice. Vol.16, No.2, Moral Development Apr. 1977. 53-59.o.

KORINEK László: *A korrupció fontosabb kriminológiai összefüggései*. In: *Politika és korrupció – A törvényesség és a törvénytelenesség határai* (Szerk.: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba). Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara – PTE ÁJK Politikatudományi és Társadalomelméleti Tanszék – Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület. Pécs, 2010. 263-283.o.

KOVÁCSY Zsombor – **ORBÁN** Krisztián: *A jogi szabályozás hatásvizsgálata*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2005.

KULCSÁR Kálmán: *Egyéni jogkövetés – szervezeti jogkövetés*. JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1975/8. 433-437.o.

KULCSÁR Kálmán: *A jog hatékonysága a társadalomban*. JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1977/8. 4498-453.o.

LEMPERT, Wolfgang: *Bedingungen sozialen Lernens im Betrieb*. DEGEN, Ulrich – SEYFRIED, Brigitte – WORDELMANN, Peter (Hrsg.) *Qualitätsverbesserungen in der betrieblichen Ausbildungsgestaltung. Fragen und Antworten*. Berufsbildung. Max-Planck-Institut für Bildungsforschung. Berlin, 1991. 147-159.o.

LEMPERT, Wolfgang: *Moralische Sozialisation im Beruf: Bedingungsvarianten und -konfigurationen, Prozestrukturen, Untersuchungsstrategien.* ZEITSCHRIFT FÜR SOZIALISATIONSFORSCHUNG UND ERZIEHUNGSZOLOGIE. 1993.1. 2-35.o.

LENGYEL László: *A politikai korrupció kérdései.* In: A korrupció elleni küzdelem jogi és szervezeti eszközei. Acta Humana Studiosorum. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány. Budapest, 2007. 11-17.o.

LENK, Hans: *Ethik-Kodizes für Ingenieure. Beispiele der US-Ingenieurvereinigung.* In: Lenk, Hans – Rudolph (Hrsg.) Technik und Ethik. Reclam Verlag. Stuttgart, 1987.

MASLOW, Abraham Harold: *Motivation and Personality.* Harper & Row Publisher, Inc. English Edition. New York, 1970.

MONORI Gábor: „A jog hatékonysága” Visegrády Antal doktori értekezésének védeése az Akadémián. MAGYAR JOG 1999/9. 572-576.o.

NOACK, Paul: *Die politische Dimension der Korruption – Oder: Was kann Korruption einem demokratischen System antun?* KRIMINALISTIK 7/1995.

NYÍRI Tamás: *Alapvető etika.* Szent István Társulat. 1988.

PETRÉTEI József: *A minőségi jogalkotásról.* In: Piacgazdaság – Jogállam – Jogalkotás. ACTA HUMANA STUDIOSORUM. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány. Budapest, 2006. 11-26.o.

PIEPER, Annemarie: *Ethik und Moral, Eine Einführung in die praktische Philosophie.* Beck Verlag. München, 1985.

POKOL Béla: *A jog elmélete.* Rejtjel Kiadó. Budapest, 2001.

PULAY Gyula: *A korrupció megelőzése a szervezeti integritás megerősítése által.* PÉNZÜGYI SZEMLE 2014/2.sz. 151-166.o.

RENNSTICH, Karl: *Korruption eine Herausforderung für Gesellschaft und Kirche.* Quell Verlag, Stuttgart, 1990.

RÖSSEL, Jörg: Ronald Iglehart: *Daten auf der Suche nach einer Theorie – Analysen des weltweiten Wertewandels.* In: MOEBIUS, Stephan – QUADFLIEG, Dirk (Hrsg.) Kultur. Theorien der Gegenwart. VS Verlag für Sozialwissenschaften. Wiesbaden, 2006. 545-556.o.

SAJÓ András: *Jogkövetés és társadalmi magatartás.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1980.

SAJÓ András: *Társadalmi-jogi változás – A társadalmi változás jogszociológiája.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1988.

SAMU Mihály. *Jogpolitika.* Rejtjel Kiadó. Budapest, 1997.

SAMU Mihály. *Jogpolitika – A jog humanizálása.* Akadémiai Kiadó. Budapest 2008.

SAMU Mihály – **SZILÁGYI** Péter: *Jogbölcsélet.* Rejtjel Kiadó. Budapest, 1998.

SÁNTHA György – **KAKATICS** Lili: *Az integritás szerepe a közigazgatási kultúraváltásban és a korrupció visszaszorításában.* ÖNKORMÁNYZATI PÉNZÜGY 2011.5.sz. 11-15.o.

SOMLÓ Bódog: *Jogbölcsészet – A Juristische Grundlehre kivonata.* Bíbor Kiadó. Miskolc, 1995.

STEINMANN, Horst – **LÖHR**, Albert: *Grundlagen der Unternehmensethik.* 2., überarbeitete und erweiterte Auflage. Schäffer-Poeschl Verlag, Stuttgart 1994.

SZABÓ Gábor: *Vállalti visszaélések, avagy az emberi jogok kiiktatása: Esettanulmány két multinacionális cég stratégiájáról.* In: Vállalati kommunikáció a 21. század elején (Szerk.: Borgulya Ágnes – Deák Csaba). Z-Press Kiadó. Miskolc, 2011. 111-123.o.

SZABÓ Miklós (Szerk.): *Bevezetés a jog-és államtudományokba.* Prudentia Iuris 2. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2001.

- SZABÓ Imre:** *A jog és elmélete.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1978.
- SZMODIS Jenő:** *Multidiszciplináris jogi tanulmányok.* Bíbor Kiadó. Budapest, 2012.
- SZOTÁCSKY Mihály:** *Jogalkalmazás.* In: Samu Mihály (Szerk.): *Állam-és jogelmélet.* Harmadik kiadás. Tankönyvkiadó. Budapest, 1978. 527-550.o.
- SZIGETI Péter:** *Jogi alaptan.* Osiris Kiadó. Budapest, 2006.
- SZIGETI Péter:** *Jogtani és államtani alapvonalak.* Rejtjel Kiadó. Budapest, 2011.
- TÓTH Mihály:** *Lehet-e még újat mondani a kriminális korrupcióról.* In: Tanulmányok dr.Földvári József professzor 75.születésnapja tiszteletére (Szerk.: Tóth Mihály – Herke Csongor). Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Pécs, 2001. 154-173.o.
- TURGONYI Zoltán:** *Etika.* Kairosz Kiadó. Budapest, 2012.
- United Nation Congress on the Prevention on Crime and the Treatment of the Offenders,** Cairo, Egypt, 29 April – 8 May 1995. Report on the Ninth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of the Offenders. 1-83.o.
[<http://www.uncjin.org/Documents/9rep2e.pdf>]
- VALENKAMP, Werner – KNAUSS, Ina:** *Zusammenfassung der Untersuchungsergebnisse und konzeptionelle Folgerungen.* In: (Szerk.:Valenkamp, Werner – Knauss) *Korruption - hinnehmen oder handeln?* BKA-Forschungsreihe. Band 34. Bundeskriminalamt, Wiesbaden 1995. 331-399.o.
- VISEGRÁDY Antal:** *A jog hatékonyságának problémái.* MAGYAR JOG 1995/1. 6-16.o.
- VISEGRÁDY Antal:** *A jog hatékonyságának mérése.* MAGYAR JOG 1997/5. 278-282.o.
- VISEGRÁDY Antal:** *A jog hatékonyságának kérdései az osztrák és a német jogtudományban.* JOGTUDOMÁNY KÖZLÖNY 1997/1. 27-33.o.
- VISEGRÁDY Antal:** *Jog-és állambölcselet.* Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2003.
- VISEGRÁDY Antal – CSIZMADIA Tamás:** *A jog hatékonysága és vizsgálata.* MAGYAR JOG 2005/11 663-669.o.
- WALTER, Christian:** *Ethik und Technik: Grundfragen – Meinungen – Kontroversen.* Walter de Gruyter & Co., Berlin 1992.
- WATERS, James A.:** *Catch 20.5: Corporate Morality as an Organizational Phenomenon.* ORGANIZATIONAL DYNAMICS 1978, Vol. 6 Issue 4. 3-19.o.
- WILKESMANN, Uwe:** *Unternehmensethik und organisationales Lernen – Zur theoretischen Fundierung einer pragmatischer Unternehmensethik.* Die Unternehmung 55.Jg., (2001) Heft 1, 5-23.o.

4. Az önvédelmi korrupció koncepciója²⁴¹

4.1. A törvényi követelmények és a morális lehetőségek között

4.1.1. A korrupció pozitívumai

A korrupció új közgazdaságtanával foglalkozó kutatások árnyalják a korrupcióról korábban egyértelműen *negatív* tekintett értékítéletet. Egyes vélemények szerint a kenőpénz nem más, mint egyszerű *átutalás*²⁴², éppen ezért semmilyen komolyabb jóléti veszteséget nem okoz.²⁴³ Vitatkozik ugyanakkor a fenti nézettel a közgazdasági Nobel-díjas Gunnar MYRDAL, aki szerint, ha a korrupció megengedett, akkor az állami tisztviselőknek érdekükben áll a bürokratikus akadályok felállítása²⁴⁴, mivel így juthatnak *mellékes jövedelemhez*.²⁴⁵ A hivatali apparátus tehát nem a gazdaság működését segítené, hanem éppen akadályozná a versenypiaci viszonyok működését.²⁴⁶

Nathaniel LEFF szerint a korrupció egyfelől növeli a *társadalmi jólétet*, mert segítségével egy – a bürokrácia túlburjánzása miatt – megmerevedett társadalomban kikerülhetők a szinte betarthatatlan szabályok, másfelől pedig az alulfizetett hivatalnokoknak többletbevételt jelent.²⁴⁷

A Tevfik NAS, Albert PRICE és Charles WEBER alkotta szerzőtriász az ún. hasznos korrupció fogalmának bevezetése mellett érvel.²⁴⁸ Amennyiben az elérni szándékozott javak és szolgáltatások megszerzését bürokratikus – vagy egyéb jogi, politikai – akadályok gátolják, akkor a korrupció „pozitív” szerepet is betölthet. Lényegében a korrupció egy társadalmi

²⁴¹ A fejezet „Az önvédelmi korrupció koncepciója” című tanulmányon alapul (JURA 2015/1. 65-69.o.).

²⁴² ROSE-ACKERMAN, Susan: The Political Economy of Corruption – Causes and Consequences. Viewpoint The World Bank April 1996. Note No. 74. 2-3.o.

²⁴³ ADES, Alberto – DI TELLA, Rafael: *The New Economics of Corruption: a survey and Some New Results*. In: Heidenheimer Paul (ed.): Political Corruption. Blackwell Publisher. Oxford, 1977. 80-99.o.

²⁴⁴ MAURO, Paolo: *Corruption and Growth*. The Quarterly Journal of Economics Vol. 110, No.3. (Aug., 1995) 683.o. Mauro készített egy ún. bürokratikus hatékonysági indexet, amely azt mutatta, hogy a korrupció negatív hatással van a befektetésekre.

²⁴⁵ MYRDAL, Gunnar: *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. Random House; First Print edition. New York. 1968.

²⁴⁶ GULYÁS Gyula: *A politikai korrupció és a hatalom erkölcsi kiüresedése*. Politikatudományi Szemle 2002.1-2. szám 231-232.o.

²⁴⁷ LEFF, Nathaniel: *Economic development through bureaucratic corruption*. American Behavioral Scientist 1964. vol.8. no. 3. 8-14.o.

²⁴⁸ NAS, Tevfik F. – PRICE, Albert C. – WEBER, Charles T.: *A policy-oriented theory of corruption*. American Political Science Review Vol. 80.No.1 March 1986.108.o.

elosztási funkciót tölt be. Természetesen az életszínvonalat növelő korrupt aktus nem jelent egyben legitimitást is, mindössze a társadalmi jólét nettó növekedését biztosítja.²⁴⁹

A szerzők ugyanakkor önkritikusan megemlítik, hogy a korupció hatásainak értékelésekor a lehetséges externáliákra is figyelemmel kell lenni, hiszen az ún. negatív externáliák hosszú távon a jogrendszerből való kiábránduláshoz vezethetnek és ezáltal ártanak a társadalomnak.

Joseph Samuel NYE szerint a korupció három alapvető módon segítheti elő a gazdasági fejlődést: tőkeképzéssel, a bürokratikus magatartási szabályok „lazításával” és vállalkozások indításával.²⁵⁰

David BAYLEY szintén amellett teszi le a voksát, hogy a korupciónak igenis lehetnek előnyös hatásai. Amennyiben a mindenkori kormányzat döntései során olyan kritériumrendszert állít fel, amely egyértelműen hátrányos az adott közösségre nézve, abban az esetben a korrupt cselekedetek hatásai kedvezőbbek lehetnek.²⁵¹ Például egy vegyipari beruházás során a kormányzat olyan kritériumrendszert állít fel, amely téves vagy rossz hatékonysági mutatókat irányoz elő, akkor nem túlzás azt állítani, hogy egy jobb környezetvédelmi mutatókat produkáló cég kenőpénzzel megtámogatott győztes árajánlata össztársadalmi szempontból kedvezőbb lehet.

BAYLEY szerint a korupció olyan kiegészítő allokatív mechanizmus is lehet, amely kompatibilis a gazdasági fejlődés céljaival.

A korupció akár emelheti a bürokrácia munkájának színvonalát, hiszen a korruptak nem mindig alkalmatlanok, hanem – gondoljunk csak a fejlődő országokra – egészen egyszerűen alulfizetettek.²⁵² A korupció elkerülhetetlen ahhoz, hogy a közszolgálatból élő saját maga (vagy családja) létfenntartását biztosítsa.²⁵³

Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a korupció szerepet játszhat az elit által megfogalmazott gazdasági és társadalmi fejlődést célzó tervek szigorának enyhítésében,²⁵⁴ valamint megoldást jelenthet az olyan ideológiai és/vagy érdekviszonyokat érintő kérdésekben, amelyekben a politikusok nem jutottak kompromisszumra.²⁵⁵

²⁴⁹ NAS – PRICE – WEBER i.m. 110-111.o.

²⁵⁰ NYE, Joseph Samuel: *Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis*. The American Political Science Review Vol.61, No.2 (Jun., 1967) 419-420.o.

²⁵¹ BAYLEY, David H.: *The Effects of Corruption in a Developing Nation*. Western Political Quarterly Vol. 19, No. 4 (Dec., 1966). 727.o.

²⁵² OCHULOR, Chinenye Leo: *Ethical and Moral Implications of Corruption*. Canadian Research & Development Center of Science and Cultures Vol. 7, No.5, 2011. 225-227.o.

²⁵³ BAYLEY i.m. 728.o.

²⁵⁴ BAYLEY i.m. 729.o.

²⁵⁵ BAYLEY i.m. 729.o.

4.1.2. Az önvédelmi korrupció

Az előbbieken ismertetett értelmezéseknél még merészebb gondolatmenetet jelent a német teoretikus, Hans LEYENDECKER nézete, aki szerint a korrupciót az előnyök juttatói bizonyos mértékig „*önvédelemnek*” is tekintik.²⁵⁶

A német büntető törvénykönyv (Strafgesetzbuch) szerint a jogos védelem megállapíthatóságának egyik feltétele a *jogellenes támadás* [StGB 32.§ (2) bekezdés], s ez esetünkben úgy értendő, hogy a korrupció, mint eszköz, elkerülhetetlenül *szükségesnek* tűnhet, egy esetleges fenyegető *gazdasági hátrány* kivédéséhez, és ezért, legalábbis részben, megértésre találhat.

Ebben az összefüggésben nyilvánvalóan egy nehezen uralható gazdasági *versenyhelyzetben* mozgó *kenőpénzekről* van szó.

Az ilyen értelemben vett *önvédelem* különösen a döntéshozóknak juttat kenőpénzeket. Hogy ezeknek az „*önvédelmi*” *helyzeteknek* milyen következményei lehetnek, arra teljes mértékben rávilágított a SIEMENS-konzern ügye²⁵⁷, amikor elismerte, hogy bizonyos iparágakban gyanús pénzmozgások bukkantak fel²⁵⁸, összesen kb. 1,3 milliárd Euró értékben, s feltehetőleg *kenőpénzek* kifizetéséről van szó.²⁵⁹

Ez az összeg –, amely kb. egy német tartományi éves költségvetés összegének a dupláját teszi ki –, világítja meg, a megvesztegetés nagyságrendjét, *magától értetődő* és *szisztematikus* működését, továbbá sejteti, hogy milyen nagyfokú lehet az érdeklődés, az elfogadói oldal részéről.

Még ha a *Siemens-kenőpénzek* nagyrészt külföldi címzettekhez folyhattak²⁶⁰ is be, a megvesztegetési gyakorlat természetessége és rendszerszerűsége azt sugallja, hogy mindenütt sokan keresik a kenőpénzt elfogadókat, nem csak a Siemens.

Egy, a tettes *akarat szabadságára* és egy *normatív bűn-fogalomra*²⁶¹ épülő joggyakorlat esetén az objektív gazdasági körülmények ritkán kerülnek felmentési okként figyelembe vételre,

²⁵⁶ Hans LEYENDECKER Interview: Auszüge aus Hans Leyendecker's "Die große Gier. Korruption, Kartelle, Lustreisen: Warum unsere Wirtschaft eine neue Moral braucht", Rowohlt, Berlin 2007 (http://www.concretio.de/files/news/2/11_hansleyendeckerconcretio_interview.pdf)

²⁵⁷ SIEMENS: Korruption und schwarze Kassen.

(http://www.global-ethic-now.de/gen-deu/0d_weltethos-und-wirtschaft/0d-01-globale-wirtschaft/0d-01-205-siemens-skandal.php)

²⁵⁸ Lásd még hasonló ügyek: KECSKÉS András: *Az Enron botrány és az üzleti jog rohadt almái*. Magyar Jog 2008.6. 429-440.o.

²⁵⁹ QUAMBUSCH, Ervin: *Korruption als „Notwehr”? Über eine berufsmoralische Konsequenz unterlassener Verwaltungsmodernisierung*. Kriminalistik 11/2008. 612.o.

²⁶⁰ LEYENDECKER, Hans: "Das ist wie bei Mafia". Süddeutsche.de 14.Januar 2011.

(<http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/siemens-korruptionsaffaere-das-ist-wie-bei-der-mafia-1.1046507>)

mégis ennek a lehetőségét nem zárhatjuk ki, legalábbis, ha valamilyen morális mércét fektetünk le.

Amennyiben üzleti körökben valóban elterjedt az a nézet, miszerint megbízások, építési és üzemeltetési engedélyekhez, tehát ennél fogva a munkahelyek biztosításához szükséges a döntéshozók illegális juttatásokban való részesítése, akkor már nem lehet nagyon távol a jogtalan cselekedet *morális* elfogadása.

Martin WALSER, a jelenkori irodalom neves moralistája is komoly *megértést* tanúsít a vállalkozói szféra megvesztegetési gyakorlatával szemben.²⁶² A morális mérce annál nagyobb kötelezettségeket bontakoztathat ki, minél kevésbé tűnnek ésszerűnek és *megvalósíthatónak* a törvény adta mércék.

A korrupció elfogadói oldalról nézve, morális szempontból azonban nehezen megindokolható. Nem jellemző, hogy egy önvédelemszerű helyzettel annak a motivációja is megindokolható, főleg ha az a megvesztegetett számára előnyöket biztosít, ugyanakkor az előnyök elfogadónak cselekedete mögött is indítékok állnak.

A korrupciónak az *önvédelmi helyzethez* hasonlítása első hallásra tévesnek tűnhet, de ismerni kell pl. a hivatalnok lét beszorítottságát, s ennek fényében a bürokrata saját korrupt viselkedése csupán egy reakció, amely egy nehezen elfogadható *szakmai helyzetből* ígér kiutat.

A korrupt aktusok ilyen szempontú megértése, morális önigazolása megkönnyíti a megvesztegetés elfogadását.

4.2.A közhivatalnokok érdekhelyzetéről

A közigazgatás – QUAMBUSCH szerint – olyan „indivídumok” gyülekezete, akik, mint minden egyén, a személyiségük kibontakoztatására törekszenek. A törvényhozó, és a bürokrácia csúcsa nyilván abból a feltevésből indul ki, hogy ez megfelelő mértékben megvalósulhat azon feltételek mellett, amelyekkel a közszolgálatban állók hivataluk során találkoznak. A

²⁶¹ FÖLDVÁRI József: *Magyar Büntetőjog*. Osiris Kiadó. Budapest, 2003...

²⁶² *DEUTSCHE MANAGER: Martin Walser verteidigt Korruption und Steuerflucht.* „Der Schriftsteller Martin Walser hält Bestechung durch deutsche Unternehmen bei der Auftragsbeschaffung für gerechtfertigt. Zudem sieht er Manager wie Heinrich von Pierer oder Klaus Zumwinkel zu Unrecht unter Beschuss. "Jeder weiß, dass in vielen Ländern Großaufträge ohne Bestechung nicht zu bekommen sind", sagte der 81-Jährige dem Wirtschafts magazin "Capital". Während in Frankreich "kein Hahn danach kräht, ob Unternehmen bestechen", sei es "deutsch, deutsch bis ins Mark", dass Manager hierzulande an den Pranger gestellt würden.“ (<http://www.tagesspiegel.de/kultur/deutsche-manager-martin-walser-verteidigt-korruption-und-steuerflucht/1285854.html>)

bürokrataktól kiváltképp azt várják el, hogy *végrehajtsák* a törvény adta rendelkezéseket, és amit megszabnak a közigazgatási előírások, valamint a felettesek *utasításai*.²⁶³

Első pillantásra ezért vannak elejétől fogva korlátozva azok a lehetőségek, hogy saját mérce szerint lehessen cselekedni. Sok esetben ez valóban így van, más esetekben pedig nem érzékelik a fennálló lehetőségeket, vagy látják, de nem élnek vele. Mindenesetre nem áll messze az igazságtól, hogy sok közhivatalnok saját maga számára csak *korlátozott lehetőségeket* lát a hivatalban az *önmegvalósításhoz*.²⁶⁴

Eközben a közszolgálatot szabályozó joganyag a hivatalban való önmegvalósításra kevésbé mutatkozik érzékenynek. A hivatalvezetés hatékonysága szempontjából a hivatalnokok jelentőségét figyelmen kívül hagyva a hivatalnokok szigorúan kötelezve vannak, hogy a szakmájukból adódó követelményeknek „*teljes odaadással*” eleget tegyenek.²⁶⁵ A jogszabályok természetesen nem adnak arra magyarázatot, hogy honnan vehetnék a hivatalnokok a motivációt a teljes odaadáshoz.²⁶⁶

Lényegében egy *idealisztikus feltételezés* uralkodik, miszerint a kívánt viselkedés megvalósításához elegendő meghatározni azt az elvárást, hogy a hivatalnokok a *kötelességet* a *hajlam* elé helyezték. Ez például elvileg lehetséges Immanuel KANT nézete szerint, mert az ember az értelmében megtalálja a kötelesség képét, és „*érces hangját hallva*” reszket, ha hajlamok mozdulnak benne, amelyek engedetlenségre csábítják.

Amennyiben az *önmegvalósítási hajlam* a törvény elleni engedelmességre biztat is, a törvény ma is elvárja az *aszkézisre* való készséget, és abból indul ki, hogy a hivatalnok megbirkózik vele, hogy eleget tudjon tenni az aszkézis követelményének.²⁶⁷

Hogy ki lehet-e indulni általánosságban egy megfelelő teljesítőképeségből, ez annál is kérdésesebbnek tűnik, minél inkább elmaradnak a hivatalnokok *kibontakozási lehetőségei* a saját elvárásaik mögött. Tehát azt feltételezhetnénk, hogy a hierarchiában magasabb fokon állóknak javára válik az a rendszerre jellemző privilégium, hogy fel kell mutatni egy kevéske *aszkéziskészséget*; mert minél közelebb van egy bürokrata a hierarchia csúcsához, annál jobban rendelkezik objektív lehetőségekkel, hogy döntési jogkörénél fogva nagyobb fokú személyiségbeli kibontakozást érjen el. Ez az összefüggés nyilvánvalóan lényegesen erősíti a

²⁶³ KISS László: *A jogalkotás etikájáról*. In: Jogi beszélgetések 4. Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzata – Somogy Megyei Önkormányzat. Kaposvár, 2006. 130-132.o.

²⁶⁴ QUAMBUSCH i.m. 613.o.

²⁶⁵ A Magyar Kormánytisztviselői Kar Hivatásetikai Kódexének II/3. pontja szerint a kormánytisztviselő a közjó iránt „elkötelezetten” teljesíti feladatát.

²⁶⁶ BENCSIK András: *A közszolgálati etika alapvető elméleti és gyakorlati kérdései*. In: Köszolgálat - integritás és etika (Szerk.: Bencsik András). Jövő Közigazgatásáért Alapítvány. Pécs, 2013. 48-53.o.

²⁶⁷ QUAMBUSCH i.m. 613.o.

szakmai előrelépés vágyát, jóllehet az előrelépés nem az egyetlen út, amit a nagyobb személyi fejlődés érdekében meg lehet lépni.

A valóságban kevés olyan helyzet van, amelyekben egy hivatalnok el tud menekülni a „külső nyomáskényszer” elől. Itt azokról az esetekről van szó, amikor a hivatalnoktól *törvénysértést* kérnek.²⁶⁸ Ilyen helyzetben elvileg köteles tiltakozni a felettes törvénysértő rendelkezése ellen, de a rangban következő felettes mégis kötelezheti a hivatalnokot az utasítás betartására. A gyakorlatban erre a konfliktusra ritkán vagy egyáltalán nem kerül sor, hiszen a közhivatalnok hosszú távon arra motiváltak, hogy inkább lemondjanak *aggályaik* megfogalmazásáról. Ezt az állapotot különösen azzal a nézettel lehet magyarázni, miszerint a felettséssel szembeni viselkedésben *konformitásra* van szükség nem utolsósorban azért, hogy az ember ne veszélyeztesse saját előrelépési esélyeit.

Egyébként a közigazgatás hierarchikus rangsora nem csak *előrelépési lehetőségeket* jelent, hanem az *önmegvalósítás akadályának* is tekinthetjük, és előtérbe kerülhet a külső rendelkezések szerepe is. Az előrelépés gyakran csak kis mértékben tehermentesíthet a rendszer kibontakozásra vonatkozó korlátozásai tekintetében, mert a bércsoportok és hatáskörök finoman *parcellázott rangsora* csak nagyon keskeny sávban enged több személyes kibontakozási lehetőséget.²⁶⁹

Az előléptetés iránti igyekezet pedig általában egyébként is *rizikókkal* jár, és nem ritkán visszaüt. Az előléptetésekért való küzdelem során gyakran nehezen feldolgozható csalódásokat kell elfogadni, és nem csupán akkor, ha a közhivatalnok rosszul ítélte meg magát, hanem különösen akkor, ha a „*hivatalnokpatronálás*” gyakorlata meggátolja a legjobbak hivatalos kiválasztását.²⁷⁰ Az önmegvalósítási lehetőségek korlátozásában ugyanakkor nem minden hivatalnok tud beletörődni.²⁷¹

4.3. Társadalmi motiváció az önvédelemre

Nehéz vagy szinte lehetetlen *megbízhatóan* megítélni, hogy mennyiben adódhatnak az itt vázolt körülményekből olyan erős indítékok, amelyek a hivatalnokokat korrupciós cselekedetre ösztönözik, de mindenképpen szándékerősítő faktorként kell értékelni a *gazdasági keretfeltételeket*.

²⁶⁸ SZILOVICS Csaba: *Korrupció és közbeszerzés*. Közjogi Szemle 2010.3. 46-52.o.

²⁶⁹ QUAMBUSCH i.m. 613.o.

²⁷⁰ QUAMBUSCH, Ervin: *Befähigungsnachweis durch rechtswidrige Beförderung?* Verwaltungsrundschau Februar 2008, Heft 2. 119-122.o.

²⁷¹ QUAMBUSCH, Ervin: *Korruption...* 613.o.

Napjaink erősödő tendenciája, hogy az ember mint individuum is ki akar bontakozni, s különösen a fiatal generáció körében van nagy értéke és fontossága a *függetlenségnek* és a *kreativitásnak*.²⁷²

Amennyiben az elvárt (szakmai) kibontakozás beteljesületlen marad, akkor ebből fakadhat az a motiváció, hogy egy önálló és *kreatív korrupciós tettel* megtalálja az ember a kívánt megerősítést. Ha az ezzel kapcsolatos rizikó csekélynek, vagy nem túl nagynak tűnik, akkor nem eshet az illető nehezére, az elérhető „jutalmat” nem csak adekvátnak, hanem saját mérce szerint *jogosnak* is tekinteni.

A korrupcióra az elkövető olyan *eszközként* tekint, amely megteremti az önmegvalósítás élményét, s valljuk be mindezt erősíti az a körülmény is, hogy az elmúlt évtizedekben az egyéni sikerekre való törekvés az általános erkölcs uralkodó jegyévé vált. A modern társadalom számos új kibontakozási lehetőséget nyitott meg az egyén számára, ugyanakkor ennek kellemetlen hozadéka a személyes sikerre való felfokozott törekvés, az „új sanszok” megragadása, s ezek között bizony előfordulnak kriminális természetűek is.²⁷³

A kínálkozó lehetőségek fokozottabb érzékelését éppen, hogy az „*önállóság társadalmának*” ideáltipikus vonásaként kell felfogni, ahogy azt Roman HERZOG egykori német szövetségi elnök az ismert, ún. „*Ruck-Rede*”-jében²⁷⁴ („lendület-beszéd”) példaként javasolta.

A modern kor embere a személyes kibontakozás lehetőségéből indul ki, miszerint az egyén alapjában véve azt teheti és engedheti meg magának, „amit akar”. Az egyén feljogosítva érzi magát arra, hogy minden esélyt megragadjon, ugyanakkor ez az alapállás nem hagyja érintetlenül az erkölcsi mércéket, főleg, ha úgy tűnik, hogy a másféle mércéknek már nincs értelmük.

Természetesen a polgárok is elősegítik a hivatalnokok megvesztegetésre való nyitottságát, ha rendre jogtalan előnyök elfogadására próbálják őket bátorítani.²⁷⁵

Ha egy pillantást vetünk korunk közigazgatási és *jogszolgáltatási valóságára*, akkor világos: a polgárok könnyen érezhetik magukat úgy, hogy a közhivatalnokoknak *juttatásokat* kell felajánlaniuk, mert például valakit, akit az a *veszély fenyeget*, hogy nem kapja meg az építési engedélyt, adott körülmények között már egy ötszámjegyű összeg, vagy akár 10 üveg aszúbor is sikerhez segíthet.

²⁷² MAROSI Ildikó: *A családi értékek szerepe a generációk közötti tudásáramlásban*. XXI. Század – Tudományos Közlemények 2014/30. 123-126.o.

²⁷³ QUAMBUSCH i.m. 614.o.

²⁷⁴ Berliner Rede 1997 von Bundespräsident Roman HERZOG. Hotel Adlon, Berlin, 26. April 1997 "Aufbruch ins 21. Jahrhundert"

[http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Roman-Herzog/Reden/1997/04/19970426_Rede.html]

²⁷⁵ QUAMBUSCH i.m. 614.o.

Természetesen a kérelmezőnek alkotmányos joga van²⁷⁶, hogy ügyét közigazgatási jogi úton érvényesítse; de az a tudat, hogy a közigazgatási bíróságon minimális esély van a sikerre, mindenképpen arra ösztönözheti a jogkereső polgárt, hogy érdekeit az illetékes közhivatalnokkal megállapodva intézze el, s így megmenekül olyan kellemetlenségektől, mint pl. pervesztesség esetén a perköltség viselése.

Életidegen dolog lenne feltételezni, hogy azok a polgárok, akiknek a *jogállam* kevés sikert ígér, ne találják meg az utat azokhoz a tisztviselőkhez, akik saját érdekeikre tekintettel már nem érzik magukat elkötelezve arra, hogy „teljes odaadással” vezessék a hivatalt.

4.4.A bürokratikus status quo következményei

Azt az utat, amely a szakmai magatartásformákra vonatkozó követelményektől elvezet egészen a *korruptálhatóságig*, közvetetten még néhány, a modern közigazgatásra jellemző speciális körülmény le is rövidíti.²⁷⁷

Itt először is arról az elterjedt *hivatali morálról* van szó, amely lehetővé teszi a *közjavak elpazarolását*.²⁷⁸ Az ilyen hivatali morál különböző lehetőségeket nyit meg a hivatal és közvetetten a költekező hivatalnokok jelentőségének növelésére, ugyanis a *költekezés* kedvez a korrupciónak, mert támogatja a bürokrátáknak azt a hozzáállását, miszerint a közvagyon olyan kevésbé védelemre érdemes, mint az állam maga.²⁷⁹

Ezt a magatartást erősíti, hogy a *költségvetési összegek* olyan *absztrakt* nagyságúak, amelyek hatásfokát nehéz konkrétan elképzelni. A költekezőnek általában amúgy sem kell félnie *kártérítés* követelésétől, sem fegyelmi intézkedéstől. A felettesek ugyanis teljesen *érdektelenek* lehetnek a költekező magatartás elhárításában, mert hallgatólagosan helyeslik a költekezés tárgyát, vagy félnek annak kockázatától, hogy költségvetési maradvány esetén a következő évben kevesebb működési költséget kapnak, mivel előző évben is elegendő volt az állam által folyósított összeg.

Továbbá a közigazgatás egyik íratlan „alaptörvénye”: a status quo fenntartására törekvés is kedvez a korruptálhatóságnak.

A különböző „központi dokumentumok” (pl. etikai kódex, közigazgatás korszerűsítési koncepciók stb.) ugyan próbálkoznak közvetíteni a közigazgatás *ideáltípusát*: a saját

²⁷⁶ CSÖRE Eszter: *Gondolatok a közigazgatási perekben igénybe vehető jogorvoslatokról*. Themis 2013.február. 86.o.

²⁷⁷ QUAMBUSCH i.m. 614.o.

²⁷⁸ KISS László:

²⁷⁹ BENCSIK András – CSEFKÓ Ferenc – FÁBIÁN Adrián: *Ajánlások a közszféra etikai magatartásszabályainak kimunkálásához*. (Szerk.: Burai Petra). Transparency International Magyarország. Budapest, 2012. 6-10.o.

felelősségű és ennél fogva hatásos szakmai gyakorlat fontosságát, de a tényleges ügyintézési gyakorlat alapján ragaszkodik a meglévő *szokásokhoz, struktúrákhoz*, és ennek következtében hajlamos egyre jobban nem eleget tenni a vele szemben felállított követelményeknek. Ezt a jelenséget nyugodtan hívhatjuk normarontó, jogszabályt-szabotáló gyakorlatnak.

A *modernizáció* felé való nyitottság hiányát nem lehet azzal indokolni, hogy a közigazgatás csupán mechanikus jogalkalmazással egyenlő és ebben a feladatban nyoma sincs a kibontakozási lehetőségeknek.²⁸⁰

Egyrészt ki lehet használni a saját felelősségkörben észlelt mozgástereket a munkaszervezetek *optimalizálására*, másrészt önálló *munkavezetésre* van szükség, mivel a jogszabályokat olyan új szituációkra kell alkalmazni, és olyan egyedi helyzetekben kell igazságot szolgáltatnia, ahol a közigazgatási előírások gyakran elégtelennek mutatkoznak. Ezért szükség van az új követelményekkel szembeni *nyitottság* képességére, és e mellett nagyfokú *rugalmasságra és kreativitásra*.

Az *önmegvalósítási lehetőségek* hiánya tehát a valóságban csekélyebb, mint ahogy első pillantásra feltételezhetnénk. Ahol pedig a hivatalvezetés ragaszkodik a *régi mintákhoz*, akkor ez az önálló viselkedés elutasítását, és ezzel együtt a döntési minőség felhígulását segíti elő.²⁸¹

Ha jobban megnézzük, a kihasználatlan saját felelősséget alapjában véve a nem kielégítő *bürokratikus kompetenciával* lehet magyarázni. A finoman parcellázott hierarchikus rendszer tekintetében az egyes hivatalnokok keskeny hatásköre úgy tűnik állandóan fenyegetve van úgymond a felettes jogosultsága által, és ennek megfelelően úgy használják ezt a rendelkezésre álló csekély döntési *szubsztanciát*, hogy az alárendeltet kötelezik a feltétlen konformitásra.

Ez a gyakorlat messzemenően *rezisztens* a reformokra, mert majdnem minden hivatalnok alárendeltként kezdte a karrierjét, és így elmélyítette magában ezt a magatartásbeli követelményt.

A növekvő *konformitás-elvárás* azonban éppen az önállóság iránti vággal ütközik össze, és feltételezni lehet, hogy néhány közhivatalnok, akik eddig nagyjából elégedettek, lassan egyre inkább késztetés éreznek arra, hogy eltávolodjanak a jelen bürokratikus koncepciójától.²⁸²

²⁸⁰ JOHNSON, Nevil: *Der öffentliche Dienst in Großbritannien: ein Prozess der stetigen Anpassung (Oktober 2001)*. In: Zukunft des öffentlichen Dienstes – öffentlicher Dienst der Zukunft. Anlagenband zum Bericht der von Landesregierung Nordrhein-Westfalen eingesetzten Kommission. Regierungskommission NRW. Düsseldorf, 2003. 13-14.o.

²⁸¹ QUAMBUSCH i.m. 614-615.o.

²⁸² QUAMBUSCH i.m. 615.o.

Ezek az összefüggések ismételten felvetik a *képzés* megoldatlan kérdését és a tekintetet legfőképpen a magas tisztségű tisztviselők *speciális oktatására* irányítják, mely szintén úgy van kialakítva, hogy őrizze a status quo-t. Aki egyszer bekerült a „főtisztviselői kasztba” az nem szívesen kerül ki onnét és maguk is törekednek arra, hogy csak minimális új belépő legyen a „klubba”.

A cél az, hogy a képzés túlnyomó része *tisztviselői berkeken* belül folyjon. Megpróbálnak egy rendkívül tartalmas anyagot szűkös időkeretek között átadni, és általában az időigényes, önálló, problémamegoldó gondolkodást kerülő magatartást támogatják. Ugyan az átlag közhivatalnoknak járónál magasabb fizetéssel ideig-óráig leplezhető a probléma, de hosszú távon nem biztosítja a rendszerhez való *hűséget*, amíg egy viszonylag önálló szakmavégzés iránti igény tudat alatt megmarad, vagy az átélt frusztrációk miatt szükséges.

4. 5.Zárógondolatok

Különösen a közszolgálatban hatályos, *kibontakozást korlátozó* faktorra való tekintettel, valamint az általánosságban igencsak növekvő jelentőségű egyéni *önmegvalósítás* tekintetében elvárható, hogy a közhivatalnokok egyre kevésbé akceptálják a személyi fejlődés *hivatal-specifikus korlátozásai*.

Ezt a *frusztrációpotenciált* a közigazgatás addig nem szüntetheti meg, míg az itt felvázolt rendszer által megszabott kényszerekhez ragaszkodik, és meg nem kérdőjelezi a status quo-t. Ebből a helyzetből következik, hogy a közhivatalnokoknak az a része, akik számára túl messzemenőnek tűnik a megkövetelt konformitás, felbátorítva érzi magát, hogy a hivatal mellett az *önmegvalósítás* új lehetőségei után kutasson. Minél inkább személyes *szükséghelyzetként* éli meg valaki a közigazgatás valóságát, annál inkább megfogalmazódhat benne az a szándék, hogy ezt a helyzetet olyan reakciók segítségével is kivédje, amelyek durván ellenkeznek az állam érdekeivel. Ilyenformán a *kreatív* és *intelligens* köztisztviselőknek a *korruptió* felé fordulás az önmegvalósítás alternatív lehetőségének tűnhet.

Természetesen az nem hagyható figyelmen kívül²⁸³, hogy az előnyök elfogadása büntetőjogi²⁸⁴ és fegyelmi jogkövetkezményt von(hat) maga után.²⁸⁵

²⁸³ GÁL István László: *A korruptió büncselekmények*. In: Új Btk. kommentár (Szerk.: Polt Péter) 5. kötet. Különös rész. Nemzeti Köszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt. Budapest, 2013. 183-189.o.

²⁸⁴ HOLLÁN Miklós: *Korruptió büncselekmények az új büntetőkódexben*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014. 147-150.o.

Látni kell azonban, hogy a magatartásformákra vonatkozó törvényi követelmények úgymond *relativizálják* magukat, ha az közhivatalnokok „önvédelmi” helyzetben érzik magukat. A probléma megoldásának a kulcsa abban áll, hogy több *lehetőséget* kell teremteni a hivatalban való önmegvalósításhoz. Ezt nem felismerni a korrupció elleni küzdelem fontos pontjának elhanyagolásával egyenlő.

Felhasznált és ajánlott irodalom:

BAYLEY, David H.: *The Effects of Corruption in a Developing Nation*. WESTERN POLITICAL QUARTERLY Vol. 19, No. 4 (Dec., 1966). 719-732.o.

BENCSIK András: *A közszolgálati etika alapvető elméleti és gyakorlati kérdései*. In: Köszolgálat - integritás és etika (Szerk.: Bencsik András). Jövő Közigazgatásáért Alapítvány. Pécs, 2013. 48-69.o.

BENCSIK András – CSEFKÓ Ferenc – FÁBIÁN Adrián: *Ajánlások a közszféra etikai magatartásszabályainak kimunkálásához*. (Szerk.: Burai Petra). Transparency International Magyarország. Budapest, 2012. 1-20.o.

CSÖRE Eszter: *Gondolatok a közigazgatási perekben igénybe vehető jogorvoslatokról*. THEMIS 2013.február. 86-110.o.

GÁL István László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Új Btk. kommentár (Szerk.: Polt Péter) 5. kötet. Különös rész. Nemzeti Köszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt. Budapest, 2013. 183-210.o.

GULYÁS Gyula: *A politikai korrupció és a hatalom erkölcsi kiüresedése*. POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE 2002.1-2. szám 213-261.o.

HOLLÁN Miklós: *Korrupciós bűncselekmények az új büntetőködexben*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014.

JOHNSON, Nevil: *Der öffentliche Dienst in Großbritannien: ein Prozess der stetigen Anpassung (Oktober 2001)*. In: Zukunft des öffentlichen Dienstes – öffentlicher Dienst der Zukunft. Anlagenband zum Bericht der von Landesregierung Nordrhein-Westfalen eingesetzten Kommission. Regierungskommission NRW. Düsseldorf, 2003. 6-29.o.

KECSKÉS András: *Az Enron botrány és az üzleti jog rohadt almái*. MAGYAR JOG 2008.6. 429-440.o.

KEREZSI Klára – INZELT Éva – LÉVAY Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében*. In: KRIMINOLÓGIAI TANULMÁNYOK 51. (Szerk.: Vókó György). Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2014. 26-49.o.

KISS László: *A jogalkotás etikájáról*. In: JOGI BESZÉLGETÉSEK 4. Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzata – Somogy Megyei Önkormányzat. Kaposvár, 2006. 130-134.o.

MAROSI Ildikó: *A családi értékek szerepe a generációk közötti tudásáramlásban*. XXI. SZÁZAD – TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK 2014/30. 123-126.o.

²⁸⁵ KEREZSI Klára – INZELT Éva – LÉVAY Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében*. In: Kriminológiai Tanulmányok 51. (Szerk.: Vókó György). Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2014. 41-42.o.

MAURO, Paolo: *Corruption and Growth*. THE QUARTERLY JOURNAL OF ECONOMICS Vol. 110, No.3. (Aug., 1995) 681-712.o.

MAURO, Paolo: *The Effects of Corruption and Growth, Investment and Government Expenditure: A Cross-Country Analysis*. In:
83-107.o.

NYE, J.S.: *Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis*. THE AMERICAN POLITICAL SCIENCE REVIEW Vol.61, No.2 (Jun., 1967). 417-427.o.

OCHULOR, Chinenye Leo: *Ethical and Moral Implications of Corruption*. CANADIAN RESEARCH & DEVELOPMENT CENTER OF SCIENCE AND CULTURES Vol. 7, No.5, 2011. 223-228.o

QUAMBUSCH, Ervin: *Korruption als „Notwehr“? Über eine berufsmoralische Konsequenz unterlassener Verwaltungsmodernisierung*. KRIMINALISTIK 11/2008. 612-615.o.

ROSE-ACKERMAN, Susan: *The Political Economy of Corruption – Causes and Consequences*. Viewpoint The World Bank April 1996. Note No. 74. 1-4.o.

SZILOVICS Csaba: *Korrupció és közbeszerzés*. KÖZJOGI SZEMLE 2010.3. 46-52.o.

5.A korrupcióprevenció lehetőségei az üzleti szektorban

Aki napi szinten követi a világpolitika aktuális eseményeit, annak folyamatosan korrupciós botrányokról szóló hírekkel kell szembesülnie. A felderített esetek spektruma a közigazgatásban és privát gazdaságban történő kenőpénz-kifizetésektől egészen a professzionális sportegyesületekben a döntőbírák és funkcionáriusok megvesztegetéséig terjed. A korrupció érzékelhető és eltérő reakciókat vált ki.²⁸⁶

Míg egyeseket felháborít, másokat egyáltalán nem lepnek meg vagy zavarnak a sajtó által tudósított korrupciós skandulumokról szóló szalagcímek.

Egyes kultúrákban, illetve társadalmi körökben a korrump gyakorlatot a *sikeres üzleti* élet *normális* és *szükséges* alkotójának²⁸⁷ tekintik, s felesleges pénzkidobásnak tartják a korrupcióellenes intézkedésre költést.

A nyilvánosságra kerülő esetek csak egy töredékét képezik a mindenhol és napi szinten előforduló korrupciós ügyleteknek.

Hogy valójában hány eset marad titokban, az csak sejteni lehet, a korrump gyakorlatok (megoldási technikák) már rég behálózták a gazdaság és az igazgatás nagy részeit. Mindenesetre a nagy sajtóvisszhanggal kísért gazdasági büntetőeljárások egyfajta *szenzibilizálódást* váltottak ki, így még azok is, akik a kenőpénz kifizetéseket ún. „*klímagondozásnak*” tekintik, tudatában vannak az ehhez kapcsolódó *rizikónak*.

Egyidejűleg azonban bizonytalanság él azzal kapcsolatosan, hogy az ismerős és jól bevált szokások közül mi az, ami megengedett és milyen esetben valósul meg bűncselekmény. Nem tudható, hogy meggyőződésből-e vagy sem, de a – főleg a nyugat-európai és amerikai – vállalkozások vezetői érzékelhetően aktívabban kezdtek el foglalkozni a korrupciós gazdasági bűnözés prevenciójával.²⁸⁸

5.1. A korrupció definíciós nehézségei

²⁸⁶ BANNENBERG, Britta: *Korruption*. In: WABNITZ, Heinz-Bernd – JANOVSKY, Thomas: Handbuch des Wirtschafts- und Steuerstrafrechts. 4., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Verlag C.H. Beck, München, 2014. 695.o.

²⁸⁷ MYRDAL, Gunnar: *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. Random House; First Print edition. New York. 1968. 409.o.

²⁸⁸ ROTSCH, Sina: *Korruptionsprävention in Unternehmen – Möglichkeiten und Grenzen*. Zeitschrift für internationale Strafrechtsdogmatik 3/2011. 155.o.

A korrupciónak nincs egységes és konkrét definíciója.²⁸⁹ Az, hogy egy magatartás mikortól számít korruptnak, az attól függ, milyen mérce szerint vizsgáljuk. De hogyan lehet a megfelelő mércét meghatározni? Ha bizonyos (korrupt) magatartásformákat általánosan akceptálnak, valamint a közösség etikájával és moráljával nem ellentétesek, akkor megkérdőjelezhető, hogy egyáltalán lehet-e ezen társadalom elképzeléseihez igazodni. Fel kell tenni a kérdést, hogy a *társadalmi standardok* nem meghamisítottak vagy elrontottak és ez által nem alkalmatlanok-e feladatuk betöltésére?²⁹⁰

A nyugati civilizációban a korrupt magatartás helytelenített viselkedésnek számít.²⁹¹ A „korrupció” kifejezés már önmagában pejoratív jelentéstartalmat hordoz. Abban az esetben viszont, ha ezt a megbélyegző címkét a korábbi terminológia szerint ún. fejlődő országok bürokrataira alkalmazzuk, komoly dilemma elé kerülünk, hiszen a nyugati kultúrkörben korruptnak tekintett embert például Afrikában vagy Indiában²⁹² nem ítéli el a társadalom többsége, sőt magatartása megegyezik a rokonság, a családok, a barátok által elvárt viselkedéssel.²⁹³ Ha valaki közhivatalát felhasználva – nyugati mércével mérve korrupst módon – állást szerez rokonának²⁹⁴, azzal *mikroközösségében* elismerést és *tiszteletet* vív ki magának.

Gyakori, hogy a nyugati és a nem nyugati országok erkölcsi kódexei között nincs összhang, így a korrupcióval foglalkozó kutató dilemma helyzetbe kerül.²⁹⁵ Vagy morális oldalról közelít és azt mondja: a korrupció *morálfüggő kategória*, tehát az adott társadalom erkölcsi cenzúrája dönti el, hogy az elfogadható vagy üldözendő magatartás; vagy megmarad a korrupció *nyugati értelmezése* mellett.²⁹⁶

²⁸⁹ A nemzetközi szervezetek fogalomalkotási kísérleteiről lásd bővebben: GÖRGÉNYI Ilona: *Az Európai Unió elvárásai a vesztegetés kriminalizálása terén a kerethatárat előtt és után*. In: Gellér Balázs (Szerk.) Györgyi Kálmán ünnepi kötet. Bibliotheca Iuridica. Libri Amicorum. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004. 279-293.o. ; KISS Patrik: *A korrupciós bűncselekmények szabályozásának fejlődési irányvonalai a magyar büntetőjogban, különös tekintettel a nemzetközi standardok érvényesülésére*. In: Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensis: tomus 13. (Szerk.: Stipta István), Miskolci Egyetem, Miskolc 2014. 143-144.o.

²⁹⁰ ARMIN, von Hans Herbert – HEINY, Regina – ITTNER, Stefan: *Korruption – Begriff, Bekämpfungs- und Forschungslücken*. FÖV Discussion Papers 33. 2., durchgesehen Auflage. Deutsches Forschungsinstitut für öffentliche Verwaltung Speyer. Speyer, 2006. 22-23.o.

²⁹¹ BAYLEY, David H.: *The Effects of Corruption in a Developing Nation*. Western Political Quarterly Vol. 19. No.4. (Dec., 1966) 720.o.

²⁹² RAJAK, Jeevan Singh: *Corruption in India: Nature, Causes, Consequences and Cure*. Journal of Humanities And Social Science Volume 18, Issue 5 (Nov.-Dec. 2013). 20-21.o.

²⁹³ RAJAK, Jeevan Singh: *Right to Information Act: A Vital Tool to Fight Against Corruption in India*. International Journal of Political Science and Development Vol 2. (5), May 2014. 68-77.o.

²⁹⁴ ABDULRAHEEM, A : *Corruption in India: An Overview (Causes, Consequences and Remedial Measures)*. Social Action Vol. 59 No.4 October-December 2009. 351-363.o.

²⁹⁵ PIES, Ingo: *Korruption: Diagnose und Therapie aus wirtschaftsethischer Sicht*. In: *Korruption Interdisziplinäre Zugänge zu einem komplexen Phänomen*. Nell, von Verena – Schwitzgebel, Gottfried – Vollet, Matthias (Hrsg.). Deutscher Universitäts-Verlag. Wiesbaden, 2003 (ISBN: 3-8244-4542-5) 41-63.o.

²⁹⁶ BAYLEY i.m. 721.o.

Ugyanakkor el kell ismerni, hogy még a nyugati civilizáció²⁹⁷ országaiban sincs egyetértés abban, hogy melyek a helyes és követendő erkölcsi elvek a bürokraták számára, s mindez különösen igaz a politikusokra vonatkoztatva.

Magjában *hasonlít* egymásra az összes definíció, vagyis *előnyyszerzés* céljából a hatalommal való visszaélés minden formája összevonható a korrupció fogalma alatt. A korrupció elleni küzdelemben világviszonylatban mértékadónak számító nemzetközi szervezet, a Transparency International is lényegében ezt az átfogó szemléletmódot veszi át és szintén az átruházott hatalommal privát célra való visszaéléshez igazodik.²⁹⁸

Természetesen a jogalkotónak a bűnüldözés sikere és a jogállami garanciák érvényesülése érdekében a fenti meghatározáson finomítani kell.²⁹⁹

A hazai anyagi büntetőkódexek³⁰⁰ például hosszú időn keresztül nem is használták a „korrupció” fogalmát, s ezt a hiányt csak a 2012.évi C. törvény orvosolta.

Az ENSZ definíciója viszont jóval tágabb értelemben használja a korrupciót és beleérti az ún. kísérő deliktumokat is pl. sikkasztás, csalás, zsarolás, pénzmosás stb.

Mindenesetre egyetértés van abban, hogy mindig a megfigyelés *perspektívájától* és *intenciójától* függ, hogy mikor tekintendő egy magatartás korruptnak, és éppen ez adja a nehézséget is.³⁰¹

5.2.A korrupciós dilemma

A korrupciós ügyekkel kapcsolatos viták sok hasznos ismeretet eredményeztek, a viták végkövetkeztetései azonban *aszimmetrikusak* abban a vonatkozásban, hogy a korrupció ártalmas-e, vagy éppen egy haszonnal járó jelenség.³⁰²

²⁹⁷ A világot különböző civilizációkra felosztó tudományos vita tárgyalását mellőzve ehelyütt Samuel Huntington és Ankerl Géza kategóriát veszem át. Lásd: HUNTINGTON, Samuel P.: *The Clash of the Civilization*. Foreign Affairs Summer 1993; Vol. 72 (3). 22-49.o.; ANKERL Géza: *A világ anglo-amerikai magánosításának terve és a többi más írásmódú civilizáció*. In: Nyugat van, Kelet nincs – Az értől az óceánig. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. (<http://mek.oszk.hu/09000/09019/09019.htm#Toc281826537>)

²⁹⁸ A Transparency International definíciója az alábbi linken olvasható: <http://www.transparency.org/what-is-corruption#define> (2015.06.30).

²⁹⁹ Például a német Szövetségi Bűnügyi Hivatal (Bundeskriminalamt) az adott tényállásokat speciális korrupciós jegyek alapján ítéli meg. Így korrupcióról van szó minden olyan esetben, amikor egy közhivatallal/tisztséggel, a gazdaságban egy funkcióval vagy egy politikai mandátummal egyéni indíttatásból vagy más megbízásából történik visszaélés, számolva a közösséget vagy egy vállalkozást érő kárral vagy hátránnyal, azért, hogy saját vagy valaki más számára haszonszerzés valósuljon meg. Lásd: BUNDESKRIMINALAMT: *Bundeslagebild Korruption - Pressefreie Kurzfassung* - November 2007. Bundeskriminalamt, Wiesbaden, 2007. 2.o.

³⁰⁰ GÁL István László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Polt Péter (Szerk.) Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Nemzeti Közszerzési és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2013. 183-184.o.

³⁰¹ SEIDEL, Bernd: *Nimmt die Korruption zu? Überlegung zu einer effektiven Strafverfolgung*. Kriminalistik 1/1992. 4.o.

Ismert olyan nézet, mely a korrupciót *áldozatmentes bűnözésnek* titulálja. Ez a vélemény arra alapoz, hogy a korrupció nem okoz közvetlen egyéni hátrányokat. Más felfogás viszont a korrupciónak az egész társadalmat megkárosító jellegére hívja fel a figyelmet.

A korrupció új közgazdaságtanával foglalkozó kutatások árnyalják a korrupcióról korábban egyértelműen *negatív* tekintett értékítéletet. Egyes vélemények szerint a kenőpénz nem más, mint egyszerű *átutalás*³⁰³, éppen ezért semmilyen komolyabb jóléti veszteséget nem okoz.³⁰⁴

Vitatkozik ugyanakkor a fenti nézettel a közgazdasági Nobel-díjas Gunnar MYRDAL, aki szerint, ha a korrupció megengedett, akkor az állami tisztviselőknek érdekükben áll a bürokratikus akadályok felállítása³⁰⁵, mivel így juthatnak *mellékes jövedelemhez*.³⁰⁶ A hivatali apparátus tehát nem a gazdaság működését segítené, hanem éppen akadályozná a versenypiaci viszonyok működését.³⁰⁷

Nathaniel LEFF szerint – amint azt már korábban írtuk – a korrupció egyfelől növeli a *társadalmi jólétet*, mert segítségével egy – a bürokrácia túlburjánzása miatt – megmerevedett társadalomban kikerülhetőek a szinte betarthatatlan szabályok, másfelől pedig az alulfizetett hivatalnokoknak többletbevételt jelent.³⁰⁸

Tevfik NAS, Albert PRICE és Charles WEBER kutatótriász az ún. *hasznos korrupció* fogalmának bevezetése mellett érvel.³⁰⁹ Amennyiben az elérni szándékozott javak és szolgáltatások megszerzését bürokratikus – vagy egyéb jogi, politikai – akadályok gátolják, akkor a korrupció „pozitív” szerepet is betölthet. Lényegében a korrupció egy társadalmi *elosztási* funkciót tölt be. Természetesen az életszínvonalat növelő korrupt aktus nem jelent egyben legitimitást is, mindössze a társadalmi *jólét nettó növekedését* biztosítja.³¹⁰ A szerzők ugyanakkor önkritikusan megemlítik, hogy a korrupció hatásainak értékelésekor a lehetséges

³⁰² JOHNSTON, Michael: *The Political Consequences of Corruption: A Reassessment*. Comparative Politics, Vol.18, No.4 (Jul.1986) 459-477.

³⁰³ ROSE-ACKERMAN, Susan: *The Political Economy of Corruption – Causes and Consequences*. Viewpoint The World Bank April 1996. Note No. 74. 2-3.o.

³⁰⁴ ADES, Alberto – DI TELLA, Rafael: *The New Economics of Corruption: a survey and Some New Results*. In: Heidenheimer Paul (ed.): *Political Corruption*. Blackwell Publisher. Oxford, 1977. 80-99.o.

³⁰⁵ MAURO, Paolo: *Corruption and Growth*. The Quarterly Journal of Economics Vol. 110, No.3. (Aug., 1995) 683.o. Mauro készített egy ún. bürokratikus hatékonysági indexet, amely azt mutatta, hogy a korrupció negatív hatással van a befektetésekre.

³⁰⁶ MYRDAL, Gunnar: *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. Random House; First Print edition. New York. 1968.

³⁰⁷ GULYÁS Gyula: *A politikai korrupció és a hatalom erkölcsi kiüresedése*. Politikatudományi Szemle 2002.1-2. szám 231-232.o.

³⁰⁸ LEFF, Nathaniel: *Economic development through bureaucratic corruption*. American Behavioral Scientist 1964. vol.8. no. 3. 8-14.o.

³⁰⁹ NAS, Tevfik F. – PRICE, Albert C. – WEBER, Charles T.: *A policy-oriented theory of corruption*. American Political Science Review Vol. 80.No.1 March 1986.108.o.

³¹⁰ NAS – PRICE – WEBER i.m. 110-111.o.

externáliákra is figyelemmel kell lenni, hiszen az ún. negatív externáliák hosszú távon a jogrendszerből való kiábránduláshoz vezethetnek és ezáltal ártanak a társadalomnak.

Joseph Samuel NYE szerint a korrupció három alapvető módon segítheti elő a gazdasági fejlődést: tőkeképzéssel, a bürokratikus magatartási szabályok „lazításával” és vállalkozások indításával.³¹¹

David BAYLEY nem tartja kizártnak, hogy a korrupciónak igenis lehetnek *előnyös* hatásai. Amennyiben a mindenkori kormányzat döntései során olyan kritériumrendszert állít fel, amely egyértelműen hátrányos az adott közösségre nézve, abban az esetben a korrupciós cselekedetek hatásai kedvezőbbek lehetnek.³¹² Például egy vegyipari beruházás során a kormányzat olyan kritériumrendszert állít fel, amely téves vagy rossz hatékonysági mutatókat irányoz elő, akkor nem túlzás azt állítani, hogy egy jobb környezetvédelmi mutatókat produkáló cég kenőpénzzel megtámogatott győztes árajánlata össztársadalmi szempontból kedvezőbb lehet.

BAYLEY szerint a korrupció olyan *kiegészítő allokatív mechanizmus* is lehet, amely kompatibilis a gazdasági fejlődés céljaival.

A korrupció akár emelheti a bürokrácia munkájának színvonalát, hiszen a korrupciós nem mindig alkalmatlanok, hanem – gondoljunk csak a fejlődő országokra – egészen egyszerűen alulfizetettek.³¹³ A korrupció elkerülhetetlen ahhoz, hogy a közszolgálatból élő saját maga (vagy családja) létfenntartását biztosítsa.³¹⁴

Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a korrupció szerepet játszhat az elit által megfogalmazott gazdasági és társadalmi fejlődést célzó tervek szigorának enyhítésében,³¹⁵ valamint megoldást jelenthet az olyan ideológiai és/vagy érdekviszonyokat érintő kérdésekben, amelyekben a politikusok nem jutottak kompromisszumra.³¹⁶

A korrupció ugyanakkor értelmezhető az adott kormányzat *politikai kudarcaként* is, az államba vetett bizalom elapadásaként. A korrupció zavart okoz az államgépezet működésében és a bürokrácia bénulása minden jogot *szívességgé* formál.³¹⁷

³¹¹ NYE, Joseph Samuel: *Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis*. The American Political Science Review Vol.61, No.2 (Jun., 1967) 419-420.o.

³¹² BAYLEY, David H.: *The Effects of Corruption in a Developing Nation*. Western Political Quarterly Vol. 19, No. 4 (Dec., 1966). 727.o.

³¹³ OCHULOR, Chinenye Leo: *Ethical and Moral Implications of Corruption*. Canadian Research & Development Center of Science and Cultures Vol. 7, No.5, 2011. 225-227.o.

³¹⁴ BAYLEY i.m. 728.o.

³¹⁵ BAYLEY i.m. 729.o.

³¹⁶ BAYLEY i.m. 729.o.

³¹⁷ PORTA, Donatella Della – VANUCCI, Alberto: *The „Perverse Effects” of Political Corruption*. Political Studies Volume 45, Issue 3 (1997), 516-538.o.

A korrupt politikusoknak és hivatalnokoknak érdekükben áll a valóságosnál még kedvezőtlenebb színben, még kiszámíthatatlanabbnak feltüntetni a közigazgatás működését, hiszen így felajánlhatják „szolgálataikat”, védelmüket a kellemetlenségekkel szemben.

A korrupció tehát az *adminisztráció költségeinek* növekedésével jár. Az extra költség attól függ, hogy a piaci szereplők mit viselnek el. Az az adófizető, aki kénytelen *kenőpénzt* is fizetni, többszörösen fizet ugyanazért a szolgáltatásért. A korrupció mechanizmusa megsokszorozott erőforrásokat juttat egy adott funkció teljesítéséhez, nevezetesen az állami bürokráciának saját, jogszabályon alapuló kötelezettségének teljesítéséhez.

Amennyiben a korrupció „sáp” formájában jelentkezik, akkor csökkenti a közcélra felhasznált javak mennyiségét (és minőségét). A sáp lényegében a privát felhasználás irányába kanalizálja a közösségi célra szánt anyagi erőforrásokat. Ha egy közhivatalnok, a képzeletbeli „miszter tíz százalék”: az állami pályázat tenderének győztesétől 10%-ot kap vissza jóindulatú szolgálataiért, abban az esetben a pályázati pénz 90%-a megy közcélokra, 10%-a pedig a bürokrata bankszámláját gyarapítja.³¹⁸

A korrupció *morális eróziót* is jelent, mivel a hivatalnokréteg többi tagját is az illegális jövedelemszerzés irányába ösztönzi. Amennyiben a bürokrata látja, hogy a korrupt aktusok kiváló *illetménykiegészítésként* funkcionálnak és azokat nem követi jogi felelősségre vonás, akkor mindez ösztönzőleg hat az apparátus többi tagjára is.

A korrupció *dinamikus hatástalanság* forrása is lehet. Az állam a közforrásokat nem a közkereslet igénye szerint osztja szét, hanem aszerint, hogy a preferált cég milyen szolgáltatást tud nyújtani. Így a közpénz olyan célokra kerül felhasználásra, amelyre tényleges igény nincs, míg azok a szektorok (pl. egészségügy, oktatás) melyek állami támogatására társadalmi szükséglet mutatkozik és amelyekből nehezebb kilopni a pénzt, *alulfinanszírozottak* maradnak.³¹⁹ Az állami erőforrások újraelosztása tehát nem a társadalom tényleges igényeivel szinkronban történik.³²⁰

JÁVOR István és JANCICS Dávid egyik – a honi viszonyainkat elemző – tanulmányukban a korrupciót olyan jelenségként írja le, melyben az állami gépezet a különböző formális és informális intézmények, valamint a patrónus-kliens kapcsolatrendszerek *szimbiózisaként* működik. Az állam bár látszólag továbbra is ellátja klasszikus funkcióit, azonban ezek közül

³¹⁸ BAYLEY i.m. 725.o.

³¹⁹ Gondoljunk csak arra, hogy az egészségügyre fordítandó GDP arányában Magyarország Európában balkáni szinten cirkulál. Az egészségügyben meglévő hiány gerjeszti a korrupt szituációkat. Ki szeretne éveket várni egy műtétre? Az állampolgár megtanulta, ha fizet, a sorban állás elkerülhető.

³²⁰ JÁVOR István – JANCICS Dávid: *The Role Of Power in Organizational Corruption: An Empirical Study.* Administration & Society 11 December 2013.15-20.o.

egyesekeket a korrump elit érdekei szerint jól, másokat viszont katasztrofálisan rosszul menedzsel.

A szerzőpáros szerint a korrump állam az adók beszédésénél szuperhatékony és szigorú, míg a közpénzek elosztásánál trehány és feltűnően megengedő. A korrupció helyi szinten is jelentősen rombolja a menedzsment minőségét, egy-egy állami intézmény működési hatékonyságát és az állampolgároknak nyújtott szolgáltatás minőségét. Hazánkban azonban JANCSICS Dávid szerint a korrupció már nem csupán a közpolitika kimeneti (output) oldalára van hatással, hanem elkezdte a *bementi* (input) részt, azaz a törvényhozást, szabályozást és célkijelölést is drasztikusan befolyásolni.³²¹

A korrump gyakorlat a szervezetek teljesítményének visszaesését eredményezi, mind minőségben, mind mértékben, mivel a *kontrollt* és *felelősséget* egyszerűen „el lehet adni”. Nem a legkedvezőbb és legjobb ajánlattevő kapja meg a megbízást, hanem az, aki „előzékenynek” mutatkozik a megbízás kiadásával kapcsolatban.

Egy olyan rendszerben, ahol az ajánlattevő teljesítménye nem kiválasztási kritérium, akkor az sem játszik szerepet, ha csak hiányosan teljesít. Ennek ellenére befogadásra kerülnek a számlák és akkor is kifizetésre kerülnek, ha túlzottak, valamint utómegebízások is kiosztásra kerülnek, hiszen minkét fél megtanulta értékelni „a jó együttműködést”.

Ez a döntési mechanizmus hatalmas mértékű *extra költségeket* okoz mind a piaci szereplőknek, mind a lakosságnak.³²²

Szomorkodásra adnak okot a Világbank adatai, mely szerint élete során minden ember a munkateljesítményének 7 %-át korrupciókárookra kell, hogy fordítsa¹⁰.

Nem kevésbé figyelemre méltóak az *immateriális károk*, melyek a korrupció révén keletkeznek. A becsületes és egészséges verseny eltűnik, ami végső soron a minőség és teljesítmény csökkenését eredményezi. A gazdaságban és politikában olyan mértékben sérült a morál, hogy ez befolyásolja a demokratikus és szociális jogállam elveit.

A korrupció mérhetetlen károssága rámutat arra, hogy milyen fontos lenne a leküzdése és az élesebb versenyhez való visszatérés. Mégis korrump gyakorlatok uralják az üzleti életet. Sok vállalkozás számára a korrupció révén megcélzott **gazdasági siker** többet nyom a mérlegben, mint a felfedezés veszélye és a szankció, habár a vállalkozásokat fájdalmas pénzbírságok és jelentős imázsvesztés fenyegeti, de mégis beletörődnek ebbe a helyzetbe.

³²¹ JÁVOR István – JANCSICS Dávid: *The Role Of Power in Organizational Corruption: An Empirical Study*. Administration & Society 11 December 2013.15-20.o.

³²² Például egyes becslések szerint az építőszektorban a kenőpénz kifizetések és a kontrollvesztés az építési eljárások 30%-os drágulását eredményezi, míg az államigazgatás részterületein az építési tervek 90 %-a vesztegetésen és árleegyeztetésen alapszik.

A háttérben az a félelem áll, hogy a korrupt versenytársak kiszorítják őket a piacról. Végül is a megbízaskiosztásnál senki sem szeretne azért hoppon maradni, mert egyedülként nem mutatkozott elég készségesnek a kenőpénzek kifizetésére.

Így a cél, hogy ismét élesebb verseny folyjék csak akkor érhető el, ha egy vállalkozásban sem zajlik korrumpálás és így feloldódik a fenti dilemma. Egy ilyen állapot jelenleg *utópisztikusnak* tűnhet, mégsem szabad, hogy ez a korrupció ellen folytatott küzdelemben rezignációhoz vezessen. Ettől eltekintve a vállalkozásokat az új felelősségi előírások kötelezik korrupció-prevenációs intézkedések megtételére.

5.3.Prevenációs intézkedések

Nincs *szabványmegoldás* a korrupció leküzdésére. A korrupció keletkezésének okai komplexek, és összességében egy olyan *értékrendszerben* következnek be, ahol a közjólét az egyéni érdek mögött áll és ezért etikailag-morálisan megtépzottak az alapértékek. Ezért alapvetően még a szigorúbb törvényi szabályozások, egy keményebb bűnüldözés vagy erősebb kontroll sem lesz képes megelőzni a korrupciót, míg a polgárok fejében (gondolkodásmódjában) nem sikerül a korrupt magatartásmódokat elvetendőként befogadtatni. A kenőpénz és egyéb üzelmekkel szembeni sikeres harcra csak egy *korrupció-ellenes klímában* van lehetőség. Ez érvényes az üzleti szektoron belüli korrupció-prevenációra is.

5.3.1.Etika

Minden korrupció-prevenáció kiindulópontja, hogy az adott cég *elköteleződjön* egy következetes etikus vállalati magatartás mellett.³²³ Ezt *vállalkozási célként* is szükséges lefektetni, és kommunikálni kell mind cégen belül, mind kifelé egyaránt. Egy ilyen *vállalkozási etika* alapvető feltétel, s minden más elv és ezekkel összefüggő intézkedés előtt és mellett áll. Ennek kell az alapot képeznie, amire a következő lépésekkel fellépünk.

A vállalkozásokban le kell szögezni, hogy a *korrupciós bűncselekmények* elkövetése semmi esetre sem lehet az *üzleti célok* elérésének eszköze, de fontos, hogy a munkavállaló értse: miért van ez így. Nem szabad, hogy kizárólag a *szankciók elkerülése* legyen a magyarázat.

³²³ ROTSCH i.m. 156.o.

Sokkal inkább fontos egyértelművé tenni, hogy a vállalkozás *meggyőződésből elköteleződött* a tisztességes verseny mellett.

Nem elég, ha csak egy jól hangzó alapelvet fogalmazunk meg és hozunk nyilvánosságra. Nagy hangsúlyt kell arra fektetni, hogy a magyarázatunk elérjen a munkavállalóhoz, azt megértse és magáévá tegye.

A gyakorlatban sokszor megfigyelhető, hogy az igyekezetek kimerülnek az egyszerű „átadásban” pl. a dolgozó kap egy antikorrupciós „*kiskátét*”.

Néhány nagyvállalkozásoknál a munkavállalókkal időszakonként a korrupciógyanús szituációk kezelésével kapcsolatos elektronikus kérdőíveket töltetnek ki, vagy számítógépük bekapcsolásakor antikorrupciós szlogenek jelennek meg a képernyőn. Egy egérgattintással ugyan becsukhatóak, de mindaddig újból és újból megjelennek, míg végül helyesen nem kerülnek a kérdőívek kitöltésre, illetve amíg az információs levelek tartalmát nem hagyják jóvá.

A munkavállalók az ilyen akciókat *zavarónak* tekintik, sőt, zaklatónak. Saját bevallásuk szerint nem látják értelmét és nem értik a miértjét. Ha a kollégák között beszéd tárgyát képezi, akkor csak azért, hogy megbeszéljék, mi módon lehet ezeket eltávolítani. A kérdőívek esetében a válaszokat egy olyan kollégáról másolják le, aki vette a fáradságot és helyesen kitöltötte, hogy végre be tudja csukni a képernyőablakot. További fejtegetést biztosan nem igényel annak alátámasztása, hogy nem ez a megfelelő módszer a munkavállalók tudatának a módosítására.

Mivel a *vállalkozási etika közvetítése* képezi minden más alapját, fontos, hogy komolyan vegyük ezt. Aki ezen a ponton nem éri el a munkavállalóit, az nehezebben tudja keresztülvinni a következő intézkedéseket is. Fontos tehát, hogy *párbeszédbe* kerüljünk a munkavállalókkal, *konzultánsokat* jelöljünk ki, lehetőséget biztosítsunk kérdések feltételére és a diszkusszióra.

Az üzletvezetés tagja le kell hogy ereszkedjenek a „bázisra”, ahhoz hogy megtudják, hogyan gondolkodnak munkavállalóik, mi a véleményük. De mindenek előtt *példaképpé* kell válniuk, hiszen nincs hiteltelenebb dolog annál, mint egy alapelv, amit pont a főnök nem ültet át a gyakorlatba.

5.3.2. Transzparencia

A transzparencia a korrupció halálos ellensége³²⁴. A korrupciós deliktumokat rejtekben követik el, a személyes összefonódások titokban tartása és a manipulációs rendszerek leválasztása szerves részei. Minél nagyobb a transzparencia, annál kevesebb korrupció tud kialakulni. A transzparencia elvét az üzleti szektor minden területén alkalmazni lehet. Az állásírástól kezdve, a munka- és eljárási folyamatokon keresztül, egészen a vezetési szinten hozott döntésekig.

5.3.3.A szabályrendszer következetessége és normavilágossága

A korrupció csak olyan közegben gyomlálható ki, ahol egyértelműek a szabályok, és ebből kifolyólag, ahol elkerülhetők a félreértések³²⁵ és a jogellenes játékterek. Elő kell írni, hogy a munkavállalónak konkrét szituációkban miként kell viselkednie, nem utolsósorban azt is szabályozni kell, hogyan kell eljárni korrupciógyanús viselkedés³²⁶ esetén vagy krízisszituációban.

Itt is érvényes, hogy nem elég szabályokat felállítani, azokat megfelelően kommunikálni is kell az alkalmazottak felé. Sokkal valószínűbb, hogy a munkavállaló akkor tartja be inkább a szabályokat, ha megérti és átérzi ezek jelentőségét. Amennyiben nem érti az előírások értelmét, akkor csökken a hajlandósága, hogy betartsa ezeket.³²⁷

Gyakran előfordul, hogy a cégek alkalmazottai az új viselkedési szabályokat egészen egyszerűen ignorálják, tehát a „vállalati szokásjog” lerontja az új normák hatását.

5.3.4.Kontroll

Egy további fontos alkotóeleme az üzleti szektorban a korrupció-megelőzésnek a *kontroll*. A bizalom jó dolog, de önmagában nem elégséges.³²⁸

Az antikorrupciós tanácsadói gyakorlat azt mutatja, hogy a vállalkozások vezetői egyáltalán nem ismerik saját vállalkozásuk specifikus rizikófaktorait, vagy pedig azt rosszul ítélik meg. Emellett problémáik vannak a munkavállalói kontroll megvalósításával. A gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy a cégvezetők túlzottan megbíznak beosztottaikban. Ez bár

³²⁴ BANNENBERG, Britta – SCHAUPENSTEINER, Wolfgang: *Korruption in Deutschland – Portrait einer Wachstumsbranche*. Verlag C.H. Beck, München, 2004. 277.o.

³²⁵ Bővebben lásd: BÉKÉS Ádám: *Büntetőpolitika és jogbiztonság*. Magyar Jog 2005.8. 480.o.

³²⁶ Ezeket a magatartások leírhatók p. egy Szabálytalanság Kezelési Szabályzatban.

³²⁷ ROTSCH i.m. 157.o.

³²⁸ A Vlagyimir Iljics LENINNEK tulajdonított „szlogen” úgy tűnik nem veszített aktualitásától („A bizalom jó dolog. Az ellenőrzés még jobb.”)

kedvezően hathat a munkahelyi légkörre, de – mint ahogy sokszor utólag igazolódik – túlzott jóhiszeműségnek bizonyul.

A munkavállalók *kontrollja* ugyan ellentmond a bizalomteljes, kollegiális és lojális együttműködés igényének, mégis meg kell valósítani és egy esetleges büntetőeljárásban a cégvezetés helyzete is kedvezőbb lehet.

A kontroll és felügyelet nem vezet feltétlenül a munkaklíma megromlásához, ha azt megfelelően ültetik át és a munkavállalók megérik annak hátterét.

Világossá kell válnia az alkalmazottak számára, hogy a kontrollra nem azért van szükség, mert konkrétan az ő személyében nem bíznak. Az ellenőrzést sokkal inkább a napi *munkafolyamatok részeként* kell akceptálni. Különböző érvényes: aki jogszerűen és kötelességtudóan jár el, annak nem kell félnie a kontrolltól.

Sina ROTSCH szerint megfontolandó, hogy a rendszeren végrehajtott és dokumentált munkafolyamatokért *megjutalmazzuk* (!) a dolgozókat, hogy ezzel a kontroll attraktívvá tegyék.

A szervezési alapelvek mellett – mint pl. a kifizetések dokumentációja – a kontrollt már a munkaviszony létesítésekor (vagy még az előtt) meg kell kezdeni. Ezt a problémakört a vállalkozások gyakran elnagyoltan kezelik. Rendkívül preventív hatású a korábbi munkahelyekről *referenciák* bekérése az álláshelyre pályázóktól, valamint a különböző iratok, bizonyítványok eredetiségének ellenőrzése.

A kontroll azonban nem érhet véget a saját vállalkozáson belül, hanem annak *harmadik személyre* is vonatkoznia kell. Fontos, hogy egy vállalkozás a vevőit és beszállítóit is bizonyos kontroll alá helyezze, hiszen ezek alkotják minden vállalkozás versenykörnyezetét és így célzottan befolyással lehetne.

A leírt elvek átültetését célzó intézkedés lehet a *munkahely rotáció*.³²⁹ Azok a korrupciós szituációk, ahol a szereplők többször találkoznak egymással, akár több éves ismeretség is fennáll, könnyen olyan bizalmi viszony alakul ki, mely melegágya a visszaéléseknek.

Ez a helyzet orvosolható a rotációval. Különbséget teszünk a személyzet- és a hatáskör rotáció között. A személy rotációnál a munkavállaló állandóan változtatja a munkaterületét, míg a hatáskör rotáció esetén az adott munkaszektoron belül változik a feladat (pl. új ügyfél kiosztásakor).³³⁰

³²⁹ FAUST, Thomas: *Organisationskultur und Ethik: Perspektive für öffentliche Verwaltung*. Tenea-Verlag, Berlin. 2003. 254-256.o.

³³⁰ BENZ, Jochen – HEIBNER, Stefan – JOHN, Dieter – MÖLLERING, Jürgen: *Korruptionsprävention in Wirtschaftsunternehmen und durch Verbände*. In: Dölling, von Dieter (Hrsg.), *Handbuch der*

Ennek nem csak az az előnye, hogy így meggátolható sokéves összefonódások és hálózatok kiépülése, hanem az is, hogy nagyobb a *felfedezés valószínűsége*, ha a más munkatárs veszi át a feladatkört.

Ugyanakkor a megbízó-ügyfél bizalmi kapcsolatnak árthat a rotáció, sőt az üzleti érdekeknek némileg ellent is mond pl. az a munkavállaló, aki éveken keresztül ugyanazon területen tevékenykedik értékes szak- és speciális tudásra tesz szert, melyek a vállalkozások és az ügyfelek számára egyaránt előnyösek, és a munkája minőségét jelenti. E minőségvesztés a munka-rotáció árnyoldala. Ezért muszáj tisztán látnunk, hogy ez az intézkedés nem alkalmas minden munkaterületre. Fel kell mérni az adott üzleti szektorban, hogy mikor és milyen körülmények között vannak túlsúlyban a belőle származó előnyök.

Korrupciópreventív hatású a „négy” vagy „több szem-elv” (vier-Augen-Prinzip, Mehr-Augen-Prinzip³³¹) alkalmazása is³³². Az üzleti szektorban ennek a *minimumstandardnak* szinte minden területen érvényesülnie kell. Nem lehet olyan folyamat, amit egy munkavállaló egyedül és kizárólagosan dolgoz fel. Mindkét résztvevő munkatársnak, tehát a kontrollőrnek is azonos szaktudással kell rendelkeznie. Csak így tudja a kontrollőr ésszerűen kifejtetni a funkcióját, hiszen különben a négy szem-elv csak szükségtelenül áthelyezi a felelősséget és a kontrollált személynél emellett frusztrációt vált ki.

Érdemi hatása lehet a *funkciók szétválasztásának* is. Ahogy a négy szem-elv, úgy a feladat végrehajtás és feladatellenőrzés folyamatainak a szétválasztása is segít a kontroll gyakorlásában.

A kontrollnak csak akkor van értelme, ha nem vonjuk be folyamatokba. A kontrollőrnek szükséges távolságból és *objektivitással* kell működnie. De mindenek előtt elegendő *szaktudással* kell rendelkeznie, hogy megfelelően tudja kifejtetni a kontrollőr funkcióját.

5.3.5. Compliance

A „compliance” szó angol eredetű. A „*to comply with*” ige annyit jelent, mint *feltételeket* teljesíteni, valamivel összhangban, egyetértésben lenni.

Korruptionsprävention für Wirtschaftsunternehmen und öffentliche Verwaltung. Verlag C.H. Beck, München, 2007. 51.o.

³³¹ PORTZ, Norbert: *Korruptionsprävention bei der öffentlichen Auftragsvergabe*. In: Dölling, von Dieter (Hrsg.), Handbuch der Korruptionsprävention für Wirtschaftsunternehmen und öffentliche Verwaltung. Verlag C.H. Beck, München, 2007. 51.o. (ISBN: 978 3 406 52296 3) 356.o.

³³² SCHMIDT, Sabine: *Korruption in Unternehmen – Typologie und Prävention*. Beiträge der Fachhochschule Pforzheim Nr. 112. Pforzheim, Mai 2004. 23.o.

Ebben az esetben a kifejezés az adott tevékenységi kör *törvényes előírásaival* való egyetértésre vonatkozik, amelyeket gyakran kiegészítenek számos, a felügyeleti hatóságok által lefektetett felügyeleti jogi szabályozással.

Dirk SCHERP szerint a compliance fogalmát tágabb értelmezésben úgy írhatnánk körül, mint egy adott vállalat belső szabályozása a

- törvényi,
- felügyeletjogi,
- iparágra jellemző,
- autonóm

standardok betartására.³³³

Az üzleti szektor szereplőinek szükségük van jól működő *üzleti jogbiztonságra* és védelemre a korrupció, a kalózkodás, a kartell megállapodások, a vállalati kémkedés és a tisztességtelen verseny ellen.³³⁴

A corporate compliance nem köthető egyetlen vagy több jogi normához, hanem sok különböző szabályból fakad. Így beleépülnek bírósági ítéletek, a kereskedelmi szokások és az általános jogelvek.

A compliance előírásainak legfontosabb szabályozásai, többek között a *korrupció tilalmára*, a verseny és a trösztellenes törvényre, a hátrányos megkülönböztetés tilalmára, az adatvédelemre, a szerzői jogokra, a különböző számviteli szabályokra és az adójogra vonatkoznak. Az üzletvitel miatt bizonyos vállalatoknak ezeken kívül figyelemmel kell lenniük a tőkepiaci törvényre, a pénzmosás megelőzésére, a termékfelelősségre és a speciális környezetvédelmi és veszélyes áruk kezelésére vonatkozó szabályozásokra.³³⁵

Egy átfogó és tartós compliance management rendszer elsődlegesen a korrupció és egyéb gazdasági bűncselekmények megelőzése ellen irányul, ezért elvárható, hogy a vállalat vezetése sokkal aktívabb szerepet vállaljon benne. Az értékkanon, valamint a magatartási szabályok pusztá közzététele itt nem segít.³³⁶

³³³ SCHERP, Dirk: *Ein Beitrag zur Bekämpfung der Wirtschaftskriminalität*. Kriminalistik 8-9-/2003. 486.o.

³³⁴ SCHMIDT, Holger: *Der Compliance-Officer – Partner oder Gegenspieler der Ermittlungsbehörden bei der Bekämpfung von Korruption in Deutschland?* Kriminalistik 2/2013. 135.o.

³³⁵ STEINMEYER, Roland – SPÄTH, Patrik: *Rechtliche Grundlagen und Rahmenbedingungen („Legal Compliance“)*. In: Wieland, Josef – Steinmeyer, Roland – Grüninger, Stephan (Hrsg.): *Handbuch Compliance-Management -Konzeptionelle Grundlagen, praktische Erfolgsfaktoren, globale Herausforderungen*. Erich Schmidt Verlag, Berlin, 2010. 175.o.

³³⁶ SCHAUPENSTEINER, Wolfgang: *Compliance-Management in Unternehmen - unverzichtbar! : Compliance mit dem Fokus auf Prävention schützt vor Vermögensbeschädigung und Reputationsverlust*. In: Kliche, Tomas – Thiel, Stephanie (Hrsg.): *Korruption: Forschungsstand, Prävention, Probleme*. Pabst Science Publisher. Lengerich, Berlin, Bremen, Miami, Riga, Viernheim, Wien, Zagreb, 2011. 505.o.

Napjainkban az antikorrupciós üzleti működés *conditio sine qua non*ja a cégen belül önálló compliance részleg (vagy compliance megbízott) felállítása.

A vállalati compliance egység feladatait az alábbi pontokban lehet összefoglalni:

- Tanácsadás és támogatás bármilyen compliance kérdésben, a törvényi és felügyeleti jogi standardok betartásának érdekében.³³⁷
- A compliance megfogalmazza a vállalat minden csoportjára kiterjedő nemzetközi compliance standardjait, és ily módon megpróbál létrehozni a cégen belül egy egységes compliance kultúrát.
- A compliance szerinti ellenőrzési folyamat megteremtése és alkalmazása is a compliance egység megelőző jellegét szolgálja.
- A compliance előírásai elleni vétségek esetén egy ilyen rendszer segítségével compliance vizsgálatot lehet indítani az esetek lehető legnagyobb számban való felderítésére, vagy akár belső védelmi folyamatok elindítására.³³⁸

A megelőző és visszaszorító elemek keverékéből látszik, hogy a compliance hivatalt joggal lehetne a vállalat „házi rendőrségének” nevezni.

A compliance megbízott (compliance-officer) *bizalmi munkakört* jelent, így felelősségének tartalmát és kiterjedését aszerint lehet megállapítani, hogy milyen konkrét feladatokat és hatásköröket ruháztak a compliance-officer-re.³³⁹

Ő csak azokban az esetekben vonható *büntetőjogi felelősségre* a vállalaton belül elkövetett bűncselekményekért, amikor is a bíróság meggyőződése szerint kötelességtudó viselkedésével megakadályozhatta volna a bűncselekmény elkövetését.³⁴⁰

A kötelességtudó compliance-officer így nem teszi ki magát annak az általános veszélynek, hogy olyan bűncselekményekért ítéljék el, amit egy harmadik személy követett el.

Amennyiben a compliance vezető bűncselekményt (vagy annak gyanúját) észleli, köteles jelenti ezt a cég vezetése felé. Problematikusabb a helyzet azonban, amikor a cégvezetésen

³³⁷ Például a legnagyobb német biztosítónál, az Allianz Biztosítónál ezért a Compliance részleg mottója például így hangzik: „*We prefer to advise you in advance*”, ami a compliance munka pro-aktív és preventív jellegére utal.

³³⁸ SCHERP i.m. 487.o. Ide tartoznak a munkajogi következmények elindítása mellett például az ügyletek kényszerű visszaszorítása, vagy a dolgozó arra való utasítása, hogy a compliance előírások megsértésével nyert nyereséget fel kell ajánlania egy közhasznú szervezet számára.

³³⁹ DANN, Mathias: *Zur „Verstraftlichung” eines neuen Berufsbildes : Compliance-Beauftragte am Rande des Nervenzusammenbruchs?* Zeitschrift für Risk, Fraud & Compliance 04/2011. 156.o.

³⁴⁰ KRAFT, Oliver – WINKLER, Klaus: *Zur Garantenstellung des Compliance-Officers – Unterlassungsstrafbarkeit durch Organisationsmangel?* Corporate Compliance Zeitschrift Heft 1/2009. 29.o.

(pl. igazgatóság tagja) belül merül fel kriminális cselekmény elkövetése, vagy ha a vállalat első számú vezetője kerül gyanúba.

A compliance-officer ennél fogva továbbra is állandó *konfliktushelyzetben* van, mert egyfelől a vezetőt kell gyanúsítani, és ezáltal szégyenbe hozza, másfelől nem szabad magát büntetőjogilag támadhatóvá tennie. Továbbá elvárják tőle, hogy a tényeket és a jogállást mindig gondosan elemezze.

A compliance vezető *feszültségmezőben* dolgozik, mivel a vezetőség elvárja tőle³⁴¹, hogy a vállalat jogszerű működését fenntartsa, ugyanakkor a bűncselekmény észlelése esetén a cég goow will-jére is tekintettel kell lennie.³⁴²

A compliance-officer adott esetben segítheti a céggel szemben folyó nyomozás sikerességét, de felesleges információdömpingnek a hatóságokra zúdításával gátolhatja is.

5.3.6. Felderítés (és szankció)

Az etikus magatartás melletti döntés csak akkor hiteles, ha egy üzleti szereplő nem csak prevenciós intézkedéseket hoz, hanem minden a vállalkozásban bekövetkező esetet (melyeket a legjobb prevenciós struktúrák ellenére sem lehet elkerülni) kivétel nélkül felderít és megbünteti.

Ezt is kommunikálni kell a cégen belül és minden munkavállalónak tisztán kell látnia: aki megsérti a szabályokat, annak szankciókkal, mint pl. fegyelmi eljárás alá vonással vagy felmondással kell számolnia. Emellett minden munkavállalót be kell vonni a felvilágosítás folyamatába. Itt megint a vállalkozás vezetésén múlik annak közvetítése, hogy a korrupció felderítése a saját cég és a közösség számára hasznos és fontos.

A munkavállalók a gyanús eseteket többnyire azért nem jelentik feletteseik felé, mert emitt besúgóknak érzik magukat. Ezt az érzést kell „kiírtani” a dolgozókból.

Arnd KOCH szerint ennek első lépése olyan munkakörülmények megteremtése, amelyben a visszaélést jelző dolgozónak nem kell tartani semmilyen retorziótól.³⁴³ Ennek érdekében a vállalkozás olyan intézményeket kell hogy kialakítson, amelyekhez a munkavállalók – vagy harmadik személy – bizalmasan és szükség esetén *anonim* módon fordulhatnak. Ez lehet pl.

³⁴¹ ROTSCH, Thomas: *Criminal Compliance*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 10/2010. 616-617.o. A szerző rendkívül érdekes kérdéskört feszeget a compliance-val kapcsolatosan. Mi van abban az esetben, amikor egy cég megbíz egy külső ügyvédi irodát compliance tanácsadással, és a vállalt vezetése épp az ügyvédi tanács betartása miatt kerül bíróságra?

³⁴² SCHMIDT i.m. 137-138.o.

³⁴³ KOCH, Arnd: *Korruptionsbekämpfung durch Geheimnisverrat? Strafrechtliche Aspekte des Whistleblowing*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 10/2008. 500.o.

egy titoktartásra kötelezett ombudsman³⁴⁴ vagy egy korrupciós megbízott.³⁴⁵ Ugyanígy kínálóznak speciális útmutató rendszerek, amelyek segítségével telefonon vagy e-mailen keresztül lehet kapcsolatot felvenni. Már sok vállalkozás használ ilyen rendszert, van egy ombudsman hivataluk vagy egy „whistleblower” (informátor) hotline-juk.³⁴⁶

Érdemes azonban megemlíteni, hogy mennyire komplikált az ilyen antikorrupciós megbízottakhoz vagy ombudsmani hivatalokkal a kapcsolat felvétele. Előfordul, hogy még a gyakorlott internet használók számára is hosszú időbe telik, míg egy cég honlapján végül is megtaláljuk a bejelentővédelmi megbízottat.

Ez azt a veszélyt rejti magában, hogy az egyébként is hezitáló potenciális bejelentő a keresgélés során elveszíti a bátorságát vagy elfogy a türelme és abbahagyja a fáradozást. Felmerül a kérdés, hogy egy vállalkozás miért nehezíti meg ennyire az ombudsmanhoz való hozzáférést?

Vélhetőleg nem a hiányzó lehetőségeken múlik. A megbízásmegadó nyomtatványokra vagy a reklámra való egyértelmű és észrevehetően rávezetés ugyanis nem jelent az érintett vállalkozások számára problémát.

5.4. Zárógondolatok

A korrupció elkerülését célzó igyekezeteket a legnagyobb fokú jó szándék mellett is minduntalan beárnyékolják a vállalkozások arra vonatkozó félelmei, hogy elveszíthetik *versenyképességüket*.

Ez különösen igaz az ún. vörös-zászlós térségekben, vagyis a különösen nagy korrupciós veszélynek kitett országokban (pl. Szomália, Afganisztán, Szudán).

Magyarázatként arra szoktak hivatkozni, hogy a korrupció bizonyos országokban egyszerűen elkerülhetetlen. Sokszor azzal érvelnek, hogy kicsi a felfedezési rizikó és a megbízások annál lukratívabbak.

³⁴⁴ A témában lásd: BUCHERT, Rainer: *Erfahrungen als Ombudsmann für Korruptionsbekämpfung*. Kriminalistik 11/2006. 665-669.o.

³⁴⁵ Hazai jogrendszerünkben a közszférában bevezetésre került az ún. integritás tanácsadó, közkeletűbb nevén a korrupcióellenes megbízott. A szlogenek természetesen teljes sikerről számolnak be, de valójában nehéz elképzelni, hogy pl. az egyéb munkakört is ellátó beosztott (integritás tanácsadó) egy hivatali vezető visszaélése ellen érdemben tud valamit is tenni. A témáról lásd. bővebben: DÖMÖTÖR Ildikó: *Az integritás tanácsadó, mint új munkakör a közszolgálatban*. In: Innováció – Növekedés – Fenntarthatóság. VII. Országos tanácsadói konferencia tanulmánykötete (Szerk.: Csehné Papp Ilona). Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Gazdasági Szolgáltatások Tagozat, XX. Tanácsadó Osztály, Budapest, 2015. 7-9.o.

³⁴⁶ ROTSCH (2011) , 159.o.; Bővebben a témában lásd: DOLATA, Uwe: *Whistleblowing, ein Stück Compliance*. Kriminalistik 10/2013. 618-621.o.

Természetes ezekben az országokban a piaci versenyben az a cég hátrányba kerül, amelyik nem enged a korrupciós követelésnek. Minden más látásmód naivitás volna.

Mégis: aki a korrupciós ügyletekért felelősök ilyen álláspontját akceptálja, az „*incompliant*” módon cselekszik és – ha csak nagyon a távoli jövőben bekövetkezően, de – számolnia kell a büntető-és civiljogi következményekkel.

Aki ténylegesen és *kompromisszum-mentesen* dönt a korrupció ellen és az élesebb verseny mellett, az teljesen kiszorul bizonyos üzleti lehetőségéből, továbbá elfogadja az ezzel együtt járó hátrányokat. És itt bezárul a kör: a korrupcióprevenció a fejekben kezdődik.³⁴⁷

Szakirodalom:

ABDULRAHEEM, A : *Corruption in India: An Overview (Causes, Consequences and Remedial Measures)*. SOCIAL ACTION Vol. 59 No.4 October-December 2009. 351-363.o.

ADES, Alberto – DI TELLA, Rafael: *The New Economics of Corruption: a survey and Some New Results*. In: Heidenheimer Paul (ed.): *Political Corruption*. Blackwell Publisher. Oxford, 1977. 80-99.o.

ADES, Alberto – DI TELLA, Rafael: *The New Economics of Corruption: a survey and Some New Results*. POLITICAL STUDIES. Volume 45, Issue 3, Special Issue 1997. 496-515.o.

ANKERL Géza: *A világ anglo-amerikai magánosításának terve és a többi más írásmódú civilizáció*. In: Nyugat van, Kelet nincs – Az értől az óceánig. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.(http://mek.oszk.hu/09000/09019/09019.htm#_Toc281826537)

ARMIN, von Hans Herbert – HEINY, Regina – ITTNER, Stefan: *Korruption – Begriff, Bekämpfungs- und Forschungslücken*. FÖV Discussion Papers 33. 2., durchgesehene Auflage. Deutsches Forschungsinstitut für öffentliche Verwaltung Speyer. Speyer, 2006. 1-94.o.

BANNENBERG, Britta: *Korruption*. In: WABNITZ, Heinz-Bernd – JANOVSKY, Thomas: *Handbuch des Wirtschafts- und Steuerstrafrechts*. 4., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Verlag C.H. Beck, München, 2014. (ISBN 978 3 406 64373 6) 695-774.o.

BANNENBERG, Britta – SCHAUPENSTEINER, Wolfgang: *Korruption in Deutschland – Portrait einer Wachstumsbranche*. Verlag C.H. Beck, München, 2004. ((ISBN 3 406 51066 3))

BAYLEY, David H.: *The Effects of Corruption in a Developing Nation*. WESTERN POLITICAL QUARTERLY Vol. 19. No.4. (Dec., 1966) 719-732.o.

BÉKÉS Ádám: *Büntetőpolitika és jogbiztonság*. MAGYAR JOG 2005.8. 479-484.o.

BENZ, Jochen – HEIBNER, Stefan – JOHN, Dieter – MÖLLERING, Jürgen: *Korruptionsprävention in Wirtschaftsunternehmen und durch Verbände*. In: Dölling, von Dieter (Hrsg.), *Handbuch der Korruptionsprävention für Wirtschaftsunternehmen und öffentliche Verwaltung*. Verlag C.H. Beck, München, 2007.

³⁴⁷ ROTSCH (2011), 159.o.

BUCHERT, Rainer: *Erfahrungen als Ombudsmann für Korruptionsbekämpfung*. KRIMINALISTIK 11/2006. 665-670.o.

BUNDESKRIMINALAMT: *Bundeslagebild Korruption - Pressefreie Kurzfassung - November 2007*. Bundeskriminalamt, Wiesbaden, 2007. 1-18.o.

http://www.bka.de/nr_193364/DE/Publikationen/JahresberichteUndLagebilder/Korruption/korruption_node.html?_nnn=true (2015.06.30.)

DANN, Mathias: *Zur „Verstrafrechtlichung“ eines neuen Berufsbildes: Compliance-Beauftragte am Rande des Nervenzusammenbruchs?* ZEITSCHRIFT FÜR RISK, FRAUD & COMPLIANCE 04/2011. 155-159.o.

DÖMÖTÖR Ildikó: *Az integritás tanácsadó, mint új munkakör a közszolgálatban*. In: Innováció – Növekedés – Fenntarthatóság. VII. Országos tanácsadói konferencia tanulmánykötete (Szerk.: Csehné Papp Ilona). Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Gazdasági Szolgáltatások Tagozat, XX. Tanácsadó Osztály, Budapest, 2015. 7-11.o.

DOLATA, Uwe: *Whistleblowing, ein Stück Compliance*. KRIMINALISTIK 10/2013. 616-623.o.

GÁL István László: *A korruptió büncselekmények*. In: Polt Péter (Szerk.) Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2013. 183-210.o.

GÖRGÉNYI Ilona: *Az Európai Unió elvárásai a vesztegetés kriminalizálása terén a kerethatározat előtt és után*. In: Geller Balázs (Szerk.) Györgyi Kálmán ünnepi kötet. Bibliotheca Iuridica. Libri Amicorum. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004. 279-293.o.

GULYÁS Gyula: *A politikai korruptió és a hatalom erkölcsi kiüresedése*. POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE 2002.1-2. szám 213-262.o.

HUNTINGTON, Samuel P.: *The Clash of the Civilization*. Foreign Affairs Summer 1993; Vol. 72 (3). 22-49.o

JÁVOR, István – **JANCSICS**, Dávid: *The Role Of Power in Organizational Corruption: An Empirical Study*. ADMINISTRATION & SOCIETY XX(X) 11 December 2013.1-32.o.

JOHNSTON, Michael: *The Political Consequences of Corruption: A Reassessment*. COMPARATIVE POLITICS, Vol.18, No.4 (Jul.1986) 459-477.o.

Kiss Patrik: *A korruptió büncselekmények szabályozásának fejlődési irányvonalai a magyar büntetőjogban, különös tekintettel a nemzetközi standardok érvényesülésére*. In: Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium: tomus 13. (Szerk.: Stipta István), Miskolci Egyetem, Miskolc 2014. 141-161.o.

KOCH, Arnd: *Korruptinsbekämpfung durch Geheimnisverrat? Strafrechtliche Aspekte des Whistleblowing*. ZEITSCHRIFT FÜR INTERNATIONALE STRAFRECHTSDOGMATIK 10/2008. 500-505.o.

KRAFT, Oliver – **WINKLER**, Klaus: *Zur Garantenstellung des Compliance-Officers – Unterlassungsstrafbarkeit durch Organisationsmangel?* CORPORATE COMPLIANCE ZEITSCHRIFT Heft 1/2009. 29-33.o.

LEFF, Nathaniel: *Economic development through bureaucratic corruption*. AMERICAN BEHAVIORAL SCIENTIST 1964. vol.8. no. 3. 8-14.o.

MAURO, Paolo: *Corruption and Growth*. THE QUARTERLY JOURNAL OF ECONOMICS Vol. 110, No.3. (Aug., 1995) 681-712.o.

MYRDAL, Gunnar: *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. Random House; First Print edition. New York. 1968.

NAS, Tevfik F. – **PRICE**, Albert C. – **WEBER**, Charles T.: *A policy-oriented theory of corruption*. THE AMERICAN POLITICAL SCIENCE REVIEW Vol. 80.No.1 March 1986.107-119.o.

- NYE**, Joseph Samuel: *Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis*. THE AMERICAN POLITICAL SCIENCE REVIEW Vol.61, No.2 (Jun., 1967) 417-427.o.
- OCHULOR**, Chinenye Leo: *Ethical and Moral Implications of Corruption*. CANADIAN SOCIAL SCIENCE Vol. 7, No.5, 2011. 223-228.o.
- PIES**, Ingo: *Korruption: Diagnose und Therapie aus wirtschaftsethische Sicht*. In: *Korruption Interdisziplinäre Zugänge zu einem komplexen Phänomen*. Nell, von Verena – Schwitzgebel, Gottfried – Vollet, Matthias (Hrsg.). Deutscher Universitäts-Verlag. Wiesbaden, 2003 (ISBN: 3-8244-4542-5) 41-63.o.
- PORTA**, Donatella Della – **VANUCCI**, Alberto: *The „Perverse Effects” of Political Corruption*. POLITICAL STUDIES Volume 45, Issue 3 (1997), 516-538.o.
- PORTZ**, Norbert: *Korruptionsprävention bei der öffentlichen Auftragsvergabe*. In: Dölling, von Dieter (Hrsg.), *Handbuch der Korruptionsprävention für Wirtschaftsunternehmen und öffentliche Verwaltung*. Verlag C.H. Beck, München, 2007.
- RAJAK**, Jeevan Singh: *Corruption in India: Nature, Causes, Consequences and Cure*. JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCE Volume 18, Issue 5 (Nov.-Dec. 2013). 20-24.o.
- RAJAK**, Jeevan Singh: *Right to Information Act: A Vital Tool to Fight Against Corruption in India*. INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE AND DEVELOPMENT Vol 2. (5), May 2014. 68-77.o.
- ROSE-ACKERMAN**, Susan: *The Political Economy of Corruption – Causes and Consequences*. Viewpoint The World Bank April 1996. Note No. 74. 1-4.o.
- ROTSCH**, Sina: *Korruptionsprävention in Unternehmen – Möglichkeiten und Grenzen*. ZEITSCHRIFT FÜR INTERNATIONALE STRAFRECHTSDOGMATIK 3/2011. 15-159.o.
- ROTSCH**, Thomas: *Criminal Compliance*. ZEITSCHRIFT FÜR INTERNATIONALE STRAFRECHTSDOGMATIK 10/2010. 614-617.o.
- SCHAUPENSTEINER**, Wolfgang: *Compliance-Management in Unternehmen - unverzichtbar! : Compliance mit dem Fokus auf Prävention schützt vor Vermögensbeschädigung und Reputationsverlust*. In: Kliche, Tomas – Thiel, Stephanie (Hrsg.): *Korruption: Forschungsstand, Prävention, Probleme*. Pabst Science Publisher. Lengerich, Berlin, Bremen, Miami, Riga, Viernheim, Wien, Zagreb, 2011. (ISBN 978-389-96769-1-4) 490-522.o.
- SCHERP**, Dirk: *Ein Beitrag zur Bekämpfung der Wirtschaftskriminalität*. KRIMINALISTIK 8-9-/2003. 486-489.o.
- SCHMIDT**, Holger: *Der Compliance-Officer – Partner oder Gegenspieler der Ermittlungsbehörden bei der Bekämpfung von Korruption in Deutschland?* KRIMINALISTIK 2/2013. 134-144.o.
- SCHMIDT**, Sabine: *Korruption in Unternehmen – Typologie und Prävention*. Beiträge der Fachhochschule Pforzheim Nr. 112. Pforzheim, Mai 2004. 1-35.o.
- SEIDEL**, Bernd: *Nimmt die Korruption zu? Überlegung zu einer effektiven Strafverfolgung*. KRIMINALISTIK 1/1992. 2-9.o.
- STEINMEYER**, Roland – **SPÄTH**, Patrik: *Rechtliche Grundlagen und Rahmenbedingungen („Legal Compliance“)*. In: Wieland, Josef – Steinmeyer, Roland – Grüninger, Stephan (Hrsg.): *Handbuch Compliance-Management -Konzeptionelle Grundlagen, praktische Erfolgsfaktoren, globale Herausforderungen*. Erich Schmidt Verlag. Berlin, 2010. 171-212.o.

WATERS, James A.: *Catch 20.5.: Corporate Morality as an Organizational Phenomenon.* Organizational Dynamics Volume 6, Issue 4, 1978. 7-15.o.

6. Adalékok egy korrupciós attitűddel kapcsolatos vizsgálatához

6.1.

Egy adott ország, régió vagy éppen társadalom korrupciós fertőzöttségét többféle mutatóval lehet mérni. Az államhatalom letéteményesei ezt – amint már korábban leírtam – a kriminástatistikai adatok segítségével vizsgálják, míg a civil szektori szereplői leginkább a *Transparency International* nemzetközi szervezet által kimunkált ún. *korrupció érzékelési (percepció) indexet* tekintik mértékadónak.

A *kriminálistatistikai* adatok alapján azt a következtetést kellene levonni, hogy a (kriminális) korrupció fehér hollónak hazánkban.³⁴⁸ Ez nyilván téves diagnózis a *látencia* miatt, hiszen a jogtalan előnyt adó és azt fogadó közötti érdekegység miatt csak elenyésző számban kerül sor korrupciós cselekmények miatt büntetőeljárás megindítására.

A korrupciós bűncselekményekkel³⁴⁹ kapcsolatos bűnvádi processzusok alacsony száma azzal magyarázható, hogy a büntetőeljárások döntő többsége állampolgári feljelentésre indul meg – ahogy látenciakutatásai³⁵⁰ során KORINEK László megállapította: a „törvény szeme az állampolgár” – és a kriminális korrupciónál a feljelentési hajlandóság mértéke rendkívül alacsony.³⁵¹

A korrupció elleni harcot zászlajára tűző, nemzetközi civil szervezet, a berlini székhelyű *Transparency International* által évente közzétételre kerülő *percepció indexet* (*Corruption Perceptions Index*)³⁵² úgy tűnik inkább mutatja a valós helyzetet, mint a bűnügyi statisztika.

A percepció index azonban *szubjektív* jellege miatt „csak” arra alkalmas, hogy valamiféle eligazítást nyújtson az egyes országok *fertőzöttségét* illetően. A szubjektív mérce viszont egy olyan objektív, nagyon is a gazdaság, a bürokrácia és a hatalom fragmentumához kötődő jelenség mérésére, mint a korrupció.

³⁴⁸ KRÁNITZ Mariann: *A korrupció utolsó 25 éve Magyarországon*. Ügyészek Lapja 2006/5. 28.o.

³⁴⁹ GÁL István László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Polt Péter (szerk.) Új Btk. kommentár. 5. kötet: Különös rész. Nemzeti Közszerződési és Tankönyv Kiadó Zrt. Budapest, 2013.pp. 183-210.

³⁵⁰ KORINEK László: *A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől*. In: (Szerk.) GÖNCZÖL Katalin-KEREZSI Klára-KORINEK László-LÉVAY Miklós: *Kriminológia- Szakkriminológia*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006. 249-257.o.

³⁵¹ GÁL István László: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2007. 78.o.

³⁵² TAKÁCS István – CSAPODI Pál – TAKÁCS-GYÖRGY Katalin: *A korrupció, mint deviáns társadalmi attitűd*. Pénzügyi Szemle 2011/1. 28.o.

A CPI továbbá beindít egy „*címkézési effektust*”, azaz pozitív vagy negatív bélyeget ragaszt az adott országra. Ugyanakkor maga a címkézés is – amint azt KRÁNITZ Mariann megállapította – *korruptiógén* tényezőként működik. Így válik a korrupció által kevésbé vagy alig fertőzöttről még tisztább, a korrupció által fertőzöttről pedig még veszélyeztetettebb ország.

A CPI nemzetközileg elismert *standardot* jelent, de egy adott ország korrupciós helyzetének megítélésében erősen *megkérdőjelezhető* eredményeket és következményeket produkál.³⁵³

A korrupciós helyzetről alkotott véleményünket ugyanakkor árnyalhatják, pontosíthatják a különböző specifikus élethelyzetben, korban, státuszban lévő között lefolytatott vizsgálatok.

A büntetőjogászok, a kriminológusok, akik különböző kriminális jelenségeket vizsgálnak csak nagyon ritkán veszik gorcsó alá saját hivatásrendjüket vagy éppen leendő hivatásrendjük tagjait.

Kifejezetten joghallgatókkal kapcsolatos vizsgálatot folytatott a közelmúltban KORINEK László, aki a joghallgatók szexuális viktimizációját vizsgálta, de ez természetesen más tárgykörbe tartozik.

Úgy gondoltam érdekes lehet azt megvizsgálni, hogy a jövő jogalkalmazói, bűnüldözői vagy éppen védői miként vélekednek a korrupcióról.

A vizsgálat természetesen csak egy keresztmetszet, mégpedig szűk keresztmetszet arról, hogy a joghallgatók miként gondolkodnak a korrupcióról.

6.2.

A kérdőíves vizsgálatot 100 fővel végeztem el, az anonim kérdőíveket a diákok vagy az egyetemen töltötték ki vagy hazavitték és utána anonim módon a tanszéken kihelyezett gyűjtőládába tehették bele.

A kérdőíven 20 kérdés szerepelt. A válaszadók közül mindenki 30 év alatti volt. A kutatás kezdetén úgy számoltam, hogy nem csak nappali tagozatos, hanem levelező tagozatos hallgatók is részt vesznek a vizsgálatban, de erre végül is technikai problémák miatt nem került sor. Utólag látom, hogy célszerűbb lett volna a 30 éves életkor alatti kategóriát további korcsoportokra bontani (pl. 18-20, 21-22 év stb.).

A vizsgálatban részt vevők közül 65 nő és 35 férfi vett részt. Ennek oka alapvetően az, hogy egyrészt a Pécsi Jogi Karon a nők magasabb létszámban nyernek felvételt a képzésre,

³⁵³ KRÁNITZ M. i.m. 29.o.

másrészt a nőknek az előadásokon való részvételi hajlandósága is magasabb, mint a férfiaké, így értelemszerűen több nő tölthette ki a kérdőívet.

Iskolai végzettséget illetően 92 fő végzett gimnáziumot és 8 fő szakközépiskolát. Foglalkozási jogviszonyuk a többségnek hallgatói (80 fő), 3 fő állt munkaviszonyban, 16 megbízási jogviszonyban (ezek alatt a diákszövetkezeti megbízásokat kell érteni) és 1 fő írta, hogy vállalkozó.

Lakóhely szerint megoszlás alapján 8 fő fővárosi, 20 fő megyeszékhelyi, 52 fő városi, míg 20 fő falus állandó lakóhelyű.

6.3.

A kérdőív érdemi részére rátérve: a probandusoknak arra kellett választ adniuk, hogy egy 1-től 5-ig terjedő skálán Magyarországot milyen mértékben tartja korruptnak?

37 válaszadó értékelte 1-es osztályzattal a hazai korrupciós helyzetet, 52-an 2 érdemjegyet adnának, míg 9 fő 3-t és 1 fő adna 4 osztályzatot.

1. táblázat. Egyetemi hallgatók (n = 100) véleménye Magyarország korrupciós helyzetéről

A korrupciós helyzet szintje (1 = nagyon korrup; 5 = egyáltalán nem korrup)	1	2	3	4	5
Szavazatok száma	37	52	3	1	0

Beszédes, hogy egyetlen olyan válaszadónk sem volt, aki 5, azaz legkevésbé fertőzöttnak értékelne a magyarországi helyzetet.

Abban a vonatkozásban, hogy milyennek tekinti a válaszadó közvetlen környezete korrupciós fertőzöttségét némileg közelítenek a korábbi látencia vizsgálatokhoz. Az egyén a közvetlen környezet kriminális veszélyeit még csak-csak megfelelőnek tartja, de ahogy földrajzilag távolabbi tér bűnügyi helyzetéről kell nyilatkoznia, azt egyre fenyegetőbbnek tartja.

Ami a vizsgálatot illeti, 12 fő adott 1-es (a legrosszabbnak számító) érdemjegyet, 23-n adtak 2 osztályzatot, 51-n 3-t, míg 13-an 2-t és 1 fő adott 5-t.

A magyarországi politikai korrupció értékelve 29 fő tartja nagyon korruptnak (=1) a hatalom letéteményeseit, 62 fő értékelt 2-es osztályzattal, míg 8 fő adott 3 és csak 1 fő 4-es

érdemjegyet. Fontos kiemelni, hogy egyetlen válaszadó sem gondolta, hogy 5 osztályzatot (= korrupciómentes) adna politikusainknak³⁵⁴, ami komoly kritikát jelent a fiatal társadalom részéről. Bár politológiai fejtegetésekbe nem szeretnék bocsátkozni, de talán ez is magyarázhatja, hogy a fiatalabb korosztály politikai kiábrándultságát, politikai fásultságát.³⁵⁵ Érdekes viszont, hogy amikor a korrupció konkrétabb megjelenésére kérdeztem rá, akkor már némileg szóródtak a válaszok. Arra számítottam, hogy a korrupció megjelenési alakzatai közül a politikai korrupció abszolút vezetés mutat. Ez a sejtésem be is igazolódott, ugyanakkor látható, hogy másféle korrupciós alakzatokat is problémásnak tekintenek a válaszadók.

23 fő szerint a legnagyobb probléma hazánkban a gazdasági korrupció, 45 fő szerint a politikai korrupció, 20 fő szerint a közigazgatási korrupció, 10 fő szerint a közbeszerzési korrupció³⁵⁶, míg 2 fő szerint az „üzleti”, illetve a „vállalkozási” korrupció.

A különböző országoknak a korrupciós rangsorba állítása nagyjából azt az eredményt hozta, amire számítottunk. A hallgatók közül a „Magyarország-Horvátország-Szlovákia-Románia-Ausztria” országcsoportból mindenki Ausztriát tekintette legkevésbé korruptnak, s csak néhány esetben (10 fő) fordult elő, hogy nem hazánk végzett a rangsor legvégén. Ez ugyancsak olyan eredmény, amit nagyon komolyan kell venni és ebben a fiatal korosztálynak a ország korrupciós fertőzöttségéről vallott lesújtó véleménye tükröződik.

Némi – a korrupciót érintően – előismereteket feltételező kérdésem a vagyon-nyilatkozattételi kötelezettség korrupciópreventív hatására vonatkozott.

11 fő szerint nagyon csökkentette, 19 adott 2-osztályzatot, 32-n 3-t, 17 fő 4-t, míg 21 fő szerint nem csökkentette a korrupciót.

A rendőri korrupcióról alkotott kedvezőtlen állampolgári kép jelentősen javult. 11 fő szerint a rendőrök nagyon korruptak, 12 fő adott 2-es érdemjegyet, 33-n 3-t, 29 fő 4-t, míg 15 fő szerint nem korruptak a rendőrök.

A „véleménye szerint milyen intézkedések csökkentenék leginkább a korrupciót” kérdésre a válaszadók az alábbi, előre magadott kategóriák közül kettő választhattak.

14 fő szerint „a politikusok fizetésének emelése”; 20 fő szerint „a bürokrácia (hivatali dolgozók) bérének emelése”; 30 fő szerint „a rendőrök fizetésének emelése”, 21 fő szerint „a

³⁵⁴ SZÁNTÓ Zoltán: *Kontraszelekció és erkölcsi kockázat a politikában*. Közgazdasági Szemle 2009/6. 568.o.

³⁵⁵ TÖRÖCSIK Mária: *Tudománykommunikáció a Z generációnak – A fiatalok közéleti véleményformálásának új formái az online térben*. TÁMPO-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2013, 4.o.

³⁵⁶ A közbeszerzési korrupcióval kapcsolatos problémákról lásd. bővebben: INZELT, Éva: *Korrupció: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái* [Corruption – with or without a white collar. The changing meaning and forms of the white collar crime]. Ph.D. Disszertáció. ELTE Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2015. 109.o. (Témavezető: Prof.Dr.Lévay Miklós)

bírák fizetésének emelése”; 9 fő szerint a „vagyon-nyilatkozat tétel”, 39 fő szerint „a protekciózás elleni fellépés”, 18 fő szerint „a tényleges piacgazdasági viszonyok megteremtése”, 40 fő szerint „a korrupciós bűncselekmények büntetési tételének szigorítása”, 6 fő szerint „egyéb” pl. halálbüntetés bevezetése, bankszámlák zárolása stb. (3 fő nem élt a két lehetséges válaszadás lehetőségével.)

2. táblázat.

„Véleménye szerint milyen intézkedések csökkentenék leginkább a korrupciót?”	Az adott kategóriát választók száma
1. a politikusok fizetésének emelése	14
2. a bürokrácia (hivatali dolgozók) bérének emelése	20
3. a rendőrök fizetésének emelése	30
4. a bírák fizetésének emelése	21
5. vagyon-nyilatkozat tétel	9
6. a protekciózás elleni fellépés	39
7. a tényleges piacgazdasági feltételek megteremtése	18
8. a korrupciós bűncselekmények büntetési tételének szigorítása	40
9. egyéb (pl. halálbüntetés bevezetése, bankszámlák zárolása)	6
10. nem ad választ	3

Úgy tűnik, hogy a tömegtájékoztatási eszközökben a politikai szereplők által folytatott választói tudatbefolyásolás nem múlik el nyomtalanul. A magyar lakosságnak a punitivitás iránti „igénye” itt is beigazolódni látszik. Természetesen ehhez olyan politikai klíma szükséges, amely állandóan azt szajkózza, hogy a büntetési tételeket szigorítani kell.

Az viszont kiábrándító, hogy már a fiatal népesség előtt is ennyire ismert, elfogadott a protekciózás gyakorlata, ami a munkával elérhető teljesítmény tisztelete ellen hat. Ennek az az üzenete, hogy úgy is el lehet a dolgokat protekcióval előbb vagy utóbb intézni.

Érdekes látletnek tekinthető a rendszerváltás előtti és utáni korrupciós helyzetre adott válaszadás. A válaszadók nagy többsége ugyanis olyan személy, akinek személyes tapasztalata már nincs a szocialista rezsim korrupciójáról. (A tanulmány elején jeleztem, hogy nem határoltam be pontosabban a megkérdezettek életkorát, de valószínűleg csak néhány olyan személy adhatott választ, aki 1990 előtt született.)

39 fő értékelte úgy a két korszak korrupciós helyzetét összehasonlítva, hogy a rendszerváltás után nagyobb a korrupciós, mint előtte. (Ezt fejezte ki az 5-s érdemjegy.) 54-n az értékelték 4-

es számmal a kérdésre adandó választ. 38 fő adott 3 osztályzatot. 32 fő értékelte 2-vel a helyzetet, míg 37 fő szerint a rendszerváltás előtt volt rosszabb a korrupciós helyzet hazánkban. Ez az eredmény – figyelemmel arra is, hogy Magyarország 2004-ben belépett az Európai Unióba – nem túl hízelgő a rendszerváltás utáni korszakra.³⁵⁷ A válaszokból az is kitűnik véleményem szerint –, hogy nem is rendelkeznek a hallgatók kellő ismerettel (főleg) a rendszerváltás előtti korszakról, s valószínűleg azok mertek erősebben állást foglalni, akár pro vagy kontra, akik konkrétabb ismerettel rendelkeznek vagy az gondolják magukról, hogy konkrét ismeretük van.

A „Véleménye szerint megvetendő vagy elfogadható, ha valaki – egyébként jogos – érdekeinek érvényesítéséhez protekciót vesz igénybe?” kérdésre adott válaszok összességében kedvezőnek mondatók. 85 fő szerint teljes mértékben elfogadhatatlan (1-es érdemjegy), 12 fő értékelte 2-re, 37 fő 3-ra, 16 fő 4-re és 50 fő 5-re, azaz teljes mértékben elfogadhatónak a reakciót. Ez utóbbi adat ugyanakkor elszomorító abban a vonatkozásban, hogy a válaszadók egynegyede teljesen elfogadhatónak tartó a protekcionizmust.³⁵⁸ Ennek az is oka lehet, hogy a volt szocialista országokban a korrupciónak igen komoly társadalmi-kulturális³⁵⁹ beágyazódottsága van és rendszerváltás óta eltelt két és fél évtized még nem olyan történelmi távlat, amely változást tudott volna elérni ezen a téren.

Az „Amennyiben Ön miniszter lenne, miként lépne fel a korrupcióval szemben?” kérdésre adott válaszok érdemi novumokkal szem szolgáltak. Viszonylag sokan (81) fő nem töltötte ki ezt a rubrikát, s részben kreativitáshiányról árulkodik. A válaszadók többséges alapvetően a tömegtájékoztatásban napirenden lévő megoldásokat javasolta pl. büntetések szigorítása, börtönök építése, közmunka stb.

A kérdőív utolsó kérdésére („Egyéb, bármilyen véleménye, amit a korrupcióról el szeretne mondani”) mindössze 17 fő írt véleményt. A válaszok általában valamilyen vágyat fogalmaztak meg pl. „Ha megérni dolgozni, akkor nem lenne korrupció.”, „Kapcsolatokkal úgy is mindent el lehet intézni”.

6.4.

³⁵⁷ BALOGH Péter: *A társadalom fogaskerekei is rozsdásodnak? Adatok és észlelések a korrupcióról.* Pro Publico Bono Online Támpo Speciál 2011. 16.o.

³⁵⁸ BALOGH i.m. 24.o.: A szerző által végzett vizsgálatban az érvényes választ adók többsége (69%) elítélte a korrupciót.

³⁵⁹ KEREZSI Klára – INZELT Éva – LÉVAY Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében – Milyen cselekményeket rejtenek a jogerősen elítéltek aktái.* Kriminológiai Tanulmányok 51. (Szerk.: Vókó György) Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2014. 25.o.

A vizsgálatommal kapcsolatosan észrevételeim a következők. A joghallgatók esetében mindenképpen nagyon fontos annak tudatosítása, hogy a korrupció elítélendő és üldözendő magatartás.

Már „A feketegazdasággal kapcsolatos lakossági attitűdök és szemléletformálás lehetőségei” című vizsgálat is kimutatta annak fontosságát, hogy a középiskolás korosztály esetében nagyobb szerepet kell szánni a felvilágosító-szemléletformáló foglalkozásoknak, képzési moduloknak.³⁶⁰

Az egyetemisták, és különösen a vizsgált célcsoport, a joghallgatók esetében nagylétszámú fórumokkal (pl. kulturális programokkal egybekötve), workshopokkal lehetne a fiatalok figyelmét a korrupció problematikájára rávilágítani. Nem mindegy, hogy a jövő jogalkalmazói milyen attitűddel viszonyulnak a korrupcióhoz.³⁶¹

Úgy tűnik ismét igazolódna az intézményi bizalmi kutatásokkal³⁶² kapcsolatos vizsgálati eredmények, miszerint a lakosság a politikai és üzleti szektort tartja leginkább korrupció által fertőzöttnek.³⁶³

A korrupciót egy nehezen megfogható fenoménként értékelik a joghallgatók és nem rendelkeznek a jelenségre vonatkozó reális ismerettel. Ennek oka természetesen abban is kereshető, hogy a tanulmányaik elején állók még érdemi bűnügyi tudásanyagra nem tesznek szert, s vélhetően ha ugyanazt a megkérdézetti kört tanulmányaik elején és végén is vizsgálat alá vonnánk, a kép árnyalódna, valószínűleg tisztulna, hiszen már tételesjogi és kriminológiai tudással is rendelkeznek.

Felhasznált és ajánlott irodalom:

³⁶⁰ BOGNÁR Ákos: *A feketegazdasággal kapcsolatos lakossági attitűdök és szemléletformálás lehetőségei* – Háttéranyag kommunikációs és public education kampányok szervezéséhez. Budapest, 2007. 11.o.

³⁶¹ SZÁNTÓ Zoltán – TÓTH István János – VARGA Szabolcs: *A korrupció társadalmi és intézményi szerkezet – Korrupciós tranzakciók tipikus kapcsolatháló-konfigurációi Magyarországon*. Szociológiai Szemle 2011/3. 61-82.o.

³⁶² Lásd bővebben pl. TÓTH István György: *Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékszerkezetében*. A gazdasági felemelkedés társadalmi-kulturális feltételei című kutatás zárójelentése. TÁRKI. Budapest, 2009.36-37.o.; BERNÁT Anikó: *Elemzések a gazdasági és társadalompolitikai döntések előkészítéséhez* 39. TÁRKI. Budapest, 2002. 25.o.

³⁶³ KOVÁCH Imre – KRISTÓF Luca: *Elit és társadalmi integráció*. In: Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon (Szerk.: Kovách Imre – Dupcsik Csaba – P.Tóth Tamás – Takács Judit). MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet). Argumentum Kiadó. Budapest, 2012. 40.o.

BALOGH Péter: *A társadalom fogaskerekei is rozsdásodnak? Adatok és észlelések a korrupcióról.* PRO PUBLICO BONO Online Támop Speciál 2011. 1-32.o.

BERNÁT Anikó: *Elemzések a gazdasági és társadalompolitikai döntések előkészítéséhez* 39. TÁRKI. Budapest, 2002. 1-31.o.

BOGNÁR Ákos: *A feketegazdasággal kapcsolatos lakossági attitűdök és szemléletformálás lehetőségei* – Háttéranyag kommunikációs és public education kampányok szervezéséhez. 11. Budapest, 2007. 1-22.o.

GÁL István László: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 2007.

GÁL István László: *A korrupciós bűncselekmények.* In: Polt Péter (Szerk.) Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Nemzeti Közszerológati és Tankönyv Kiadó Zrt. Budapest, 2013..183-210.o.

INZELT, Éva: *Korrupció: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái* [Corruption – with or without a white collar. The changing meaning and forms of the white collar crime]. Ph.D. Disszertáció. ELTE Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2015. (Témavezető: Prof.Dr.Lévay Miklós)

KEREZSI Klára – **INZELT** Éva – **LÉVAY** Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében – Milyen cselekményeket rejtenek a jogerősen elítéltek aktái.* Kriminológiai Tanulmányok 51. (Szerk.: Vókó György) Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2014. 25-49.o.

KORINEK László: *A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől.* In: (Szerk.) GÖNCZÖL Katalin-KEREZSI Klára-KORINEK László-LÉVAY Miklós: Kriminológia- Szakkriminológia. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006. 249-257.o.

KOVÁCH Imre – **KRISTÓF** Luca: *Elit és társadalmi integráció.* In: Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon (Szerk.: Kovách Imre – Dupcsik Csaba – P.Tóth Tamás – Takács Judit). MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet). Argumentum Kiadó. Budapest, 2012. 30-44.o.

KRÁNTZ Mariann: *A korrupció utolsó 25 éve Magyarországon.* ÜGYÉSZEK LAPJA 2006/5. 25-40.o.

SZÁNTÓ, Zoltán: *Kontraszelekció és erkölcsi kockázat a politikában.* KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 2009/6. 563-571.o.

SZÁNTÓ Zoltán – **TÓTH** István János – **VARGA** Szabolcs: *A korrupció társadalmi és intézményi szerkezet – Korrupciós tranzakciók tipikus kapcsolatháló-konfigurációi Magyarországon.* SZOCIOLÓGIAI SZEMLE 2011/3. 61-82.o.

http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1208/1/03_szanto_zoltan_windows_1250_toth_is.pdf

TAKÁCS István – **CSAPODI** Pál – **TAKÁCS-GYÖRGY** Katalin: *A korrupció, mint deviáns társadalmi attitűd.* Pénzügyi Szemle 2011/1. 26-42.o.

TÓTH István György: *Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékszerkezetében. A gazdasági felemelkedés társadalmi-kulturális feltételei* című kutatás zárójelentése. TÁRKI. Budapest, 2009. 1-64.o.

TÖRŐCSIK Mária: *Tudománykommunikáció a Z generációnak – A fiatalok közéleti véleményformálásának új formái az online térben.* TÁMPO-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2013, 1-22.o.

Zárásgondolatok

A BÓLYAI JÁNOS KUTATÁSI ÖSZTÖNDÍJ (2012-2015) támogatásával elvégzett kutatásom során többféle tudományterület eredményeit próbáltam meg összegezni. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a korrupció elleni sikeres harchoz a jog, a büntetőjog önmagában kevés. A társadalomtudományok kutatási eredményeit meg kell próbálni a jogi eszköztárral együtt alkalmazni, s az talán előbbre visz a korrupció visszaszorításában. Közös asztalhoz kellene ültetni jogászokat, közigazdászokat, szociológusokat, pszichológusokat, könyvvizsgálókat, és műszaki szakemberek jeles képviselőit, s az együttes tudásbázis képviselhetne olyan szellemi tőkét, amely ha nem is megsemmisítő csapást, de legalább mély sebeit üthetne a korrupció fenomenjában.